

**DEĞER ODAKLI MANEVİ DESTEK UYGULAMASININ HAFIZLIK
EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN PSİKOLOJİK
İYİ OLUŞUNA ETKİSİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Zeynep ÖZTÜRK

Kütahya-2024

T. C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Disiplinlerarası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**DEĞER ODAKLI MANEVİ DESTEK UYGULAMASININ
HAFIZLIK EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN PSİKOLOJİK İYİ
OLUŞUNA ETKİSİ**

Danışman:
Doç. Dr. Murat KAŞ

Hazırlayan:
Zeynep ÖZTÜRK

Kütahya – 2024

Kabul ve Onay

KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Disiplinlerarası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalında, 202085581006 öğrenci numaralı, Zeynep ÖZTÜRK'ün hazırlamış olduğu “*DEĞER ODAKLI MANEVİ DESTEK UYGULAMASININ HAFIZLIK EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞUNA ETKİSİ*” başlıklı yüksek lisans tez çalışması ile ilgili tez savunma sınavı jüri tarafından yapılmış ve adayın tezinin OY BİRLİĞİ ile kabul edilmesine karar verilmiştir.

28/06/2024

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Ret
Doç. Dr. Murat KAŞ (Danışman)		
Doç. Dr. Ömer Faruk SÖYLEV		
Dr. Öğr. Üyesi Fatma BALCI ARVAS		

Onay

Doç. Dr. Eray ACAR
Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “*Değer Odaklı Manevi Destek Uygulamasının Hafızlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik İyi Oluşuna Etkisi*” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

28/06/2024

Zeynep ÖZTÜRK

Özgeemiř

İlkokul, ortaokul ve lise öğrenimini Kütahya’da tamamladı. Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi ğretmenliğı bölümünden 2007 yılında, İlahiyat çift alan lisans programından 2008 yılında mezun oldu. 2010 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı’nda Kur’an kursu öğreticisi olarak göreve başladı. 2017 yılından itibaren Simav Müftülüğü Aile ve Dini Rehberlik Bürosu’nda vaiz unvanı ile görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk annesidir.

ÖZET

DEĞER ODAKLI MANEVİ DESTEK UYGULAMASININ HAFIZLIK EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞUNA ETKİSİ

ÖZTÜRK, Zeynep

**Yüksek Lisans Tezi, Disiplinlerarası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim
Dalı**

**Tez Danışmanı: Doç. Dr. Murat KAŞ
Haziran, 2024, 137 sayfa**

Manevi danışmanlık, olumsuz yaşantılar, düşünceler karşısında kişilerin anlam arayışında veya bulunduğu durumdan daha olumlu duruma geçiş sürecinde dini/ manevi referanslara dayalı destekleme, yardım ve danışma hizmetidir. Bireyin yaşamını hafızlık eğitim kurallarına göre düzenleyen, disiplinli çalışma gerektiren, neticesi hem dünya hem ahirete dayalı bir eğitim olan hafızlık eğitim sürecinde kişiler manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetine sıkça ihtiyaç duyarlar.

Bu araştırmanın amacı, değer odaklı manevi destek uygulamasının hafızlık eğitimi alan öğrencilerin psikolojik iyi oluşunu nasıl etkilediğini tespit etmektir.

Araştırma, Kütahya ili Simav ilçesinde merkezde hafızlık eğitimi veren iki Kur'an kursuna kayıtlı 60 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcı grup araştırmaya dahil olmayı kabul eden ve velilerinin araştırmaya katılım izni verdiği gönüllülerden rastgele örnekleme ile oluşturulmuştur. 30 öğrenci deney, 30 öğrenci kontrol grubuna ayrılmış ve deney grubu ile değer odaklı manevi destek oturumları gerçekleştirilmiştir. Araştırmada öntest- sontest kontrol gruplu deneysel model kullanılmıştır. Araştırma verileri, "Kişisel Bilgi Formu" ve "Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği" kullanılarak elde edilmiş ve veriler SPSS 22 programı ile analiz edilmiştir.

Katılımcılardan toplanan veriler analiz edildiğinde değer odaklı manevi destek uygulamasının hafızlık eğitimi alan öğrencilerin psikolojik iyi oluşuna olumlu katkı sunabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hafızlık Eğitimi, Manevi Danışmanlık, Maneviyat, Psikolojik İyi Oluş

ABSTRACT

THE EFFECT OF VALUE-ORIENTED SPIRITUAL SUPPORT APPLICATION ON THE PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF STUDENTS RECEIVING HAFIZ TRAINING

ÖZTÜRK, Zeynep

**Master's Thesis, Department of Interdisciplinary Spiritual Counseling and
Guidance**

Supervisor: Assoc. Prof. Murat KAŞ

June, 2024, 137 pages

Spiritual counseling is a support, assistance and consultancy service based on religious/spiritual references in people's search for meaning in the face of negative experiences and thoughts or in the process of transitioning from their current situation to a more positive one. People often need spiritual counseling and guidance services during the hafiz education process, which organizes the individual's life according to the rules of hafiz education, requires disciplined work, and whose result is an education based on both the world and the hereafter.

The purpose of this research is to determine how value-oriented spiritual support application affects the psychological well-being of students receiving hafiz training.

The research was conducted with 60 participants enrolled in two Quran courses that provide memorization training in the center of Simav district of Kütahya province. The participant group was formed by random sampling from volunteers who agreed to participate in the research and whose parents gave permission to participate in the research. 30 students were divided into the experimental group and 30 students into the control group, and value-oriented moral support sessions were held with the experimental group. An experimental model with pretest-posttest control group was used in the research. Research data were obtained using the "Personal Information Form" and "Stirling Emotional and Psychological Well-Being Scale for Children" and the data were analyzed with the SPSS 22 program.

When the data collected from the participants was analyzed, it was concluded that value-oriented spiritual support application could make a positive contribution to the psychological well-being of students receiving hafiz training.

Keywords: Hifz Education, Psychological Well-Being, Spiritual Counseling, Spirituality

ÖNSÖZ

İnsan yaşamı boyunca çeşitli konularda danışma ve rehberliğe ihtiyaç duymaktadır. Manevi danışmanlık ve rehberlik de ihtiyaç duyulan danışma ve rehberlik çeşitlerinden biridir. Özveri ve disiplinli çalışma gerektiren hafızlık eğitim sürecinde bu ihtiyaç daha fazla hissedilebilmektedir.

Hafızlık eğitimi veren Kur'an kurslarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti eğitim süreci içinde uygulama olarak yer almakta, manevi danışman rolünü çeşitli kişiler üstlenmektedir. Manevi danışmanlık ve rehberliğin hafızlık eğitim sürecinde sistematik şekilde yer alması, birey veya gruba profesyonel kişilerce sunulması hafızlık eğitim sürecini kolaylaştıracak ve öğrencilerin psikolojik, duygusal ve manevi gelişimine katkı sunacaktır. Yapılan bu çalışma, bu kapsamda önemlidir.

Türkiye’de hafızlık ve hafızlık eğitimi üzerine yapılmış çok çalışma olmasına rağmen, manevi danışmanlık konulu araştırmalarda hafızlarla veya hafızlık eğitimi alan talebelerle yapılan çalışmalar yetersizdir. Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında hafızlarla yapılan bu araştırmanın benzeri bir çalışmaya rastlamadık. Bu araştırmanın yapılacak yeni çalışmalara ışık tutacağı umulmaktadır.

Tez dönemi boyunca yoğun çalışmalarına rağmen her sorumda kendisine rahatlıkla ulaşabildiğim, tezimin her aşamasında desteğini esirgemeyen ve yol gösteren değerli danışman hocam Doç. Dr. Murat KAŞ’a, tezimle ilgili tavsiye ve görüşlerinden faydalandığım Doç. Dr. Ömer Faruk SÖYLEV ve Doç. Dr. Bünyamin HAN hocalarıma saygı ve şükranlarımı sunarım.

Araştırmanın gerçekleştiği Simav Müftülüğü Hz. Aişe Kız Kur'an Kursu yöneticisi Fatma Zehra SARI hocama ve 15 Temmuz Şehitleri Kur'an Kursu yöneticisi Muhammed DAMAR hocama, hafızlık eğitimi veren hocalarıma, araştırmaya katılmayı kabul eden kıymetli hafız adayları gençlere ve araştırmayı destekleyen, araştırmanın gerçekleşmesi için yol açan ilçe müftümüz Sayın Hasan SERÇE’ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu günüme gelmemde emeği çok olan anne ve babama, duaları ile yanımda olan ve motivasyon veren anneannem, kardeşlerim ve arkadaşlarıma, çalışmamı tavsiyeleri ile destekleyen Zeliha İLGÖRDÜ’ye, Canan KAPUCU ÖZTÜRK’e ve manevi destek oturumlarına katılan Kadriye ÇAKMAK’a çok teşekkür ederim.

Özellikle çalışmamda maddi manevi destekçim, eşim Kerim ÖZTÜRK'e, çalışmanın bitmesini sabırla bekleyen değerli kızlarım Ahsen Serra ve Eslem Berra ÖZTÜRK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Zeynep ÖZTÜRK

Kütahya, 2024

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

1.1. MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK.....	8
1.1.1. Psikolojik Danışma ve Rehberlik.....	8
1.1.2. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Tanımı	11
1.1.3. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Gerekliliği	14
1.1.4. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Amacı.....	16
1.1.5. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Yöntem ve Teknikleri	17
1.1.6. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin İlkeleri ve Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Yapan Kişilerde Bulunması Gereken Özellikler	19
1.1.7. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulama Alanları.....	21
1.1.7.1. Aile ve Dini Rehberlik Büro/ Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik.....	22
1.1.7.2. Engellilere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik	25
1.1.7.3. Bağımlılara Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik	27
1.1.7.4. Hastanelerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik.....	29
1.1.7.5. Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik	32
1.1.7.6. Aile ve Sosyal Hizmet Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik.....	35
1.1.7.7. Gençlere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri.....	39
1.1.7.8. Olağanüstü Durumlarda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri.....	42
1.1.8. Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Tarihsel Süreci	43
1.2. HAFIZLIK KAVRAMI VE HAFIZLIK EĞİTİMİ	46
1.2.1. Hafız Kavramı ve Hafızlıkla İlgili Kavramlar	46
1.2.2. Hafızlık Eğitiminin Tarihsel Süreci	47
1.2.3. Günümüz Türkiye’inde Hafızlık Eğitimi	49
1.2.4. Hafızlığın Fazileti ve Önemi	51
1.3. PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ.....	52
1.3.1. Psikolojik İyi Oluşun Kuramsal Temelleri	55

1.3.2. Psikolojik İyi Oluşun Boyutları	55
1.4. HAFIZLIK EĞİTİM SÜRECİNDE MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK	57

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMA MODELİ	61
2.2. ÇALIŞMA GRUBU	62
2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	63
2.4. ARAŞTIRMAYA KATILAN DENEY VE KONTROL GRUPLARININ NİTELİKLERİ.....	63
2.5. DEĞER ODAKLI MANEVİ DESTEK UYGULAMASI.....	65
2.5.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Programı Sonrası Katılımcı Görüşleri ..	70
2.6. VERİLERİN TOPLANMASI.....	71
2.7. VERİLERİN ANALİZİ	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

3.1. ÖLÇEKLERİN GÜVENİRLİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	73
3.2. HAFIZLIK EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	74
3.3. HAFIZLIK EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN STİRLİNG ÇOCUKLAR İÇİN DUYGUSAL VE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÖLÇEĞİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	74
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	78
EKLER.....	82
KAYNAKÇA	102
DİZİN	122

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1: Araştırma Modeli	62
Tablo 2.2: Deney ve Kontrol Gruplarının Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı.....	63
Tablo 2.3: Deney ve Kontrol Gruplarının Hafızlık Eğitimi Aldığı Kursa Göre Dağılımı.....	64
Tablo 2.4: Deney ve Kontrol Gruplarının Yaş Değişkenine Göre Dağılımı.....	64
Tablo 2.5: Deney ve Kontrol Gruplarının Anne- Baba Hayatta Olup- Olmama Durumuna Göre Dağılımı.....	64
Tablo 2.6: Deney ve Kontrol Gruplarının Ebeveyn Evli ve Boşanmış Oluşuna Göre Dağılımı.....	65
Tablo 2.7: Deney ve Kontrol Gruplarının Ailenin Gelir Durumuna Göre Dağılımı.....	65
Tablo 3.1: Ölçek Puanlarına İlişkin Güvenirlilik Analizi	73
Tablo 3.2: Demografik Özelliklere İlişkin Dağılımlar.....	74
Tablo 3.3: Verilerin Normal Dağılıma Uygunluğunun İncelenmesine Yönelik Bulgular.....	74
Tablo 3.4: Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Ön Test Değerlerinin Gruplar Arasında Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular.....	75
Tablo 3.5: Deney Grubu Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Ön ve Son Test Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular.....	75
Tablo 3.6: Kontrol Grubu Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Ön ve Son Test Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular.....	76
Tablo 3.7: Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Son Test Değerlerinin Gruplar Arasında Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular.....	76

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1: Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Arasındaki İlişki	10
Şekil 1.2: MDR'nin Psikolojik Danışma ve Rehberlik ve Vaaz ve İrşat ile İlişkisi.....	14
Şekil 1.3: İnsan Davranışı Modeli	15
Şekil 1.4: Psikolojik İyi Oluşun Temel Boyutları ve Teorik Temelleri	55
Şekil 3.1: Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Puanlarının Deney ve Kontrol Grubunun Zaman İçi Değişimi	76

KISALTMALAR

ADRB	Aile ve Dini Rehberlik Bürosu
ADRM	Aile ve Dini Rehberlik Merkezi
AFAD	Afet ve Acil Durum
AMATEM	Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezleri
APA	American Psychological Association (Amerikan Psikoloji Derneği)
ÇEMATEM	Çocuk Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi
Çev.	Çeviren
DHYS	Din Hizmetleri Yönetim Sistemi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
İHO	İmam Hatip Ortaokulu
KYK	Kredi Yurtlar Kurumu
M.Ü.	Marmara Üniversitesi
MDR	Manevi Danışmanlık ve Rehberlik
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
PDR	Psikolojik Danışma ve Rehberlik
SCDPİÖÖ	Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı

TEZ METNİ

GİRİŞ

İnsanoğlunu diğer varlıklardan ayıran en temel özelliklerden biri, onun maddi yönü yanında manevi yönü; maddi ihtiyaçları yanında manevi ihtiyaçlarının olmasıdır. Bu sebeple manevi yönünü yok sayarak insanı anlamaya çalışmak, eksik veya yanlış anlama çabası olarak kalacaktır. İnsanı anlamak ancak onun madde ve mana yönünü bütün olarak ele almakla, ona bütünsel bakmakla gerçekleşir. Bu bütünsel bakış; insanı anlamada, tanımlamada, ihtiyaçlarını tespit etmekte anlamlıdır. Bu bakışın bir sonucu olarak manevi danışmanlık ve rehberlik, insanın içindeki manevi potansiyeli de kullanarak; yaşamını anlamlandırmada, sorularına cevap bulmada, sorunları ile başa çıkmada ve maneviyatı ihtiyacı doğrultusunda kullanmada profesyonel destek sunmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumun geleceği olan gençler için çeşitli faaliyetler icra etmekte; onların güzel hasletlerle donanması, milli, manevi, insani değer ve erdemlere sahip olması, her yönden yetişmiş bir fert haline gelmesi amacıyla birçok alanda hizmetler üretmektedir (Düzgüner ve Soykök, 2020, s. 8-9). Başkanlığın hizmet alanlarından birisi gençlere sunulan manevi danışmanlık ve rehberliktir. Hafızlık eğitimi alan gençler de gençlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmet alanına dahil fertler arasındadır.

Hafızlık eğitim sürecine bakıldığında; özveri, azim, fedakârlık, sabır gibi içinde süreci iyi yönetmeyi sağlayacak özelliklere sahip olmanın yanında; zamanı iyi değerlendirme, düzenli çalışma, planlı ve programlı hareket etme gibi disiplinlere uyulması gereken bir süreç olduğu görülür. Bu süreç içinde, hafızlık eğitimi alan öğrenciler zaman zaman baş etmede zorlandığı bir durum içine girebilmektedir. Bu netice onları olumsuz duygulara itebilmekte; kendilerinde manevi yılgınlığa, başarısızlık ve karamsarlık gibi menfi duygulara neden olabilmekte hatta eğitimi yarıda bırakmakla neticelenebilmektedir. Bu süreçte öğrencilerin, manevi potansiyelini harekete geçirecek, kendilerini psikolojik olarak iyi hissetmelerini sağlayacak desteğin sunulması eğitim sürecinin olumlu seyri bakımından ehemmiyetlidir. Manevi danışmanlık ve rehberlik sadece olumsuz durumlarla baş etmede kullanılan bir hizmet değil aynı zamanda bireyde var olan potansiyelin açığa çıkarılması, bulunduğu durumdan ulaşılmak istenen hedefe daha kolay ulaşılması yolunda bir destektir.

Araştırma, değer odaklı manevi bakım uygulamasının, hafızlık eğitimi alan öğrencilerin psikolojik iyi oluşunu ne derece etkilediğini incelemeyi hedeflemektedir.

Bu bölümde, araştırmanın konusu, araştırmanın problemi, araştırmanın yapılmasındaki amaç, araştırmanın önemi, varsayımları ve sınırlılıkları üzerinde durulmuştur. Ayrıca araştırmayı oluşturan temel kavramlar tanımlanmıştır.

Araştırmanın Konusu

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde, insanın fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanması sonrasında yeni ihtiyaçların ortaya çıktığı görülür (Maslow, 1943, s. 376). Kişinin gelişiminin devam edebilmesi için temel ve psiko-sosyal ihtiyaçların giderilmesi gereklidir (Can, 2020, s. 483). Manevi gereksinimlerin de kişilerin temel ihtiyaçları arasında kabul edilmesi, manevi alan ile alakalı çalışmalara olan ilgiyi artırmıştır. Disiplinlerarası çalışma alanı olan manevi danışmanlık ve rehberlik de bunun bir neticesi olarak, akademik camiada yer almıştır.

Alanyazın taramasında manevi danışmanlık ve rehberlik konulu yapılan çalışmalarda hafızlık eğitimi alan öğrencilerle çalışma yapılmadığı sonucundan hareketle, bu çalışma gerekli görülmüş ve çalışmanın konusu her bireyin hayatının belli döneminde ihtiyaç duyacağı manevi desteğin, hafızlık eğitimi alan öğrencilerin psikolojik iyi oluşuna etkisi olarak belirlenmiştir. Bu araştırmada, "Değer odaklı manevi destek uygulamasının hafızlık eğitimi alan öğrencilerin psikolojik iyi oluş seviyeleri üzerinde etkisi var mıdır?" sorusunun cevabı araştırılmış, değer odaklı manevi destek uygulamasının hafız aday öğrencilerin psikolojik iyi oluşunda değişikliğe neden olup olmadığı değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Problemi

Bu araştırma değer odaklı manevi destek uygulamasının 2023-2024 yıllarında Simav İlçe Müftülüğü'ne bağlı hafızlık eğitimi veren Kur'an kurslarında kayıtlı olan öğrencilerin psikolojik iyi oluşunda değişikliğe neden olup olmadığını incelemektedir.

Araştırmanın temel problemi "Değer odaklı manevi destek uygulamasının hafızlık eğitimi alan öğrencilerin psikolojik iyi oluşuna etkisi var mıdır?" olarak belirlenmiştir. Temel problem bağlamında,

- Değer odaklı manevi destek oturumlarına katılan deney grubunun SCDPİÖÖ öntest ve sontest puanları arasında bir fark var mıdır?

- Değer odaklı manevi destek oturumlarına alınmayan kontrol grubunun SCDPIOÖ öntest ve sontest puanları arasında bir fark var mıdır?
- Değer odaklı manevi destek oturumlarına katılan deney grubunun ve oturumlara katılmayan kontrol grubunun SCDPIOÖ öntest ve sontest puanları arasında bir fark var mıdır? alt problemleri belirlenmiştir.

Araştırmanın Amacı

İnsanlar tarafından ihtiyaç duyulan ve ülkemizde de gittikçe gelişen değer odaklı manevi destek uygulamasının hafızlık eğitimi alan öğrencilere uygulanması, hafızlık eğitiminde manevi danışmanlık ve rehberliğin olumlu katkısından faydalanmak, yapılan çalışma neticesinde ihtiyaçların tespiti ve hafızlık eğitim sürecinde MDR uygulamaları için öneriler geliştirmek araştırmanın amaçlarındandır.

Çalışmada hafızlık eğitimi alan öğrencilerin seçilmesinin arkasında yatan temel düşünce, hafızlık eğitimi sürecinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetine duyulan yoğun ihtiyaç olduğunun düşünülmesidir.

Öğrencilerle yapılacak değer odaklı manevi destek uygulaması neticesinde, sonraki süreçlerde MDR hizmetine ulaşılabilirliği sağlayarak, yanlış kodlanmış yanlış yorumlanmış fakat manevi görülen bakış açılarının düzelmesine destek olmak ve MDR uygulamalarının psikolojik iyi oluşa olumlu etkisi ölçülürse bu tür çalışmaların geliştirilmesinin ve hafızlık eğitime uzmanlarca verilecek manevi danışmanlık ve rehberlik programlarının eklenmesinin önünü açmak, psikolojik ve manevi açıdan sağlıklı, manevi değerleri önemseyen hafız gençlerin yetişmesine katkı sunmak çalışmamın diğer amaçlarındandır.

Genel olarak bu çalışma, hafızlık eğitimi alan öğrencilerin, hafızlık eğitim sürecinde değer odaklı manevi destek uygulamasının onların psikolojik iyi oluşlarına etkisini bilimsel çerçevede değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Araştırmanın Önemi

Araştırmalar ergenlik problemleri, sıkılma, rehberlik eksikliği, akran etkisi, başarı kaygısı, rutine uyumsuzluk, ailevi problemler gibi nedenleri hafızlık eğitimi alınan kursu terk etme nedenleri arasında göstermektedir (Şekerci ve Çakmak, 2023, s. 363). Zamanında manevi danışmanlık ve rehberlik gibi önleyici tedbirlerle ve gerekli yönlendirmelerle bu nedenleri en aza indirmenin mümkün olabileceği düşünülmektedir. Hafızlığa başlama sürecindeki öğrencide olan motivasyonun ve hevesin kaybolmaması

ve hafızlık eğitiminden murat edilen amaca hizmet için öğrencilere sunulacak manevi danışmanlık ve rehberliğin gerekliliği ve bunun profesyonel bir şekilde yapılmasının önünü açmak ve öğrencide var olan potansiyeli eğitimde olumlu şekilde kullanmak için bu tür araştırmaların önemli olduğu düşünülmektedir.

Hafızlık eğitiminde alanın uzmanı manevi danışmanlarca sunulacak manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri hafızlık eğitiminin kalitesi, öğrencilerin eğitim-öğretimde desteklenmesi, öğrenci hayatında din eğitim ve öğretiminin olumlu katkısının azami olması ve hafızlık eğitimi sürecinde yaşanan sorunların tespit ve çözümü gibi durumlarda önem arz eder. Ayrıca ergenlik döneminde olan gencin, ergenlik problemlerini sağlıklı bir şekilde aşarak kendini gerçekleştirmesi ve kendi kapasitesini en iyi şekilde kullanabilmesi ve manevi kaynaklardan azami yararlanabilmesi önemlidir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin hafızlık eğitimi veren tüm Kur'an kurslarında profesyonel şekilde yürütülmesi ve hafızlık eğitiminde öğretici ve hafızlık eğitimine başlayan öğrencilerin bu hizmetten faydalanabilmesi bu ve benzeri çalışmalarla gündeme gelecektir.

Literatür incelendiğinde, manevi danışmanlık ve rehberlik alanında hafızlık öğrencileri ile alakalı bu çalışmanın benzeri bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmanın bu alana katkı sunacağı ve yapılacak çalışmalar için ilk basamak olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Varsayımları

Araştırmada kullanılan ölçme aracının geçerli ve güvenilir sonuçlar verdiği düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ön test ve son testlerde kendilerine yöneltilen soruları içtenlikle cevaplayarak gerçeği yansıttığı kabul edilmiştir.

Psikolojik iyi oluştaki artma veya eksilme durumunun belirlenmesinde araştırmaya katılan öğrencilere uygulanan “Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi oluş Ölçeği”nin yeterli olacağı kabul edilmiştir.

Değer odaklı manevi destek uygulamasının katılım sağlayan öğrencilerin psikolojik iyi oluşunu olumlu şekilde etkileyeceği düşünülmüştür.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, değer odaklı manevi destek uygulamasına dahil edilen konuların uygulanması ile sınırlıdır. Ayrıca veri toplamak amacı ile yapılan anket ve değer odaklı manevi destek uygulaması, 2023- 2024 yıllarında Simav Müftülüğü'ne bağlı hafızlık eğitimi veren iki Kur'an kursuna kayıtlı, araştırma için gönüllü ve ailelerin de katılıma onay verdiği 18 yaşını aşmayan öğrencilerden oluşan grup ile sınırlıdır.

Anket, Simav Müftülüğü Hz. Aişe Kız Kur'an Kursu, Simav Müftülüğü 15 Temmuz Şehitleri Kur'an Kursu öğrencilerinden gönüllülere uygulanmıştır.

Çalışma grubu, araştırmanın uygulamaya dayalı olması hasebiyle ve araştırmacıya ulaşılabilirlik açısından Simav Müftülüğü'ne bağlı ilçe merkezde hafızlık eğitimi veren kurslardan seçilmiştir. Dolayısıyla araştırma sadece Simav ilçe merkezinde hafızlık eğitimi veren kurslardaki değer odaklı manevi destek uygulamasının neticesini ölçmek ile sınırlıdır.

Araştırmada elde edilen bulgular, katılımcı öğrencilerin verdiği cevapların doğruluğu ile sınırlıdır.

Tanımlar

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: “Danışanların inanç dünyalarının hayatlarına etkilerini bilmelerine yardımcı olma sürecini; onların din ve maneviyatla ilişkilendirdiği sorunları ile başa çıkmalarında bütüncül bir yaklaşımla modern danışma teknikleri ile dini ve manevi yöntemleri birlikte kullanan; problemleri konusunda danışanların hedeflerine ulaşmalarını sağlamak maksadıyla yapılan danışmanlık hizmetidir” (MDR Meslek Standardı Hakkında, 2024).

Manevi Danışman: Birey veya grubun, din ve maneviyatla ilişkilendirdiği sorunu ile başa çıkmasında; bütüncül yaklaşımla dinî/ manevi yönelimli teknik ve modern danışma tekniklerini bir arada kullanan; danışanın sorunu hakkında hedefine ulaşmasına yardımcı olmak amaçlı manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti veren nitelikli kişidir (MDR Nedir?, 2024).

Hafız: Ezberlemek, korumak anlamındaki Arapça “hıfz” kelimesinden türemiş olan; “koruyan ve ezberleyen” manasında Kur'an-ı Kerim'in tamamını ezberleyen kişiye verilen isimdir (Bozkurt, 1997, s. 74).

Hafızlık Eğitimi: Hz. Peygamber (s.a.s) devrinden günümüze kadar gelen ve Kur'an-ı Kerim'in tamamının ezberlenmesini amaçlayan bir eğitimidir (Algur, 2018b, s. 243).

Psikolojik İyi Oluş: Bireyin bir yaşam amacının olması, çevresindeki kişiler ile olumlu ilişkiler kurabilmesi, görev ve sorumluluklarının bilinciyle hareket edebilmesi, karşılaştığı olumsuz durumlar ile baş etmede en üst halde güçlerini kullanabilmesi (Büyükyılmaz ve Acar, 2022, s. 48), hayatında karşılaşmış olduğu varoluşsal mücadelelerini yönetmesi (Kılınç, 2017, s. 208) ve çok boyutlu bir bütün olarak iyiliğini koruyup, sürdürme ve geliştirmedeki sorumluluğunu kullandığı yaşam stilinin adıdır (Ümmet ve Yalın, 2020, s. 576).

BİRİNCİ BÖLÜM
TEORİK ÇERÇEVE

1.1. MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK

Manevi danışmanlık ve rehberliğin anlaşılması için psikolojik danışma ve rehberliğin anlaşılması önem arz eder (Söylev, 2020, s. 31). Bu nedenle psikolojik danışma ve rehberlik hakkında genel bilgilere yer verilmiş sonra manevi danışmanlık ve rehberlik kavramı ve ilişkili konular ele alınmıştır.

1.1.1. Psikolojik Danışma ve Rehberlik

Literatüre bakıldığında genelde “psikolojik danışma” ve “rehberlik” kavramları, “psikolojik danışma ve rehberlik” veya “rehberlik ve psikolojik danışma” şeklinde birlikte kullanıldığı, öncelenen kavrama göre “psikolojik danışma” veya “rehberlik” kavramlarının yer değiştirdiği, bazen kavramların birbirinin yerine kullanıldığı, bazen de farklı alanlara hizmet etmekte olduğu düşünülmesi sebebiyle ayrı kavramlar olarak da ele alındığı görülmektedir (Söylev, 2020, s. 34; Özoğlu, 2007, s. 219).

APA’ya (2018) göre “counseling” olarak ifade edilen psikolojik danışma, kişisel sorunlarla başa çıkmada profesyonel yardımdır. Psikolojik danışmada duygusal, davranışsal ve bilişsel sorunlar profesyonel şekilde ele alınır, bunlarla ilgili çözüme ulaşmak için danışanla etkileşime geçilir (<https://dictionary.apa.org/psychological-counseling>, 2022). Psikolojik danışma, uzman kişilerce profesyonel olarak yürütülen, sözel iletişimle gerçekleşen yardımdır (Söylev, 2020, s. 37). Psikolojik danışma bir süreçtir (Cormier ve Hackney, 2008, s. 25). Psikolojik danışma, danışanların ihtiyacına uygun ve onların öğrenme tarzlarına göre elinden gelenin en iyisini yaparak, danışanların hayatlarına daha iyi devam etmesini sağlamaktır (McLeod, 2003, s. 10).

Psikolojik danışma, eğitimli bir danışman ile danışan veya danışanlar arasındaki profesyonel ilişkiye dayanır. Niteliği kendine özgü ilişkiler içerir (Öcal, 2004a, s. 22). Böylelikle psikolojik danışma, danışanın yaşam alanına dair görüşlerinin netleşmesi, yaşamının anlamlandırılması, problemlerinin çözümü ve hedeflerine nasıl ulaşacağı konusunda bilgi sahibi olmasını sağlama yöntemidir (McLeod 2003, s. 7).

Bireylerin iyilik haline odaklanan faaliyetler psikolojik danışma kapsamına girmektedir ve insanın duygu, düşünce ve davranışlarını ele alır; bireyin geçmişiyile, şimdiki durumu ile ve geleceği ile ilgilenmektedir. Danışanların sorunları, istekleri, kaygılarına iletişim becerileri, psikolojik teknik/ teori, sezgi ve farklı kişiler arası faktörler vasıtasıyla kurulan ilkesi olan bir ilişki çeşididir (Kasapoğlu, 2020, s. 40).

Psikolojik danışma, “Farklı bireyleri, aileleri ve grupları zihinsel- ruhsal sağlık, sağlıklı yaşam, eğitim ve kariyer hedeflerine ulaşma konusunda güçlendiren profesyonel bir ilişkidir” (Kaplan ve diğerleri, 2014, s. 366).

Gustad’a (1953) göre psikolojik danışma, sosyal ortamda yürütülen, öğrenme sürecidir. Psikolojik danışma, danışan kişiye daha üretken, mutlu ve gerçekçi amaçlarla olumlu anlayış öğretir. Rogers’a (1942) göre, psikolojik danışma yapılandırılmıştır ve danışan kişiye olumlu adımlarda yeterlilik kazandırır (aktaran Özoğlu, 2007, s. 220).

APA psikoloji sözlüğüne göre psikolojik danışman, eğitim, meslek, rehabilitasyon, evlilik gibi bir ya da birden çok danışma alanında eğitim almış kişidir (<https://dictionary.apa.org/counseling-psychology>, 2024). Danışan kişiye, problemini çözmede, kendini anlamada, en uygun kararı almada yardımcı olur (Öcal, 2004a, s. 24-25).

Rehberlik ise, İngilizce’deki “guidance” teriminin karşılığıdır. Sözlüğe göre, Türkçe karşılığı “kılavuzluk” olarak yer alsa da bilimsel terim olarak ele alındığında bu anlamın tam rehberlik kavramının karşılığı olmadığı görülmektedir. Kılavuzluk, bir işi başkası adına yapmayı içerirken; rehberliğin böyle bir amacı yoktur. Rehberlik, bireyi hem tanımak hem de bireyin kendisini tanımasını sağlamak; bireye sistematik yardım ederek onun gelişimini sağlamak demektir. Rehberlik, danışana kişiliğini tanıtır, kişiliğini kabullenmesini sağlar ve benliğini geliştirmesine yardım eder. Eğitsel görüşe göre ise, öğrencinin okul dışındaki ve içindeki hallerinde, durumları ele alışı bilimli olmasını sağlayarak, öğrenciye kendini ve çevresini anlamakta ve sorumluluk almada yardım eder (Özoğlu, 2007, s. 3-4).

Rehberlik, kişinin ihtiyacı ve yeteneğine göre sistemli olarak yapılan belli maksat ve hedef ile yardım etmektir (Öcal, 2004a, s. 30).

Mathewson’a (1962) göre, “*Rehberlik, bireye kendi özelliklerini, gizli güçlerini ve olanaklarla toplumsal ve ahlaki değerleri içinde daha iyi bağdaştırabilmesinde eğitimsel ve yorumlayıcı işlemlerle yapılan sistematik ve profesyonel yardım sürecidir*” (aktaran Özoğlu, 2007, s. 32).

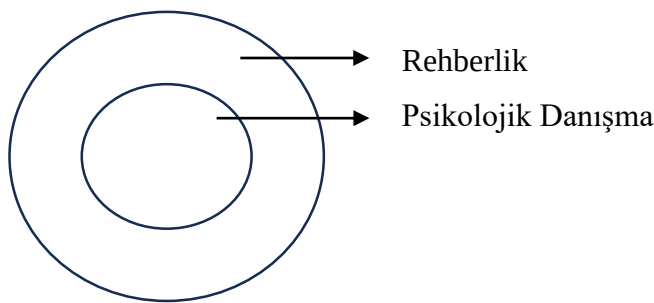
Rehberlik, kişinin mutlu ve anlamlı hayat sürmesi için, gizil güçlerini anlayarak kendi kabiliyet ve yeterliliğini geliştirip; ihtiyacını karşılamasında, çevresinde meydana gelen durumlara adaptasyonunu kolaylaştırmasında ve sosyal ve moral değerlerle uyumlu yaşamasında, lazım olan problem çözme ve karar verme bilgi ve beceresi oluşturmada,

retken ve yapıcı, bağımsız kişilik kazanmasında profesyonelce verilen bilime uygun ve sistematik yardım sürecidir. Burada kişiye yapılan her türlü yönlendirmenin de rehberlik olmadığı gerçeğı de vurgulanmaktadır (Coşkunsever, 2016, s. 16; Öcal, 2004a, s. 30- 31; Özoğlu, 2007, s. 34).

“Rehberlik, ferdin en verimli bir şekilde gelişmesi ve tatminkâr intibaklar sağlanmasında gerekli olan tercihleri, tefsirleri, planları yapmasına ve kararları vermesine yarayacak bilgi ve hünerleri kazanması ve bu tercih ve kararları yürütmesi için ferde yapılan sistemli ve profesyonel yardımdır” (Tan, 1969: Özoğlu’dan, 2007, s. 33). İçeriğı bakımından rehberlik, mesleki rehberlik, eğitsel rehberlik, kişisel/bireysel rehberlik olarak ele alınabilir. Mesleki rehberlikte kişiye uygun meslek tercihinde bulunmasında, iş yaşamına alışmasında katkı söz konusudur. Eğitsel rehberlik, kendine uygun öğretim programlarına yönlendirme, etkili çalışma becerisi geliştirmede yardımcı olma gibi hizmetler içerir. Kişisel/bireysel rehberlikte ise duygu, düşünce, davranış ve tutumlarda olumlu durumlara sebep olacak, farkındalık sağlayacak, kişilik ve olgunlaşmayı destekleyici rehberlik akla gelmektedir (Öcal, 2004a, s. 69-71)

Psikolojik danışma ve rehberliğin netice olarak fertlerin kendini tanımasında, kendi yeteneklerini fark etmesinde, çevresine uyum sağlamasında ve kişinin kendini gerçekleştirmesinde böylelikle hem kendine hem topluma faydalı hale gelmesine katkı ve yardım süreci olduğu görülür. Kişiler, psikolojik danışma ve rehberlik ile daha verimli ve yeterli bir kişiliğe sahip olma yolunda ilerlerken, hayatında daha tutarlı, gerçekçi ve sağlıklı bakış açısı geliştirir. Bununla birlikte, psikolojik danışmaya göre rehberliğin daha kapsayıcı ve geniş bir kavram olduğu; psikolojik danışmanın da rehberlik içinde değerli ve merkezî bir faaliyet alanı oluşturduğu görülür. Aşağıdaki şekil, rehberlik ve psikolojik danışma arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir:

Şekil 1.1: Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Arasındaki İlişki

Kaynak: Şahin T. K., 2010, s. 8

Psikolojik danışma ve rehberlik birlikte ele alındığında, “Bireylerin kendilerini daha normatif bir biçimde tanıyabilmeleri, yaşamlarına ilişkin önemli durumlarda sağlıklı kararlar alabilmeleri, duygusal, sosyal ve mesleki problemleriyle başa çıkabilmeleri amacıyla yapılan psikolojik yardımlardır” (Koç, 2016, s. 28).

1.1.2. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Tanımı

Batı’da ‘Pastoral care’ ve ‘Pastoral counseling’ gibi isimlerle ifade edilen 1900’lerin başında ortaya çıkan akım, ülkemizde karşılığını dini veya manevi danışmanlık olarak bulmuştur (Memiş, 2018, s.38, Şirin, 2018, s. 23). Pastoral care, dini aktörlerle kişilere manevi destek, tavsiyeler ve öğütler olup, problemlerini çözmeye yardım ve insanları yönlendirme ve destekleme faaliyetleridir. Hristiyanlıkla alakalı problemlerde Hristiyan ilkeleriyle çözüm sağlamak anlamı içerir (Söylev, 2020, s.66, Şirin, 2018, s. 23). Pastoral counseling, pastoral care boyutlarından olmasına karşılık, problemleri ele alan terapötik iyileştirme metotlarını kapsar (Söylev, 2020, s. 68). Din ve manevi konularda eğitilmiş kişilerce, danışanın ruhen iyileşmesi ve gelişimi için psikolojik yöntemler yanında manevi kaynakların da kullanılmasıdır (Uğurlu, 2017, s. 2527).

Literatür incelendiğinde manevi danışmanlık ve rehberlikle ilgili tek ve herkes tarafından kabul gören bir tanımın olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte literatür taraması yapıldığında genel çerçeve çizmek mümkündür (Kılınçer, 2017, s. 25). Manevi bakım, manevi destek, pastoral danışmanlık gibi çeşitli kavramların kullanıldığı görülse de bu araştırmada manevi danışmanlık ve rehberlik kavramı kullanılacaktır (Tekeş, 2019, s. 10).

Manevi danışmanlık ve rehberliğin farklı anlamlarının, manevi kelimesinin çoğulu olan maneviyat kavramına yüklenen anlamla da alakası vardır. TDK sözlüğünde maneviyat “maddi olmayan, manevi şeyler”, “inanç, ahlak, erdem vb. değerler bütünü”, “karşılaşılan zorluk ve tehlikeler karşısında inanç ve ahlaki değerlere bağlılıktan doğan dayanma gücü, moral” şeklinde karşılık bulmuştur (Güncel Türkçe Sözlük, 2024). İnsanın iç dünyasına aitliği ile hem ilahiyat hem psikoloji alanına girmektedir (Meydan, 2015, s. 139). Başlarda din ile aynı manada kullanılan kelime, zamanla dine alternatif tanım, dindarlığın alt boyutu, dini tecrübenin kendine has bir yapısı veya dinden tamamen bağımsız anlamlara bürünmüştür (Kılınçer, 2027, s. 22-23). Mathews (2017, s. 23), maneviyatı dinin merkezinde ama dinden ayrı kabul eder. Dini, maneviyatın ifade şekillerinden biri olarak görür. Göka (2021, s. 19), “maneviyat” derken hem geleneksel

dini inançları, inançsızların iç dünyasındaki tasavvurları ve yeni akımları da kastettiğini dile getirir ve “insanın yaşama amacını ve ideallerini belirleyen temel anlam kaynağı”, “bireyin kendisinin ve varoluşunun ötesindeki güç” olarak tanımlar. Manevi danışmanlık ve rehberlik, başlarda dini danışmanlık ve rehberlik manasında kullanılmış olmakla birlikte zamanla maneviyatın dinden bağımsız da değerlendirilmesi, farklı dine mensup kişilerin olması, dini danışmanlık ve rehberliğin farklı alanlara yayılması ve maneviyata önem verip, kendini dindar olarak tanımlamayanların varlığı, yine kendini dindar ama manevi olarak güçsüz bulanların oluşu gibi sebeplerle manevi danışmanlık ve rehberlik ile dini danışmanlık ve rehberlik ayrı değerlendirilmeye başlanmıştır (Göka, 2021, s. 20; Kılınçer, 2017, s. 24-27; Zinnbauer, 1997, s. 551). Göka (2021, s. 22), ülkemizde manevi danışmanlık ve rehberlikte, “dini” yerine “manevi” kelimesinin tercihinin bu anlama yakın ele alınmasından kaynaklandığına dikkat çeker.

Manevi danışmanlığın, psikoloji, etik ve teolojik çerçeveler aracılığı ile devam eden; psikolojik, manevi danışman tarafından psikolojik, dini ve ahlaki boyutların gözlemlendiği, anlaşıldığı ve yorumlandığı bir aktivite olarak kabul edildiği görülmektedir (Sclauch, 1985, s. 219). Başka bir tanımda dini danışmanlık kavramı tercih edilmiş ve “*Davranış uyumunu ve davranış değişikliğini kolaylaştırmak amacıyla, dini kaynakları ve danışma tekniğini kullanarak kişinin kendisiyle ve kişiler arası olan ilişkilerinde işlev bozukluğuna yol açan duygusal rahatsızlıkların teşhis ve tedavisidir*” şeklinde tanımlanmıştır (Altaş, 2003, s. 339).

Manevi danışmanlık ve rehberlik, teoloji ve davranış bilimlerinin bir araya gelmesi ile disiplinlerarası bir içeriğe sahiptir ve kişilerin ruhsal ve fiziksel bütünlüğünü korumayı hedefler (Koç, 2017, s. 203). Danışanın faydalanacağı manevi kaynakları (din, felsefi görüş, değer yargıları, toplumsal değerler gibi) kullanır (İşbilici, 2021, s. 9).

Manevi danışmanlık ve rehberliğin tanımları incelendiğinde, onun tıbbi bir tedavi, tanı koyma veya dindarlaştırma yöntemi olmadığı, manevi değerler perspektifinde moral ve motivasyon desteği, manevi konularda rehberlik ve yönlendirme olduğu görülmektedir (Özalp, 2021, s. 28-29). Bu durumda manevi danışmanlığa, çeşitli sebepler ile (hastalık, doğal afetler, engel durumu, yaşlılık gibi) sıkıntılar yaşayan kişilerin yaşamına anlam katma yolculuğunda kaybettikleri kontrol duygusunun tekrar kazanılması için manevi unsurları içeren destek, manevi/ ruhsal sorunları çözme hedefli yaklaşımlar denilebilir (Küden, 2022, s. 9).

Manevi danışmanlık ve rehberlik, danışanın hayatına inançlarının etkilerini, yaşamında neyin önemli olduğunu ve anlam kaynaklarının ne olduğunu fark etmesini, dini-manevi referanslar ile danışanlar desteklenerek, kaybettiği anlamı yeniden kazanıp yaşamındaki zorlukları aşmasını sağlayan yardım sürecidir (Düzgüner ve Ayten, 2020, s. 41). Sadece zorluklarda, krizlerde yani olumsuz durumlarda değil; bireyin mutlu ve sevinçli hallerine de eşlik etmeyi kapsar. Manevi danışmanlık ve rehberlik kişinin seçtiği yolda ona dayatma yapmadan birlikte yürümek, ona bu yoldaki onu düşürebilecek taşları, yolunu kısaltacak ve hedefine varmasını sağlayacak ayrımları, dönemeçleri göstermek; düşme anında elinden tutmak ya da düştüyse ona el uzatmaktır (Ağılkaya Şahin, 2017, s. 25- 26).

Manevi danışmanlık, alanda eğitim alan kişilerce sunulan, kişiye veya gruba verilen dinsel içerikli yardımlardır (Koç, 2016, s. 27).

Manevi danışmanlığın ne olduğu hakkında bir diğer yorum inanç bakım danışmanlığı ifadesini tercih eden Ok'a (2008, s. 560) aittir:

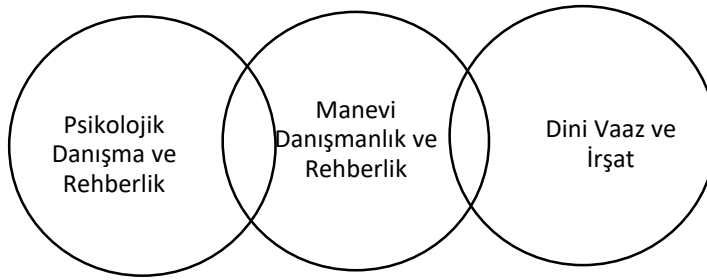
"Yetkin ve yetişkin bir din adamının veya genel olarak "inanç" konularına önem veren bir kişinin hem kendi hem de danışan(lar)ının inanç ve kültürel kaynaklarını (dinsel içerik, sembol, üye olunan grup/lar vb.) kullanarak danışan(lar)la birlikte (ortaklaşa) onların (sosyo-politik ve ekonomik şartlarını da içine alacak biçimde) temel "inanç" etkinliğini doğrudan ya da dolaylı olarak engelleyen ya da ilgilendiren sorunlara yönelik belirli kurallar çerçevesinde yürütülen yapılandırılmış sözel (görüşme gibi) veya eylemsel (ziyaret gibi) çözüm bulma etkileşimlerini (iyileştirme, destekleme, uzlaştırma vb.) içerir".

Bu tanımlara bakıldığında, manevi danışmanlık ve rehberliğin hem psikolojik danışma ve rehberlik ile hem de dini vaaz ve irşat ile ortak payının olduğu görülür. Çünkü insanın manevi boyutu psikolojik boyutundan tamamen bağımsız değildir.

Yaşam kaynaklarının aşkın bir boyuta da dayanması kabulü manevi danışmanlık ve rehberliği psikolojik danışma ve rehberlikten ayırır. Yine danışanın talebine göre sağlam kaynaklardan dini bilgi verilmesi esası da göz önünde tutularak, vaaz ve irşat ile de kesiştiği noktanın olduğu kabul edilir. Fakat manevi danışmanlık ve rehberlik daha çok dinlemeye dayalı, danışanın anlam dünyasını yeniden inşasında destek sağlamak esası üzerine kurulu oluşu ile de vaaz ve irşattan ayrılır (Düzgüner ve Ayten, 2020, s. 52-58).

Şekil 1.2, MDR, psikolojik danışma ve vaaz-irşat ilişkisini göstermektedir:

Şekil 1.2: MDR'nin Psikolojik Danışma ve Rehberlik ve Vaaz ve İrşat ile İlişkisi

Kaynak: Düzgüner ve Ayten, 2020, s. 58

1.1.3. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Gerekliliği

İnsana bütüncül yaklaşım organizmanın bölümlerinin birbiriyle etkileşim içinde olduğunu ve böylece bir bütünü meydana getirdiğini savunur. Fiziki bir rahatsızlık psikolojik rahatsızlığın nedeni olabilir veya psikolojik rahatsızlık fiziki rahatsızlığın ortaya çıkış sebebi olabilmektedir (Yıldırım, 2019, s. 31). İnsanın manevi boyutunun önemi ve maneviyatın psikolojik hatta fiziksel sağlığı etkilediği bilimsel çalışmalarla da ortaya konulmuştur (Ekşi, Kaya ve Okan, 2022, s. 13).

İnsanın iyi oluşunu gösteren sadece psikolojik ve fiziksel unsurların iyiliği değil aynı zamanda manevi unsurlardır (Yıldırım, 2019, s. 31). Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre, "*Sağlık, fiziksel, psikolojik, sosyal ve manevi açıdan iyi olması halidir*" (<https://www.who.int/about/governance/constitution>, 2024).

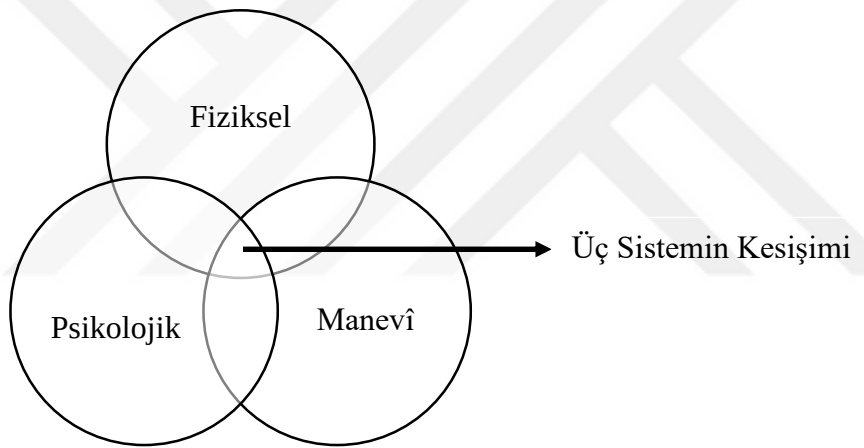
Maneviyat, insan tecrübesinin mühim unsurlarındandır (Ekşi, 2022a, s. xi). Manevi inançlar ister dinden ister başka kaynaklardan olsun yaşamımıza bir yol haritası sunar. Bu bilişsel harita ile kişi varlık nedenini ve konumunu belirler. Bu yol haritası aynı zamanda ona yalnızlık, ölüm, özgürlük gibi temel kaygılarda baş etme gücü sağlar (Göka, 2021, s. 23).

Modern psikoloji, pozitivist bakış ve bilimselliğe aykırı düşüncesi ile uzun yıllar maneviyatı göz ardı etmiştir. Tarih boyunca birbiriyle ilişkili kabul edilen din ve ruh sağlığı, pozitivist düşüncenin hakimiyeti ile birbirinden ayrı tutulmuştur. (Özcan, Erduran Tekin ve Kaplaner, 2022, s. 26; Yıldırım, 2022, s.31). Oysa ki insanın fiziksel, psikolojik ve ruhsal yönden sağlıklı bir yaşama sahip olmasının yolu hayatında bir anlam bulmaktan geçer ve ruhsal boyutun fiziksel ve psikolojik boyutu da iyileştirme etkisi vardır. Bu etkinin farkında olan ve bu farkındalık bilinciyle davranan bireyin yaşamında anlam

bulması daha kolay olacaktır. Bu noktada maneviyat en etkili yönlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Okan ve Ekşi, 2017, s. 143).

Maneviyat, kişinin fiziksel gücünü aşan; duygusal ve zihinsel olarak onu zorlayan durumlarda ruhsal güç ve dayanıklılığı artıran bir olgudur (Yapıcı, 2020, s. 36). Psikoloji biliminin kurucusu sayılan W. James, modern psikoloji ile ters düşmeyi göze alarak, psikolojiyi “ruhsal yaşamın fenomenlerinin ve koşullarının bilimi” olarak tanımlamıştır. Böylelikle bireysel manevi deneyimi psikoloji disiplinine dahil etmiştir. A. Adler, G. Allport, A. Maslow, C. Rogers, E. Ericson, E. Fromm, V. Frankl gibi psikolojinin önemli isimleri de kişilerin manevi deneyimlerini göz ardı etmeyerek, maneviyat araştırmalarına katkı sunmuştur (Özcan, Erduran Tekin ve Kaplaner, 2022, s. 26-39; Yıldırım, 2022, s.32).

Şekil 1.3: İnsan Davranışı Modeli

Kaynak: Kasapoğlu, 2019, s. 48

Şekil 1.3'te görüldüğü üzere, insan davranışının üç önemli boyutu merkezde kesişmektedir. Kişi, bu üç boyuttan birinde sağlıklı olduğunda, bireyin sisteminde dengesizlik meydana gelir ve bazı semptomlar oluşur (Kasapoğlu, 2019, s. 48). Bireyin tam iyi oluşa ulaşabilmesi için bu üç boyutun dengeli olması önemlidir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik niçin gereklidir sorusunun cevabı insanın fiziksel, psiko-sosyal boyutu yanında manevi boyutunun da olmasıdır. Kişinin hayat memnuniyetinin artması ve tam sağlıklı olabilmesi için bu boyutunun da ihmal edilmemesi ehemmiyetlidir. İnsanların manevi yönünden destek almasının bilimsel olarak olumlu etkilerinin ortaya çıkması, kişinin manevi boyutundaki problemleri aşmada kendine destek araması, manevi danışmanlık ve rehberlik için istihdam alanı ihtiyacını ortaya koymuştur (Düzgüner ve Ayten, 2020, s. 47). Dolayısıyla, manevi inançların

danışanların hayatında önemli bir yer edinmesi ve problemle başa çıkmada bir kaynak olabilmesi, maneviyatın tedavinin sonucunun olumlu seyrindeki katkısı, insanın genel yapısında maneviyatın oluşu itibarıyla ona duyarsız kalınmaması gerekliliği manevi danışmanlık ve rehberliğin gerekliliğine işaret eder. Ayrıca bazı kişilerce manevi konularda psikolojik danışmanların kendisini anlamayacağı, psikolojik danışmanların dini bilgisinin yetersizliği veya danışanın tenkit edileceği düşüncesi manevi danışmana başvurma ihtiyacına sebep olmuş ve manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetini gerekli kılmıştır. Psikolojik tedavilere karşı ön yargılı bakan kişilerin olması da manevi danışmanlık ve rehberliğin gerekli görülme sebepleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Düzgüner ve Ayten, 2020, s. 47-49; Göka, 2021, s. 20; Kasapoğlu, 2020, s. 77; Kılınçer, 2017, s. 33-34; Özalp, 2021, s. 25-28). Bazı danışmanların, danışanın manevi alanına girilmemesi gerektiğini düşünmesi ve değer içermeyen tutumda davranmayı etik sayması, manevi alanın sadece din adamlarının ilgi alanı görmesi gibi sebepler bu alana ihtiyacı doğurmuştur (Kasapoğlu, 2019, s. 46).

Araştırmalar manevi danışmanların danışanlara faydalı ve yönlendirici olduğunu, onların ruhsal yolculuklarında yardımcı olduğunu göstermektedir (Koç, 2016, s. 56).

1.1.4. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Amacı

Danışma sürecinin başarı sağlamasında amaçlar büyük önem taşır (Coşkunsever, 2016, s. 124). Manevi danışmanlığın amaçlarının başında, danışan kişi ile ilişki kurup onu sürdürmek gelir. Danışanın problemini doğru tanımlayıp, kendini rahat ifadesini sağlamak, olaylara objektif bakış açısı kazanmasına yardımcı olmak, danışandaki sorunun neden olduğu semptomların azalması veya kaybolmasına aracılık etmek ve bunu danışana saygılı şekilde yapmak ilk amaçlardandır (Koç, 2016, s. 68). Manevi danışman bunu danışandaki potansiyeli harekete geçirerek yapar (Ay, 2017, s. 11).

Manevi danışmanlık ve rehberlikte danışmanlık hizmetini gerektiren nedenlerin belirlenip, ortadan kaldırılması ikincil amaçlardandır. Danışan bunu maneviyatını kullanarak yapar. Burada danışan sorunu ile yüzleşip, kendi kabiliyet ve imkanları ile onu aşma hususunda irade oluşturur. İstenmeyen davranış ve düşünceler yeni ve sağlıklı davranış ve düşüncelere yerini bırakır. Danışan, maneviyatı zorluklarla başa çıkmada yardım aracı olarak bulur. Manevi danışmanlık ve rehberlikte nihai amaçlar ise, uzun

vadeli amaçlardır. Danışanın kendini gerçekleştirme, kişilik bütünlüğü içinde var olması sayılabilir (Koç, 2016, s. 70).

İkbal'e göre (1964) dinin asıl hedefi, kişiye sağlam bir yapı kazandırmak; insanda zayıf ve güçlü özellikleri bilerek, ona benliğindeki güçleri kullanarak insanı yeni bir kişilikle donatmaktır. Böylelikle maddi ve manevi olarak, hayata anlamlı bir yön verilmiş olur (aktaran Hökelekli, 2001, s. 47-48). Manevi danışmanlık ve rehberlik insanı din/ maneviyat doğrultusunda, varlığını anlamlandırma, problemlerini çözme hususunda profesyonel destek sunmak, manevi kaynaklarını harekete geçirmektir. Böylece hayatının çeşitli dönemlerinde kritik bir durumla veya güçlükle karşı karşıya gelen kişiye olayı anlamlandırmada, moral gücü ile o zorluğu aşmada yardımcı ve destek olmayı amaçlar. Böylelikle danışanlar için eski inanç, davranış ve tutumları daha etkili ve hedefle uyumlu yenileri ile değiştirme ortamı oluşur, kendi iç engelleri ortadan kalkar ve din/ maneviyat ile alakalı meselelerde danışan nesnel bakış açısı kazanır (Düzgüner ve Ayten, 2020, s. 41; Koç, 2016, s. 69; Özalp, 2021, s. 19-23; Şirin, 2018, s. 49).

Maneviyata önem veren kişiler için sorunlarını ve sorularını paylaşılabilecekleri ortam oluşturmak manevi danışmanlık ve rehberliğin amaçları arasındadır. Aynı zamanda seküler psikolojik danışmanlara da teoloji hakkında psiko-teolojik birikime sahip çalışma yaparak onların formasyonlarını beslemek amaçlar arasında sayılabilir (Koç, 2016, s. 72). Manevi danışman, kişilerin manevi olarak mutluluğunu esasa alarak onların ruh dünyasına hitap eder (Coşkunsever, 2016, s. 125).

Özetle manevi danışmanlık ve rehberlikte amaç, problemlerin çözümünde ve problemlerle başa çıkmada manevi unsurları kullanarak yardımcı olmak, manevi veya dini gelişime engel olan durumların ortadan kaldırılmasına destek sağlamak, kendini gerçekleştirme yolculuğunda ortaya çıkan manevi sorunları çözmek, dini/manevi yaşantısında doğru karara varmasında yardım etmek ve benzeri sorunlarda uygun çözüm yetisini artırmaktır (Coşkunsever, 2016, s. 124- 125; Koç, 2016, s.73).

1.1.5. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Yöntem ve Teknikleri

Kültüre göre insana bakış, ulaşılmak istenen hedef, danışanın beklentisi, danışma mekânı, amaçlar değiştiği için yöntemler de onlara göre şekillenmekte ve değişmektedir (Şirin, 2018, s. 48). Bu nedenle tek bir yöntemden söz edilemez. Fayda verdiği ve amaca hizmet ettiği sürece bireye uygun olan bütün yöntemlerden faydalanılabilir (Ağılkaya Şahin, 2017, s. 237).

Her kişi, özeldir. Kendine has yönleri ve farklılıkları vardır. Manevi danışman öncelikle bireyi ve sorununu anlamalıdır (Söylev, 2020, s. 176). Manevi danışman yöntem ve tekniklerinde psikolojik yöntem ve tekniklerden faydalanır. Bunları genel olarak kabul ve anlayış bildiren teknikler, destek ve teşvik bildiren teknikler, teşhis ve anlama amaçlı teknikler, telkin ve öğretim amaçlı teknikler olarak sınıflandırabiliriz (Aşıkoğlu, 2008, s. 547). Danışan- danışman ilişkisinde beden davranışları (jest ve mimikler, göz teması, gülümseme gibi), fizyolojik tepkiler (hızlı nefes alıp verme gibi), genel görünüm (kilo, giyim-kuşam gibi) ve alan (kişinin duruş mesafesi gibi) önemli rol oynar. Danışman bu konulara dikkat ederek, duyarlı davranarak fakat dikkatini vererek ilişkiyi sürdürmelidir. Danışanın “aktif dinleme” sağlaması da en önemli tekniklerdendir. Danışanın konuşmasını sağlayarak, ona uygun ve gerekli yerlerde ve doğru sorular sorarak görüşmeyi yönlendirir. Danışanı anladığını ona yansıtır. Danışanın problemini anlamasına yardımcı olur ve bu konuda sorumluluk almasını sağlar (Söylev, 2020, s. 180-185).

Manevi yönelimli terapilerin, maneviyata önem veren danışanlarda olumlu etkisi araştırmalarda görülmüştür. Manevi danışmanlık ve rehberlikte namaz, dua, zikir, oruç, tevbe çalışmaları gibi dini pratiklerden, nefis bilgisinden ve dini değerlerden faydalandığı gibi bazı psikoterapi yaklaşımlarından da faydalanılmaktadır. Bunlardan birisi logoterapidir. Viktor Frankl öncülüğünde “anlam yoluyla terapi” düşüncesinde, anlamlılık göz ardı edilemez. Terapide danışanın kendi sorumluluğunu yüklenmesi, farkına varması sağlanır. Danışman, danışanın kendini keşfetmesinde, hayatın anlamını fark etmesinde, varoluşsal gerçekleri kabulünde rol oynar. Manevi yönelimli logoterapi de danışanın manevi yönü kullanılarak, istenen amaca ulaşmak söz konusudur (Gürsu, 2022, s. 90-94).

Manevi danışmanlık ve rehberlikte kullanılan diğer terapi modeli bilişsel terapidir. Bilişsel terapi sağduyuya dayanır. Danışanın düşüncesindeki önyargı ve çarpıtmaların değiştirilmesi amaçlanır. Danışanın sorununun belirlenmesi için değerlendirme görüşmelerinden sonra danışanın uygun model belirlenir ve danışanın sorun ve amacına dönük müdahaleler gerçekleştirilir ve danışanın probleminin tekrarlanmaması için güçlendirme görüşmeleri yapılır (Gürsu, 2022, s.100-103).

Faydalanılan İslam’la entegre bilişsel davranışçı terapide hatalı düşünme değiştirilmeye çalışılır. Dinin anlam çerçevesi, alternatif düşünce oluşturmak için uygundur (Kara E., 2019, s. 165). İslam’la entegre bu terapi yaklaşımı, Gazali’nin kişiliği

inşa yaklaşımına dayanır. İslam'dan uzak düşünce ve davranıştan nefsinin tezkiye ederek, nimetlere kavuşmak için kendini geliştirme sürecidir. Danışanın kendini bilmesi, kendini olumsuz özelliklerinden arındırması ve beden ve ruhun yeniden dönüşmesi için içsel güç oluşumu desteklenerek mutluluğa ulaşması amaçlanır (Gürsu, 2022, s. 107-109).

Bir diğer yaklaşım bilişsel davranışçı psikoterapi ile bütünleşmiş İHSAN modelidir. İHSAN modelinde uygulama aşamaları genel psikoterapi ve danışmanlık ilkelerine benzer oluşturulmuştur. 5 aşamadan oluşan modelde, öncelikle danışanın ihtiyaçları ve hedef belirlenir. Sonra danışmanlık boyunca hedefe ulaşmak için uygulanacak adımlar belirlenir ve bu adımların uygulanması aşamasına geçilir. Son olarak danışmanlık süreci uygun bir şekilde sonlandırılır (Şirin, 2018, 160-162).

Manevi danışmanlıkta kullanılan diğer yaklaşım pozitif psikoterapidir. Kişinin olumlu yönleri desteklenerek var olan sorunlardan ve onların etkilerinden kurtulmasını hedefler. Pozitif psikoloji, karakter güçleri ve erdemler altında maneviyatın ele alınmasına açıktır (Baysal, 2022, s. 359).

Manevi danışmanlık ve rehberlikte kullanılabilecek diğer bir yöntem çözüm odaklı kısa süreli terapi yöntemidir. Bu yaklaşım, danışan için ciddi sorun olmayan meselenin ve önceden çözmüş olduğu durumun yeniden ele alınmaması üzerine kuruludur. Geçmişten ziyade geleceğe odaklanmak ve kusurlar üzerinde değil güç ve yetenekler üzerinde durmak esastır (Gürsu, 2022, s. 168- 169).

Gestalt terapidenden faydalanarak oluşan terapi unsurları manevi danışmanlıkta kullanılırken, bütüncül bakış açısıyla insanı tüm yönleri ile ele almak önemlidir. Danışan ile iletişimde, mimikler ve sözel olmayan durumlar da dikkate alınır. Danışanda bilinçlilik ve farkındalık oluşturulur (Ağılkaya Şahin, 2017, s. 44).

1.1.6. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin İlkeleri ve Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Yapan Kişilerde Bulunması Gereken Özellikler

Manevi danışmanlık ve rehberlik ilkeleri genel anlamda psikolojik danışma ve rehberlik ilkelerinden ayrı değildir. Kavramsal, tutumsal ve sosyal olarak PDR ilkelerinin üç temel boyutuna sahip olmalıdır. Kavramsal boyutta, manevi danışman alanı ile alakalı bilgilere sahip olmalıdır (Ay, 2017, s. 23). Yani manevi danışman manevi yeterliliğe sahip olmalıdır. Bu manevi danışmanın manevi yeterliliğe, manevi farkındalığa, manevi duyarlılığa ve manevi bilgiye sahip olması anlamına gelir (Akça Koca ve Şahin, 2022, s.

174). Danışman, psikolojik bilgileri dini/ manevi bilgilerle harmanlayabilen yapıda olmalıdır (Karabacak, 2015, s. 117).

Tutumsal boyutta manevi danışman sorumlulukların farkında olmalıdır (Ay, 2017, s. 23). Çünkü MDR ilkelerinin başında danışana karşı saygı çerçevesinde ihtiyacının tespiti ve buna uygun uygulama tercihi gelir (Özalp, 2021, s. 22). Danışanı olduğu gibi kabul ve her koşulda ona duyulacak saygı önemlidir. Bireyin durumu ne olursa olsun, ön yargısız ve yargılamadan uzak kabullenme temeldir. Danışman, danışan kişinin duygu ve düşüncelerini saydam bir şekilde ifade edebilmesi için model olmalıdır (Söylev, 2020, s. 165- 167).

Sosyal boyut MDR hizmeti yürüten ile danışan arasında ilişki ve iletişimleri kapsayan boyuttur (Ay, 2017, s. 23). Manevi danışman, psikolojik danışma becerilerine, etkili iletişim becerilerine ve dinî literatüre hâkim olmalıdır. Muhatap olduğu birey ve toplumun dinî/ kültürel değerlerini iyi kavramalıdır. Manevî danışman, ahlaki ve insanî olarak da sevgi, saygı, empati, hoşgörü, merhamet, şefkat, sabır gibi özelliklere sahip olmalıdır (Doğan, 2017, s. 1280). Mahremiyete dikkat ederek, danışanın kendini baskı ve zorlama altında hissetmeden ifade edebilmesini sağlayan ortam oluşturarak, nezaketle dinlemelidir (Ay, 2017, s. 24). Danışana duygu ve düşüncelerini açmak için duygusal yakınlık gösterirken, aynı zamanda mesafenin korunması gerekir (Ok, 2015, s. 29).

Manevi danışmanlık ve rehberliğin temelinde inancı, mezhebi, rengi, düşüncesi vb. ne olursa olsun ayırım yapmadan koşulsuz şekilde muhatabını olduğu gibi kabul ederek, saygı ve hoşgörü içerisinde yardım sunmak vardır. Yani manevi danışmanlık ve rehberlik kutsal merkezli olumlu bakışın, disiplinli ve sistematik şekilde sunulmasıdır (Gürsu, 2022, s. 9).

Manevi danışman, aktif dinleyici ve iyi ilişki kurabilir yapıda olmalıdır. Çözüm odaklı çalışmayı bilmelidir (Özalp, 2021, s. 103). Manevi danışman, din ve maneviyat hakkında kendi tutumunun farkında olmalıdır. Manevi danışma süreci içerisinde kendi değerlerinin, manevi ve dini yaklaşımının etkisini değerlendirebilmelidir. Danışanın dini- manevi bakış açısını bilmelidir (Akça Koca ve Şahin, 2022, s. 176). Feraseti ile danışanın söz ve davranışları arkasındaki ihtiyaçları görerek çözüm bulmaya gayret etmelidir (Kahvecioğlu Karaca, 2010, s. 30). Manevi danışman adeta manevi refiklik etmelidir (Frager, 2009, s. 7). Manevi danışman, muhatabına tam dikkat ve değer vererek ona yoğunlaşmalıdır. Onu manevi danışmanlık ve rehberliğe yönlendiren iç dinamiklerinin

farkında olarak, muhatabının ihtiyacına basiret ile odaklanmalıdır. Başkasının derdini görebilmekteki üretken yollara ulaşabilmesi için merhamet sahibi olmalı ve kendisinden farklı olanlara saygı duymalıdır (Roy, 2009, s. 96- 99). Manevi danışman danışmanlık ilişkisinde sağlıklı sınırları koruyarak, karşı tarafı incitmeden mizahı kullanmalıdır (Gürsu, 2022, s. 49).

Manevi danışman, danışanın manevi-dünyevi bakış açısına saygı duymalıdır. Danışanın bakış açısına uygun kavramlar ile iletişimi devam ettirmeye dikkat etmeli ve iletişim esnasında manevi-dini olguların farkına vararak uygun koşul anında bunları kullanmalıdır (Akça Koca ve Şahin, 2022, s. 177). Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetinden arzu eden herkes faydalanabilir. Manevi danışman, hizmet sunduğu kişileri herhangi bir yaş ve grupla sınırlamamalıdır (Çetin, 2021, s. 47).

Manevi danışman, belirsizlik durumlarında ve eleştirilerde tahammül göstermeli; destekleyici, teşvik edici tutumunu sürdürebilmelidir. Hizmet verirken kaliteye dikkat ederek zamanı en etkili bir şekilde kullanmalıdır. Manevi danışman, mesleği ile alakalı güncel yenilikleri takip edebilmeli ve gelişimini sürdürmeye özen göstermelidir. Kişiler ve olaylar karşısında pozitif tutum ve davranışını koruyabilme esnekliğine sahip olmalıdır. Danışman hizmetini sunarken, yasal ve ahlaki çerçevenin dışına çıkmadan bunu yapmalıdır. Danışmanlık yaparken danışma süreçlerinde inisiyatif kullanabilme yeteneğine sahip olmalıdır (Gürsu, 2022, s. 44- 45).

1.1.7. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulama Alanları

İnsanın fiziksel, manevi ve psiko-sosyal boyutları arasında etkileşim mevcuttur. İnsana bütüncül bakış, bu boyutların desteklenmesini gerektirir. Böylelikle hem iyilik hali artırılmış hem de sorun çözüme kavuşmuş olur. Bu durumda manevi danışmanlık ve rehberliğin, manevi açıdan problem yaşayan kişiyi destekleme ve manevi açıdan iyilik halini destekleme şeklinde iki uygulama alanı ortaya çıkar (Düzgüner ve Ayten, 2020, s. 41- 42). Ülkemizde bu uygulama alanlarındaki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, kurum içi mekanlarda (ADRB/ ADRM, Kur'an kursları, Diyanet gençlik merkezleri gibi), çeşitli kurumlarla yapılan protokoller çerçevesinde kurum dışı mekanlarda (KYK, huzurevi, çocuk evi gibi) kendini göstermektedir.

1.1.7.1. Aile ve Dini Rehberlik Büro/ Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Aileye yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde, manevi alanla alakalı bilgi vermenin yanında, aileyi oluşturan fertlerin ihtiyaçlarını, talep ve endişelerini göz önüne alınarak; ailede hastalık, fakirlik gibi konularda dayanıklılık artırmaya yönelik destek verilir.

Ailenin kurulma, korunma ve güçlendirilmesinde gerekli çalışma ve manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunmak amacıyla 2003 yılında 6 pilot bölgede aile ve dini rehberlik bürosu açılmış; sonraki yıllarda diğer illerde ve büyük ilçelerde bürolar artırılmıştır (Karagöz S. ve Gümüş Böke, 2020, s. 12).

Günümüzde kişiler, problemlerini profesyonel kişiler vasıtasıyla çözmek isteyebilir. Manevi alanla alakalı sorular ve sorunların çözümü için manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin önemi artmıştır. Bu nedenle aile ve dini rehberlik bürolarında, alanla ilgili kurum içi eğitimlere alınmış ADRB vaizleri görev yapmaktadır. ADRB/ADRM çalışmalarında merkeze aileyi alır. Aile içi çatışmaların çözümüne alanı ile alakalı katkı sunar. Aile içi problemlerin en aza indirilmesi hususunda önleyici tedbirler için çalışır. (Karagöz S. ve Gümüş Böke, 2020, s. 19-21).

Yapılan araştırmalar ve resmi kayıtlar insanın huzur ve mutluluk kaynaklarının başında aile geldiğini göstermektedir fakat son zamanlarda aile eski anlamından soyutlanmıştır (Yaman, 2015, s. 14-15). Çünkü günümüzde toplumsal alanda gelişim ve dönüşümler olumlu neticeleri yanında getirdiği gibi bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. İnsanların geleneksel ve modern davranış şeklinde ortaya çıkan farklılaşmalar aile boyutunda da görülmektedir. Bu değişimlerin sağlıklı ilerlemesi, dini-manevi çözümlerin bilinmesi ile sağlanabilir (Öztürk E., 2019, s. 18). Aile ve dini rehberlik büro/merkezlerinde manevi danışmanlığın amacı, gerek bireyi gerek aileyi tehdit eden sorunlarda, manevi yönü olan soru ve sorunlarda destek olarak; ailenin korunması ve güçlenmesine katkı sağlamaktır. MDR hizmeti, yüz yüze, telefon ile verilebilirken; e-posta ile dini- manevi alana ait de sorular cevaplanabilir. ADRB vaizlerince yürütülen MDR hizmetleri, projeler vasıtasıyla, önemli gün ve gecelerde etkinliklerle, kültürel ve sosyal faaliyetlerle de sürdürülmektedir (Karagöz S. ve Gümüş Böke, 2020, s. 21-23).

İnsanlar bir soru ve sorunla karşılaşınca bunu dinle ilişkilendirebilmekte ve problemi dini bir mahiyete dönüştürebilmektedirler. Aile içinde huzura zarar veren

nedenler farklı olsa da, konu aile olunca dini bakış açısına, dini bilgiye taalluk eden bir yön her zaman ve her toplumda vardır. Aile hayatında da kişi veya kişiler çıkmaza girince yaşadıkları sıkıntılardan kendilerini kurtaracak bir el ararken, kendine yakın hissettiği, güven duyduğu kişi ve kurumlara başvurabilmektedir. Yapılan araştırmalar, duygusal sorunları için psikolojik danışmana baş vuran kişilerin, dini/manevi danışmana da başvurduğunu göstermektedir (Aybey, 2015a, s. 50-51).

Toplumdaki huzur ve güvenin teminatı, ailedir. Sağlam temeller ile kurulan, sağlıklı bir iletişime sahip bir aile, sadece bireyin değil toplumun da güven ve huzurlu olması demektir (Çıtırık, 2023, s. 19). Bu nedenle ADRB’de manevi danışmanlık hizmeti sunarken, toplumun en temel birimi olan ailenin sağlam olmasına önem vererek hareket edilir. Aile konusunda toplumun ve aile fertlerinin bilinçlenmesi için çalışılır, bölgelere has konular üzerinde programlar ve projeler gerçekleştirilir. Toplumda aileye zarar veren (şiddet, ihmal-istismar gibi) olguları önlemek için çalışmalar yapılır. DİB, bürolar-merkezlere gelen soruların kartekse işlenerek arşivlenmesine ve bölgesel çözümlerle danışmanlık ve rehberlik sunulmasına önem vermektedir. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı büro ve merkezde görevlilere hizmet içi eğitim seminerleri düzenlemekte, sorunların giderilmesi ve çözüm önerileri için ortam oluşturmaktadır (Karagöz S. ve Gümüş Böke, 2020, s. 25-26).

Aile, dinamik bir yapıya sahiptir. Aile kurumunun ve bu kurumu oluşturan kişilerin psikolojik ve manevi özelliklerini, aile içinde oluşan rollerin getirdiği yaşam döngüsünü bilmek, danışmanın işini kolaylaştıracaktır. Manevi danışman, evlilik evrelerinde uyum sağlama sürecinde kişilere talepleri halinde manevi destek sunar, onların problemlerinin çözümünde veya daha iyi oluşlarında katkı sağlar. Çünkü aile içinde zaman zaman ortaya çıkan problemler nedeniyle her aile ve aile ferdi manevi danışmana gitme ihtiyacına sahiptir. Bazı aileler veya fertlerin, diğerlerine nazaran manevi danışmanlığa daha çok ihtiyaç duyduğu bilinmektedir. Bunlardan biri boşanma sürecindeki ailedir. Manevi danışman kendisine bunun için başvuranların kaygılarını anlamaya çalışır, endişelerini azaltmaya gayret eder. Bu tür ailelerin çocuklarına gelişim özelliklerine göre yapılacak danışma ve rehberlik hizmeti veya ihtiyaç halinde ilgililere yönlendirme çok önemlidir. Boşanma sürecine girmiş fakat henüz neticelenmeden aileye yeniden şans verme düşüncesindeki kişilere yapılacak manevi danışmanlık son derece ehemmiyetlidir. Manevi danışman alanı ile alakalı danışmanlığı yapar, alanı dışındaki konularda psikolog, aile danışmanı gibi uzmanlara yönlendirme yapmalıdır. Özel

gereksinimli çocuğu olan, hastalıkla veya ölümle karşı karşıya kalan aileler de manevi desteğe öncelikli ihtiyaç duyanlar arasındadır. Manevi danışmana öncelikli ihtiyaç duyan diğer ailelere bakıldığında şiddetin baş gösterdiği aile, cinsel problemler yaşayan aile, dini bakışları farklı olan aile, çocuğu olmayan, mahkûm yakını olanlar, maddi problemleri olan aile olarak sayılabilir (Karagöz S. ve Gümüş Böke, 2020, s. 50-59).

Günümüz toplumunun manevi doyum, problem çözme, dayanışma gibi temel manevi ihtiyaçlarını karşılayacak ortamların oluşturulması, geçmişe oranla daha çok önem arz eder. ADRB'ler bu ihtiyacı karşılama alanı olarak önemli yerlerdir (Angın, 2016, s. 39). Çünkü evliliğin sağlıklı devamı için sevgi, saygı, sadakat, adalet, sabır, şükür gibi manevi ihtiyaçların giderilmesi önemlidir. Manevi danışman, bu konularda katkı sunar, destek verir (Karagöz S. ve Gümüş Böke, 2020, s. 60-66). Bu durumda aile ve dini rehberlik bürolarının öncelikli görevi aile bütünlüğünün korunması ve aile odaklı dini sorular hakkında bilgilendirme ve gerekli rehberlik ve yönlendirmede bulunma denilebilir. Aile ve dini rehberlik büroları, aynı zamanda sorunların oluşmaması için neler yapılabileceği ve aile hakkında muhtemel sıkıntılar karşısında nasıl davranış sergileneceği gibi sorulara cevaplar arayarak topluma hizmet etmeye çalışır (Aybey, 2015a, s. 59; Aybey, 2015b, s. 147).

Manevi danışman, destekleyici manevi danışmanlık hizmeti ile çiftlere kendi ve ötekinin sınırını bilme, adil ve yapıcı konuşmanın öğrenilmesi noktasında destek sağlar.

Manevi danışman, çift uyuşmazlığında çiftlere birlikte, ayrı ayrı veya sadece birine danışmanlık verebilir. Çiftlere sunulan manevi danışmanlıkta bireysel, kültürel ve dini şartlar ışığında farklı ve sağlıklı bakış açısı kazanmalarına yardımcı olmak amaçlardandır (Ağılkaya Şahin, 2017, s. 373- 375). Bu nedenle manevi danışman, danışmanlık sürecinde eşlerle öncelikle yüz yüze görüşmeyi teklif etmeli bunun mümkün olmadığı durumlarda telefonla veya maille cevap vermelidir. Çiftlerle görüşürken taraf olmadığını belli ederek, onların sözel olmayan mesajlarını dikkate alarak hareket eder. Görüşmede kendi alanı ile alakalı sorun ve çatışma nedeni gördüğü durumları tespit eder ve bu konuda ihtiyaçlarını çözmeye çalışır (Karagöz S. ve Gümüş Böke, 2020, s. 79-81) Cinsellik konusunda kendisinden danışma alınmak istenen manevi danışman, alanı ile alakalı danışanına rehberlik eder. Eğer çiftin başka alanın uzmanlarının desteğe ihtiyacı varsa gerekli yönlendirmeyi yapar (Subaşı, 2017, s. 223).

Manevi danışman, tarafların rol ve beklentisinin netleşmesinde sağlıklı bakış kazanmalarına destek sağlarken, değiştirilemeyecek -akraba, fiziki özellik gibi durumlara uyum sağlamasını kolaylaştırır (Ağılkaya Şahin, 2017, s. 373). Danışanlar bürolara bazen sadece bilgi edinmek için başvuruda bulunuyor izlenimi verse de görevliler sorunun altındaki durumu da dikkate alır. Özellikle talak ile ilgili sorularda gerçekleşen veya gerçekleşme durumuna gelen bir boşanma varlığı hissedilmektedir (Aybey, 2016, s. 1454). Nitekim danışman, dinî soruların arkasındaki psikolojik-manevi ihtiyaçları görmeye çalışır. Danışanın sözel ve sözel olamayan mesajlarını dikkate alır. Bazen danışanlar kendini onaylatma ihtiyacından, bazen paylaşıp rahatlamak için manevi danışmanla görüşmek isteyebilir. Danışman, danışanı kendini açmaya teşvik etmeli, konuşmada aktif olmasını sağlayarak problemi anlamaya çalışmalıdır. Bilgilendirme yaparken, danışanın duygu ve düşüncelerini görerek anlamlı cevaplar vermesi, yerinde ve zamanında yönlendirme ile rehberlik yaparak amaca ulaşması önemlidir (Karagöz S. ve Gümüş Böke, 2020, s. 84- 88). Danışman bunları yaparken çeşitli rollere bürünse de (gözlemci, hakem, din adamı gibi) tarafsızlığını korumaya gayret eder (Ağılkaya Şahin, 2017, s. 373; Aybey, 2015a, s.62).

ADRB’de görevli manevi danışmanlar ayırım gözetmeksizin toplumun her kesimine hizmet sunarken, kendi alanı dışında kalan problemlerde yetkili kişi veya kurumlara yönlendirmeyapmaktadır.

1.1.7.2. Engellilere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Kişinin psikolojik, anatomik veya fiziki durumlarında, bedensel veya zihinsel, geçici veya kalıcı kayıplar olması, potansiyelini yerine getirmemesini sağlayan bozukluk, engellilik olarak tarif edilebilir (Kula ve Sel, 2020, s. 14).

Engelliler için manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, “Diyaret İşleri Başkanlığı Engellilere Yönelik Manevi Danışmanlık Hizmetleri Yönergesi” çerçevesinde verilmektedir. Buna göre, kişinin şartları ve ihtiyaçları özelinde, engelli kişi ve ailesine manevi danışmanlık ve rehberlik verilir. Bunu yürütürken, kişinin başvurusu veya kurum-kuruluşların talebi de dikkate alınır. MDR hizmetleri, engellilere özel Kur’an kursları açılması, bireysel görüşmeler, ibadet mekanları ve faaliyetlerinin onlara özel planlanması gibi hizmetleri içerir (Kula ve Sel, 2020, s. 18-19).

Travmatik olaylara verilen tepkiler kişinin başa çıkma yöntemini belirler (Kara E., 2018, s. 312). Beklenmeyen ve istenmeyen olaylar, kişilerde şok ve şaşkınlık haline

neden olur. Olayın derecesine göre duygu durumları çaresizlik, öfke, utanma gibi hallere bürünebilir. Yapıcı yardım ve katkılar kabul sürecine destek olur (Kula, 2006, s.74).

Engellilik, istenmeyen veya beklenmedik anda ortaya çıkan, kişinin hayatını değiştiren ve zorlaştıran bir durumdur. Engelli kişi, hayatın anlamını sorgulayabilir. Bu durumda manevi danışman, soru ve sorgulamaları anlamlandırmada, engelliliği kabul sürecinde manevi destek sunar. Olumlu dini başa çıkma davranışlarının artırılmasına katkıda bulunur (Kula ve Sel, 2020, s. 23-24). Manevi danışmanlıktan faydalanarak engelli kişiler ve aileleri olumsuz düşünce ve duyguları hafifletebilir (Kara E., 2018, s. 313).

Engelli bireyler ve onlarla ilgilenen kişilerin, engelliliği doğru anlamlandırması önemlidir. Engelliliği Allah'ın bir cezası olarak gören kişiye, Allah'ın rahmeti ve affediciliği, cezada acele etmediği doğru kaynaktan anlatılmalıdır. Manevi danışman, insanın gerçek değerini ve özünü oluşturan durumların kavranmasına yardımcı olarak engelli kişinin olumsuzluklara odaklanmak yerine iyilik, sevgi, saygı gibi değerleri hayatına geçirmesinde manevi destek sunabilir. Kişinin hayatını anlamlı hale getiren tavırlara sahip olması, onun için manevi gelişim sağlar (Kula ve Sel, 2020, s. 27-30). Engellinin manevi rehabilitasyonu, moral ve motivasyon bakımından daha iyi halde olmasına imkân sunar ve onu olumsuz düşüncelerden kurtarma noktasında destek verir (Özdemir, 2017, s. 147).

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde öncelik manevi alanla alakalı soru ve sorgulamaları fazla olanlara, ağır düzeyde fiziksel engele veya sürekli hastalığa sahip olanlara, devamlı bakıma muhtaç olan kişilere ve onlarla ilgilenen kişilere verilebilir. (Kula ve Sel, 2020, s. 30).

Engelli bireyle ilgilenen, ona bakım sunan aileler duygusal anlamda stres yaşamaktadır (Karataş, 2011, s. 56). Engelli ve onun bakımı ile ilgilenen kişiler, hayatındaki olumlu süreç ve imkanları fark etme ve onlara şükretmeye yönlendirildiğinde sürece uyumu kolaylaşabilmektedir (Kula ve Sel, 2020, s. 30). Engelli bireye sahip aileye manevi destek hizmetlerinde, aile içi veya çevreden kaynaklı problemler ve gelecek ile alakalı endişeler bilinerek hareket edilmelidir (Kula, 2012, s. 84).

İnsanın kontrolü dışında meydana gelen olaylarda hayatı ve evreni anlamlandırma çabası daha yoğun olmaktadır. Bu yüzleşmede kişi, sahip olduğu kaynaklardan bağımsız değildir (Karagöz S., 2017, s. 165). İnsanın dünyayı algılama şekli

ve yaşamı anlamlandırması, inanç ve değer sistemiyle yakından alakalıdır (Karataş, 2011, s. 77). Manevi danışman, bu noktada dini referanslar ve olumlu rol modellerin hayat hikayelerini kullanabilir, peygamberlerin yaşantılarından örnekler ile engelli ve yakınlarına destek olabilir. Manevi danışman, engelli ve yakınlarının, sabır, cesaret, umut, iyimserlik gibi manevi değerleri aktif kullanması için yönlendirebilir ve dini konularda doğru bilgilenmesine katkı sunar (Karagöz S., 2017, s. 181; Kula ve Sel, 2020, s. 30).

Manevi danışman engellilerle çalışırken, “bireye ve engel grubuna özgü” ilkesiyle hareket etmelidir. Engellilik çeşitlerine ve özelliklerine göre iletişimin değişeceğinin farkında olmalıdır (Kula ve Sel, 2020, s. 39). Manevi danışman kendi alanını aşan durumlarda gerekli yönlendirmeyi yapar.

1.1.7.3. Bağımlılara Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu’nun tanımına göre, “Bağımlılık; bir maddenin ruhsal, fiziksel ya da sosyal sorunlara yol açmasına rağmen, alımına devam edilmesi, bırakma isteğine karşılık bırakılamaması ve maddeyi alma isteğinin durdurulamamasıdır (Bağımlılık Nedir?, 2024). Bağımlılık, “Bir nesneye, kişiye ya da varlığa duyulan önlenemez istek, başka iradenin güdümü altına girme durumu, psikolojik ve bedensel sağlıklarına ya da sosyal yaşamlarına zarar vermesine rağmen insanların takıntılı bir durumu yinelemeye yönelik engellenemeyen istek duymaları ve bunu sürdürmeleri hali”dir (Uzbay, 2009, s. 5). Bağımlılık, davranışsal (alışveriş, kumar gibi) veya kimyasal (alkol, uyuşturucu madde gibi) türden olabilir (Gürsu ve İşbilen, 2020, s. 21). Bağımlılık, bazen ahlaki sorun olarak görülmüş, bazen hastalık olarak adlandırılmıştır (İşbilen, 2022, s. v). Çeşidi fark etmeksizin bağımlılık, zihinleri, bedenleri zehirleyen, insan gücünü köleleştiren, toplumları tehdit eden, derin acılar yaşatan ve topyekûn mücadele gereken bir düşmandır (Gürsu ve İşbilen, 2020, s. 9). Çünkü bağımlılık birçok problemi beraberinde getirmektedir (Şamar ve Buz, 2022, s. 222).

Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014 yılı Yeşilay; 2015 yılı Sağlık Bakanlığı ile yaptığı protokol kapsamında bağımlılıkla alakalı faaliyetlerini gerçekleştirir (Gürsu ve İşbilen, 2020, s. 22-24). Diyanet İşleri Başkanlığı’nın, 5/7/2017 tarih ve 18242 sayılı bağımlılıkla mücadele hizmetlerine dair çalışma usul ve esaslarında, bağımlılıkla mücadele hizmetlerinde koordinatörün görevi, toplumu bağımlılık konusunda

bilgilendirmek, programları tertip etmek, Yeşilay- denetimli serbestlik müdürlükleri ile ortak çalışmalar yapıp; uyuşturucu mücadele koordinasyon kuruluna katılmak, AMATEM – ÇEMATEM ile işbirliği yapmak, bağımlılıktan kurtulmak isteyenleri yönlendirmek, bağımlılara manevi destek ve dini faaliyetler gerçekleştirmek gibi maddelerle ifade edilmiştir. AMATEM’lerde ise hastane ile koordineli hizmet yürütülür (Diyanet İşleri Başkanlığının Bağımlılıkla Mücadele Hizmetlerine Dair Çalışma Usul ve Esasları, 2024).

Bağımlılıkla mücadele hizmetleri, bağımlılık türlerine göre bağımlı kişilerin kendine mahsus özellikleri olması, hızlı gelişme ve değişimler, farklı yöntem ve sonuç alma durumları gibi nedenlerle diğer hizmet alanlarına göre daha zor bir hizmet alanıdır (Kondi, 2023, s. v1). Manevi danışman, bağımlıların psikolojik ve manevi gelişim özelliklerini bilerek hareket etmelidir. Dini/manevi inancın, iç disiplin kazandırma, hazzı geciktirebilme, pozitif bakış sağlama gibi katkıları ile bağımlılığa karşı koruyucu, önleyici, iyileşmeyi destekleyici rolü vardır. Bağımlılık tedavisinde dini/manevi değerlerin olumlu etkisi belirlenmiştir (Gürsu ve İşbilen, 2020, s. 43). İnsanın tepki ve davranışları bir değere dayanır. Eylemlerini seçerken ölçüt kullanan kişi, değerleri ölçüt olarak kullanıp yargıya varır. Değerler bu nedenle yaşama anlam katar (Kocadaş, 2023, s.172). Manevi danışman, tepki ve davranışlarında bağımlıların manevi değerlerinden güç almasına destek vererek, iyileşme sürecine katkı sağlar.

Araştırmalar, dini ve manevi temelli etkinliklere katılan, bu tür grup içinde bulunanların katılmayanlara göre daha az oranda bağımlı olduğunu göstermektedir (Eminoğlu, 2017, s. 332). Bağımlılıkla mücadelede, maneviyat ve manevi uygulamalar teşvik edilerek önleyici unsur olarak kullanılabilir. Bağımlılık kazanıldıktan sonra ise davranışı bırakma hususunda manevi danışman bu unsurlardan faydalanabilir.

Bağımlılık, sadece kişinin kendisine zarar vermekle kalmamaktadır. Örneğin, içki içen kişilerin kaza etme nedenleri arasında sahte güven hissine kapılıp devamlı gaza basması vardır. Sarhoş kişilerin karar ve hükümleri zayıf olduğu için tehlikeleri kavrayamaması, görüşünün zayıflaması, reaksiyon zamanının yavaşlaması kazaya neden olan diğer sebeplerdir (Özyazıcı, 2017, s. 77-78). Birçok suç, sarhoş iken meydana gelmektedir. Bağımlı kişinin ailevi sıkıntıları artmaktadır (Özyazıcı, 2017, s. 85). Bağımlılık yapan maddelerin sağlığa, aile hayatına, maddi-manevi kazanımlara, topluma verdiği zararlar göz önünde bulundurulduğunda bunlarla mücadelede en büyük

kaynaklardan olan manevi kaynakların kullanılması iç denetimin sağlanması açısından çok önemlidir. Bu durumda manevi danışmanlık ve rehberliğin önemi ortadadır.

Bağımlılığın vazgeçme arayışında olan bireyi olduğu gibi kabul etmek önem arz eder. Manevi danışman bu süreçte onu etkin dinleyerek, ona yalnız olmadığını Allah'ın yardımını, uzmanların desteğini hatırlatabilir. Bağımlının yeniden anlam inşasında umut aşılarken, tamamen kadere rol yükleme ve gerçekçi olmayan durumlara karşı dikkatli olmalıdır. Bağımlılıktan hastanın kurtulma isteği, yakınlarının ve her uzmanın kendi alanında desteği önemlidir. Manevi danışman bağımlılığın tedavi edilebilirliğini vurgular; bağımlıyı dürüst davranmaya, öfke kontrolü sağlamaya, dini kaynaklar ile başa çıkma becerileri geliştirmeye teşvik eder (Gürsu ve İşbilen, 2020, s. 44-49). Allah'ın affediciliği, tövbe edenlerin ve tövbesini tutanların günahlarının bağışlanacağı vurgusu bağımlılıktan kurtulmak isteyen kişi için önemlidir (Özyazıcı, 2017, s. 31). Manevi danışman bağımlılıktan kurtulmak isteyen kişi ve ailesini destekler.

1.1.7.4. Hastanelerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Sağlık Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan, hastanelerde manevi destek sunmaya yönelik iş birliği protokolü kapsamında, manevi danışmanlık 2015 yılında Ankara, İstanbul, Erzurum, Kayseri, Samsun ve Ordu'da pilot uygulama olarak başlamıştır. Sonraki yıllarda sayı artarak devam etmiştir (Ayten ve Özkan, 2020, s. 9).

Hastanelerde manevi danışmanlık ve rehberlik, bu hizmeti talep eden hasta, hasta yakınları ve sağlık çalışanlarına sunulmaktadır. Diğer manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde olduğu gibi hastanelerde de hasta, hasta yakını veya personelin manevi anlamda destek, moral ve motivasyon yükseltilmesi amaçlar arasındadır (Ayten ve Özkan, 2020, s.10). Bu nedenle hasta ile onun iyileşmesini sağlayan bir ilişki kurulması hedeflenir (Doğan, 2017, s. 1284).

Hasta kişilerin hastalığının ortaya çıkış şekli, hastalığın zamanlaması, yoğunluğu, hastanın kişilik durumu ve hastalığa vereceği tepkiler farklı olacağından, hastalarda bireye özgü manevi danışmanlık ve rehberlik tercih edilmelidir (Ayten ve Özkan, 2020, s. 17-19). Bu nedenle manevi danışman, danışmanlık öncesinde hasta hakkında bilgi alır ve ona göre hareket eder. Yaptığı danışmanlığı, hastanın bakış açısı üzerine kurar (Ayten ve Özkan, 2020, s. 42-43).

Hasta, hastalığını inkâr edebilir, kabullenmeyebilir veya kabullense de baş etmekte zorluk yaşayabilir. Bu durum hastalığı üzerine bir de duygusal sıkıntıya neden olur. Hastanın hastalıkla ilgili durumu kabullenmesi, zihinsel ve duygusal huzura neden olacaktır. Manevi danışmanın, kişinin hastalığı ile yüzleşmesine, hayata daha olumlu şekilde devam etmesine ve umudunu diri tutmasına yardımcı olabilir (Demir İ., 2023, s. 62).

Dini ve manevi başa çıkma stratejilerinin, iyileşmeye katkı sunduğu görülmektedir (Dinç, 2017, s. 289). Manevi danışman hastaların, hastalık karşısında gösterdiği duygusal, zihinsel ve davranışsal tepkilerin farkında olarak, bu tepkilerin olumluya dönüşmesinde katkı sunmalıdır. Hastanın, tedavi sürecine yoğunlaşmasına ve iyileşmesine olumlu destek sağlayarak, umudunu korumasına destek olur. Hastanın dinî inanç ve değerleri ile başa çıkma sürecinde olumlu etkisini artırmaya, manevi alana ait sorgulamasında doğru cevaplarla ona yardımcı olur. Bunları yaparken hastaya destek olduğunu hissettirir, din savunuculuğu tavrına bürünmez. Manevi danışman, hastanın hastalığına bakışının, onun manevi gelişimine ve olgunlaşmasına katkı sağlamasında hastaya destek olabilir. (Ayten ve Özkan, 2020, s. 20-30). Çünkü din/maneviyat hastanın veya yakınlarının yaşadıklarını anlamlandırmasında güç, veren kaynaktır. Manevi danışman, bu kaynakları hatırlatarak onların kolaylaştırıcı etkisini hastanın ve yakınlarının fark etmesini sağlar (Demir İ., 2023, s. 62).

Hastanelerde uzun süre yatmak durumunda kalan hastaların birçoğunun ruhsal bunalım içine girmesi hatta intiharlara kalkışması göz önünde tutulunca hasta ve yakınlarına sunulan manevi danışmanlığın önemi daha çok ortaya çıkmaktadır. Umudunu kaybeden bir hastaya sunulan manevi desteğin faydası yüksek olabilmektedir (Aydın, 2019, s. 32). Yapılan araştırmalar din ve maneviyat ile anksiyete, depresyon, intihar gibi durumlar arasında negatif ilişki olduğunu göstermiştir (İmre, 2022, s. 49-51). Manevi danışman, hizmet sunarken önceliği beden imajı bozulan hastalar, yatağa bağımlı hastalar, terminal dönem ve palyatif bakım hastaları ve kanser hastalarına vermelidir. Çünkü bu hastalarda diğer hastalara göre manevi alana dair ihtiyaçlar daha sık görülmektedir (Ayten ve Özkan, 2020, s. 32-34). Kanser gibi hastalıklar hem hayatı hem de yaşam doyumunu olumsuz etkiler. Bireyin hayatı aniden kesintiye uğrayıp; kansere entegre bir yaşama geçmek durumunda kalır (Kurt E., 2021, s. 95). Maneviyat hastalıklarda olumlu baş etme kaynağı olarak kullanılabilir. Hastalığı yüzünden manevi

çatışma yaşayan hastalar da olabilmektedir (Kütük Yılmaz, 2017, s. 302). Manevi danışman, bu durumda maneviyatın olumlu baş etme kaynağı olmasında destek sağlar.

Hastanelerde, hastalık dışı durumlarda da destek gerekebilir. Buldur'un (2020, s. 95) yapmış olduğu araştırmada plansız gebeliklerde, çeşitli sebeplerle stres ile karşı karşıya kalan gebeler, kendilerini manevi yönden destekleyecek kişilere ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir.

Hastanelerde hizmet veren manevi danışmanlarla yapılan görüşmeler, manevi danışmanın yaklaşımının hastaya göre şekillendiğini göstermektedir (Özkan, 2017, s. 90).

İnsanın yaşam tarzı, seçimi ile orantılıdır. Yaşanan durumlar neticesinde oluşan duygular, düşünceler kişiyi etkilediğinde kişinin tavrı önemlidir. Olumlu tavır takınmasında, seçimini kendisine faydalı olan yönden kullanmasında destek önemlidir (Kula, 2006, s.81). Bu süreçte hastalığın psikolojik ve manevi yüklerini nasıl kaldıracağını merak eden hastalara manevi danışmanlık hizmeti, hastalığı anlamlandırmasında, yaşadığı zorluğu manevi güçle hafifletmesinde ve tedaviye motive olmasında yardımcı olur. Ayrıca manevi danışman, hastanın manevî değerlerinin de önemsendiğini hissettirerek, dini konularda bilgilenme ihtiyacında destek sağlar. Yapılan ziyaretler hastalara değerli olduğunu ve yalnız olmadığını hissettirir (Ayten ve Özkan, 2020, s. 36-38).

Hastanelerde verilecek olan manevi danışmanlık ve rehberlik, milli ve manevi değerlerle Türk kültürünü bütünleştirip hastaya sunarak, hem hastalıkla başa çıkabilmeye, hem de tedavinin huzurlu geçmesine katkı sağlar. Hastanın bir bütün olarak ele alınışı holistik yaklaşımın öneminin arttığı günümüzde sağlık sektörü için de önemlidir. Dolayısıyla MDR hizmetlerinde yaşama ve yaşatmaya dair dini, milli, kültürel psiko-sosyo-pedago-teolojik içerikli değerlerden faydalanılabilmektedir (Koç, 2017, s. 234). Bu nedenle ihtiyacı olanların sağlık personeli tarafından manevi danışmana yönlendirilmesi, manevi desteğin sistemli bir şekilde sağlanması için önemlidir (Özkan, 2017, s.99). Ayrıca hastanın kültürünü oluşturan dinî kaynaklarını bilerek, doktor ile hastanın bu konuda iletişimde, manevi danışman önemli rol oynamaktadır (Altaş, 2017, s. 19).

Hastanede görev yapan manevi danışmanlarla yapılan araştırmada, manevi danışmanlar hastanelerde sunulan desteğin öncelikli amacını, hastalara manevi alanda moral destek sağlamak olarak ifade etmiştir. Geri kalan amaçlara insanî amaçlar (hastaya iç huzuru sağlamak, ümit ve güven vermek, yaşamı iyi bakmasını sağlamak, insana

hizmet gibi maddeler) eklenmiştir. Manevi danışmanlar, tıbbî amaçlarda manevi destekle tedaviyi desteklemek, tedavide hastane personelinin uyarılarına olması hususunda destek sağlamak, hastaların kendini gerçekleştirmesinde destek olmak gibi amaçları zikretmişlerdir (Altaş, 2017, s. 35-36). Dolayısıyla hastanelerde sunulan manevi danışmanlık, tanı ve tedavi içermez; hastanedeki kişilerin başa çıkma süreçlerinin manevi unsurlarla desteklenmesi, manevi kaynakların harekete geçirilmesi sürecidir (Ayten ve Özkan, 2020, s. 65; Özalp, 2021, s. 21). Manevi danışman hastayla güçlü bir iletişim içinde, hastaya iyi davranarak, manevi gereksinimlerini özen gösterip, ihtiyacından fazla bilgi yüklemekten kaçınarak hastalığın anlaşılmasını destekler (Odabaş, 2021, s. 107-108).

1.1.7.5. Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Ülkemizde ceza infaz kurumlarında din hizmetleri 1950'lere kadar dayanmaktadır. Dini ve ahlaki sohbetlerle, manevi rehabilitasyon kapsamında mahkumların yeniden topluma kazandırılması amaçlanmıştır. Yıllar içinde yapılan çeşitli protokollerle faaliyetler sürdürülmüştür (Parlak, 2019, s. 52- 53). Diyanet İşleri Başkanlığı ve Adalet Bakanlığı arasında 2019 yılında imzalanan protokol ile manevi danışmanlık ve rehberlik ve din hizmetleri faaliyetleri ceza infaz kurumlarında gerçekleşmektedir. Bu kurumlarda manevi danışmanlık ve rehberlik, muhatapların orada olduğu zaman zarfında ve tahliye sonrasında karşılaştıkları sorunları aşmalarında manevi destek sağlama üzerine kuruludur. Bu bağlamda, kişiye uygun yaklaşımla, empati kurarak, etkin dinleyerek sorunun çözümüne, hayatı anlamlandırmaya çalışmasında ve kendisi hakkında doğru kararlar almasını sağlamada destek olunur. Böylelikle oradaki muhatabın yardım, moral, bilme gibi ihtiyaçlarına cevap verilirken; çaresizlik, umutsuzluk gibi problemlerine çözüm üretilerek manevi yönden desteklenmesi sağlanır. Tutuklu veya hükümlünün yaşadığı hal ve ortamdaki olumsuzluklarla başa çıkması, suçtan uzak bir yaşama dönmesine rehberlik edilir (Işık ve Karaman, 2020, s. 13- 14).

Suçun işlenmeden önlenmesi, daha az suç işleme noktasında tedbirler, sadece idari tedbirlerle değil aynı zamanda mahkumların rehabilitasyon ve adaptasyonunun devreye girmesi ile mümkündür. Bu durumda yapılacak eğitim ve rehberlikler önemlidir. Cezaevleri tutuklu ve hükümlüleri olumsuz yönden etkileyebilen yerlerdir. (Aşlamacı ve Yılmaz, 2019, s. 17- 18). Bu süreçte tutuklu veya hükümlüyü olumsuz duygulardan olumlu duygulara yönlendirecek, olayları sağlıklı değerlendirmesine vesile olacak

katkılar, cezaevini gerçek manada ıslahevine dönüştürecek durumlardır. MDR ile sağlanabilecek katkılar bu süreçte çok değerli bir yer tutar (Kula, 2019, s. 311).

Manevi danışman, tutuklu ve hükümlülerin psikolojik durumlarını dikkate alarak görev yapar. Kişiler, pişmanlığa, kendini yaptığı suçtan dolayı haklı çıkarmaya, iç çatışmaya düşebilir. Yanlışlıkla işlenen suçlarda ise kişi kendini boşlukta hissederek, neden başına geldiğini sorgulayabilir (Işık ve Karaman, 2020, s.33). Din ve maneviyat sorgu sürecindeki stres ve travmatik durumun etkisini azaltmada yardımcı olmaktadır (Kavas, 2013, s. 81).

Hapsedilmek kişiden kişiye farklılık arz etse de, mahkumların çeşitli olumsuz psikolojik durumlara sahip oldukları yapılan araştırmalarda görülmüştür. Bunların nedenleri arasında yanlış dini bilgi ve uygulama kaynaklı veya manevi boşluğun sebep olduğu durumlar da olabilmektedir. Ayrıca hayatı yeniden sorgulayan kişi, manevi gelişime de açık duruma gelir (Işık ve Karaman, 2020, s. 36). Manevi destek sağlayan din ve değerler, psikolojik olarak olumsuz etkileri azaltırken, hükümlü veya tutukluluğa sevk eden suça dair pişmanlığa ayrıca yeniden normale dönme sürecindeki adaptasyona yardımcı olur (Aşlamacı ve Yılmaz, 2019, s. 18).

Cezaevi kültürü, hükümlü ve tutuklunun sonraki hayatında da etkiye neden olur (Baygeldi, Toklucu Sundaram ve Ataman, 2019, s. 39). Duygusal sürecin daha yoğun yaşanma imkânı olan hapisanelerde, daha derin düşünme imkânı bulan mahkûmun dine yaklaşma ihtiyacı, manevi danışman için fırsattır. Manevi danışman hükümlü ve tutuklulara manevi boşluklarını gidermede yardımcı olur, olumlu dini başa çıkma davranışlarını desteklerken; olumsuz dini başa çıkmalarda yeniden çerçevelemesine ve doğru anlamlandırmasında destek olur (Işık ve Karaman, 2020, s.38-42).

Suçluyu ıslahın en güzel yolu, onun ihtiyaçlarını dikkate almaktır (Bilgiç, 2019, s. 70). Manevi danışman, hasta olan, yakınlarından birini kaybeden, kendine zarar veren veya buna meyilli olan, hücre cezası olan mahkûma öncelikli hizmet verir. Hasta olan mahkûmu ziyaret onun iyileşme sürecine olumlu katkı sağlar. Yakınlarından birini kaybeden mahkûma taziye ziyareti, yakını için dualar edilmesi zorlukla mücadelede destek olmaktadır. Kendine zarar veren mahkûmu dinlemeye zaman ayırarak, gerektiğinde uzmanlarla ortak hareket etmelidir. Hücre cezasındaki mahkûm ile yapılan görüşmeler onun boş vaktini faydalı geçirmesinde, dini değerlerin yönlendirmesi ile

olumsuz duygu ve davranışlarından kurtulmasına vesile olur (Işık ve Karaman, 2020, s.43-47).

Manevi danışmanlık bireysel görüşmeler, ziyaretlerde grupla çalışmalar şeklinde yürütülür. Etkin dinleme, kişiselleştirme, empati kurma, yakından ilgilenme gibi terapötik beceriler bu çalışmalarda etkin şekilde kullanılmaktadır (Karaman, 2019, s. 193- 194). Manevi danışman, tutuklu ve hükümlülerle iletişimde onlara değer verdiğini hissettirmeli ve muhatapların aktif katılımına özen göstermelidir. Boş vakitlerini değerlendirme hususunda etkin yönlendirme yaparak, zaman boşluğunu fırsata dönüştürmelerine, mahkumların içinde bulunduğu şartların iyi yönlerini keşfetmelerine rehberlik edebilir. Yaşamında yeni bir sayfa açmasında, sıkıntıları ile baş etme sürecinde, ona manevi güç verecek duaya yönlenmesinde, saygı çerçevesinde ve yargılamadan kendini ifade etme sürecinde destek olur (Işık ve Karaman, 2020, s. 47- 54). Böylelikle mahkuma cezaevi sürecinde fiziki, zihni ve ruhsal problemlere din ve değerler aracılığıyla çözüm arayarak, tahliye sonraki yaşamda suçtan bağımsız adaptasyonu desteklemiş olur (Işık, 2019, s. 103).

Suçluların sadece ceza ile rehabilite edilmeye çalışılması, suçu tekrardan işlemeyi engellemeyecektir (Koç, 2019, s. 136). Bunun için manevi danışman, ceza infaz kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetini sunarken, mahkûmun yeniden dini- ahlaki duygularıyla topluma kazandırılması hedefini göz önünde tutar. Bu hizmeti sunarken profesyonel bir meslek uzmanlığıyla ve mahkuma sağlayabileceği katkının en üst düzeyde olması için hareket eder (Işık ve Karaman, 2020, s.55-57).

Ceza evinde çocuk/genç tutuklu ve hükümlülerin ve annesi ile kalmak durumunda olan çocukların durumu ayrı değerlendirme gerektirir. Annesi ile kalan çocukların, ortam şartları ve annelerin manevi eğitim verme durumunda yetersizliği nedenli manevi gelişimleri etkilenmektedir. Bu durumda DİB görevlisinin kurumdaki durumu ayrı önem arz etmektedir. Görevli, çocuk ve genç mahkumlara manevi-dini değerler ışığında suç ve suçlu ya değil insana odaklanıldığını; insanın yaratılmışlar içindeki konumunu, güzel bir gelecek inşası için kabiliyet ve imkanları harekete geçirmenin önemini, şartları fırsata dönüştürmenin ellerinde olduğunu öğretir ve süreçte kendilerine dinimizin yüce değerleri ışığında rehberlik edileceği mesajını verir (Işık, 2010, s. 942-943). Yapılan araştırmalar, hükümlü-tutuklu çocuk ve gençlerin MDR sonrası daha huzurlu, mutlu ve kendisi ile barışık ve çevre ile uyumlu olduğunu göstermektedir (Işık, 2010, s. 945).

Manevi danışman, mahkûmiyet süresi içinde mahkumların dine uygun bir hayat sürmenin önemi üzerinde düşünüp; güzel davranışlar kazanmaya yönelik adım atmalarını, sorumluluk bilinci kazanmalarını teşvik eder (Işık ve Karaman, 2020, s. 62-63). Böylelikle mahkumlaşmanın önlenmesi veya mahkumluk sürecinin uyumlu geçmesi ve iyi insan olma amacına hizmet edilir (Tekin ve Şanver, 2019, s. 269). Kişiler, bulundukları zorlu süreçte, yaratıcılarıyla ve çevresindeki kişilerle olumlu ilişkiler kurmada danışmanlık ve rehberlik yoluyla desteklenmiş olur (Ulu ve Tekeş, 2019, s. 360).

Ceza infaz kurumlarında manevi danışman, tutuklu ve hükümlülerin mahremiyetine özen gösterir fakat kişi ve kuruma zarar verici; güvenliği ihlal eden durumlarda yetkililerle paylaşımda bulunmalıdır (Işık ve Karaman, 2020, s. 85).

1.1.7.6. Aile ve Sosyal Hizmet Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Diyaret İşleri Başkanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasında 26 Ekim 2011’de imzalanan, 13 Kasım 2018’de güncellenen iş birliği protokolü ile aile, kadın, çocuk, genç, yaşlı ve engelli bireylere yönelik eğitim, danışmanlık ve sosyal hizmet modelleri geliştirmek; bu modellerin uygulamasına yönelik öneriler ortaya koymak ve materyal hazırlamak üzere görevlendirmeler yapılmıştır (Kaya Göktepe ve Coşkunsever, 2020, s. 10).

Huzurevi ve Yaşlı Bakım Rehabilitasyon Merkezinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Huzurevi ve yaşlı bakım rehabilitasyon merkezleri, manevi danışmanlık ve rehberliğe en çok ihtiyaç duyulan yerlerdendir. Çünkü fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlar yanında, yaşlıların manevi ihtiyaçlarının da giderilmesi onların mutlu ve huzurlu ömür sürmelerinde önemlidir (Düzgüner ve Telek, 2020, s.16).

Yaşlıların ortak problemleri, yapılan araştırmalarda, ölüm kaygısı, maddi gelirin yetersizliği, yalnızlık, kayıplar, fiziki değişiklik, sağlık sıkıntıları olarak kendini göstermektedir (Şentepe, 2015, s.187). Bu araştırmalara bakıldığında önem verilen konuların fiziksel, psikolojik ve manevi sağlıkla alakalı olduğu görülür (Düzgüner ve Telek, 2020, s.31). Manevi danışman, yetkili kurumun ihtiyaç, beklentileri çerçevesinde, yaşlıların hallerini dikkate alarak yaşlıların huzurlu ve mutlu hayat sürmelerine, manevi ihtiyaçlarının giderilmesine, yaşadığı problemlere anlam vermesinde, inanç ve ibadeti ile manevi güç kazanmasında, hayatın kontrolünü sağlamasında destek sağlar. Böylelikle

manevi açıdan iyilik halinin artmasına katkı sunarken, aynı zamanda manevi açıdan problem çözümüne rehberlik etmiş olur (Telek, 2020, s. 41). Ayrıca güçlendirme çalışmaları ile kendi hayat koşullarını ve hayatlarını kontrole almada çevresel, bireysel kaynakların aktifleşmesinde destek sağlar (Karataş, 2020, s. 97).

Yaşlılık, fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden yaşanan problemler üzerinden tanımlansa da bu döneme yaşam tecrübesi, bilgelik gibi olumlu yönlerinin ortaya çıkarılması önemlidir (Düzgüner ve Telek, 2020, s.13). Çünkü anlam kaybının sonucu olan örselenme, en fazla yaşlılık döneminde hissedilir (Martı, 2015, s. 214). Manevi danışman, yaşlılıktaki olumlu yönlere değinerek yaşlıların olumlu duygu ve düşüncelere sahip olmasını sağlar. Manevi danışman, huzurevi veya yaşlı bakım evindeki sakinlerin yaşlılık döneminin farklı boyutlarında olabileceklerini bilerek; fiziksel ve psikolojik özelliklerini dikkate alarak hizmeti yürütür (Düzgüner ve Telek, 2020, s.19). Yaşlılarda çaresizlik ve yalnızlık duygusu, bazı yanlış yargılar, dindarlaşma eğilimi, eskileri sürekli gündeme alma, sağlığa aşırı düşkünlük gibi bazı durumlar belirginleşebilir. Yaşlılığın bilgece ve rahat karşılanması, bireyi koruyan bir durumdur. Bunun için yanlış yargılar doğruları ile değiştirilmelidir (Tarhan, 2015, 191- 194). Yaşlılık problemlerinin giderilmesinde, yaşlılıktaki manevi ihtiyaçların tanınıp yerine getirilmesi önemlidir. MDR hizmetleri ile bu ihtiyaçlar giderilebilir (Yusupu, 2017, s. 359).

Manevi danışman, yaşlının kendini değerli hissetmesinde, hastalıklarını dua, sabır, tevekkül, hikmet gibi desteklerle kabullenmesinde, benlik saygısını korumasında, affetme ve affedilme ihtiyacında, yalnızlığında, din eğitimi ihtiyacında destek olur (Düzgüner ve Telek, 2020, s.43-47).

Yaşamın her evresinin kendine göre güzelliği ve zorluğu vardır dolayısıyla her evresi özeldir (Karagöz İ., 2015, s. 195). Manevi danışman, huzurevi veya yaşlı bakım rehabilitasyon merkezi sakinlerinin iyi ve mutlu dönemlerine eşlik ederek, bu zamanlarında kutsalla bağlantısını sağlayarak; zor dönemlerinde manevi yönelişi kolaylaştırabilir (Düzgüner ve Telek, 2020, s. 60).

Yaşlılara hekim gibi teşhis koymak yanlıştır, etkin bir dinleme ile kendilerini ifade etmelerine fırsat vermelidir (Kaya Göktepe, 2017, s. 264). Manevi danışman, hangi yaşlı, hangi konuda desteklenmeli farkına varmalıdır. Kimi sabrın iyileştirici ve yapıcı özelliği ile desteklenirken; bulunduğu imkanlar için şükredenler de bu konuda desteklenmelidir. Manevi danışman, bu ortamlarda sürekli bilgi vermek yerine;

hatırlatıcı, rahatlatıcı, müjdeleyici yolu tercih etmelidir. Sohbet seçerken rahatlatıcı olması önemlidir ve kaygı artırıcı konulara değinmekten uzak durmalıdır. Danışan merkezli ve onun manevi boyutunu dikkate alarak, hayata tutunmasında yardımcı öğeleri pekiştirmeli, manevi açıdan zorlandıklarında destek olmalıdır (Düzgüner ve Telek, 2020, s. 61-65). Danışan, manevi danışmanlıkta istediği zaman görüşmeyi başlatabilir ve sonlandırabilir. Bu konuda danışanın özgür düşüncesine saygı duyulmalıdır (Kaya Göktepe, 2017, s. 264).

Manevi danışman, huzurevi veya yaşlı bakım rehabilitasyon merkezinde görüşmelerden önce muhataplarını tanımalıdır. Tanışmada kendisini tanıtmalı, görevini, görev nedenini bildirmelidir. Tanışmada onlara değer verdiğini gösteren, “hanım-hanımfendi, bey- beyefendi” gibi ifadeler kullanarak hitap etmelidir, zamanla onları rahatsız etmeyecek ifadeler (teyze, amca gibi) kullanılabilir. Manevi danışman gereksiz sorulardan ve özel hayata girmekten uzak durmalıdır. Yaşlıların duygu durumunun farkına varmalıdır. Hafıza problemi olan yaşlılarda bazı bilgiler aralıklarla tekrar edilmesi gerekebilir. Manevi danışman, görüşmelerde yaşlıyla ilgilendiğini ve güvenilirliğini yansıtmalı; rahatlatıcı olumlu bir atmosfer oluşturmaktadır (Düzgüner ve Telek, 2020, s. 65-68). Huzurevindeki bazı sakinler, manevi danışmanı dışarıdan gelen bir kişi olarak şikayet aktarma mercii gibi görmek isteyebilir (Ağılkaya Şahin, 2017, s. 409). Manevi danışman, kurum kurallarına riayet ederek görüşme ve faaliyetlerini gerçekleştirir. Manevi danışmanı aşan sağlık problemleri, şikayetler gerek fizyolojik olsun gerek psikolojik olsun durumlar kurum yetkilileri ile paylaşılmalıdır (Düzgüner ve Telek, 2020, s. 79).

Kadın Konukevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Kadın konukevinin çalışma esaslarını öğrenen, oradaki amir, çalışan ve konukevi sakinleri hakkında bilgi edinen manevi danışman, görüşmeyi planlar ve sürdürür. Problem yaşadığı için kadın konuk evinde kalma durumunda olan kişilere manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti, iyilik halinin artmasına yardımcı olmak ve onu manevi açıdan desteklemek üzerine kuruludur. Bu destekteki amaç, şiddetin etkilerini yok etmede manevi kaynaklardan faydalanmak, manevi iyi oluşunu artırmaktır (Gülmez ve Yenen, 2020, s. 30).

Kadın konuk evleri, özel hizmet ve emniyet önlemleri sağlarken aslında sunduğu barınak temini ve güvenli ortam oluşturmaktan fazladır. Buranın sakinleri aynı zamanda

özgüven, kendi yaşamında yeniden yol çizebilme, şiddetle mücadele, farkındalık ve güçlenme, problemlerle başa çıkma becerisi kazanma gibi durumlarda da destek alır (Irmak, 2014, s. 54- 55). Manevi danışman, konukevindeki kadınların manevi ihtiyaçlarını (hayatı anlamlandırma, empati kurabilme, özdeğerini kazanma, yalnız olmadığını bilme, affetme ve affedilme, geleceğe umutla bakabilme, sevmeye ve sevilme ihtiyacı gibi) göz önünde bulundurarak planlama yapar (Gülmez ve Yenen, 2020, s. 45-56).

Araştırmalar, zorlukla baş etmede inanç ve değerlerin önemli rolüne vurgu yapar. Kadın konukevindeki kadınlar için de bu önemli bir yoldur. Şiddetin yol açtığı olumsuz etkilerin azalmasında ve olumsuz duygu ve düşüncelerle baş etme sürecinde maneviyat ve manevi kaynaklardan yararlanmak gerekir (Emirza, 2018, s. 90- 91). Yapılan bir araştırmada kadın konukevlerinde sakinlerin çoğunluğu, sıkıntıları ile baş etmede manevi – dini başa çıkma metotlarını kullandığını kendileri ifade etmiştir (Kendirli, 2023, s. 39). Manevi danışman, bu durumları da dikkate alarak destek sağlarken; hedef kitlenin durumunu iyi analiz etmeye, yargılamamaya, kendi uzmanlık alanına sadık kalmaya, empatik davranarak güven oluşturmaya, gerçekçi ve dürüst olmaya özen gösterir (Gülmez ve Yenen, 2020, s. 58- 60). Manevi danışman kendini aşan, tıbbi veya psikolojik müdahale gerektiren durumlarda gerekli kişi veya kurumlara yönlendirmeyi yapar (Gülmez ve Yenen, 2020, s. 79).

Çocuk Evi, Çocuk Evleri Sitesi ve Çocuk Destek Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Diyanet İşleri Başkanlığı'na görevlendirilen personel, korunmaya muhtaç çocuklardan öncelikli olarak manevi danışmanlık hizmetine ihtiyacı olanlar ile ilgilenir. Bu çocuklar, bazen kuruma yeni gelmiş bir çocuk olabileceği gibi bazen de ağlama eğiliminde, hiçbir şeyle ilgilenmeyen, bir köşede yalnız vakit geçiren çocuklar veya kurumun destek olunmasını istediği çocuklar olabilmektedir (Kaya Göktepe ve Coşkunsever, 2020, s.36-37).

Kurum bakımı altındaki çocuk ve gençlerin genelinde güvenli bağlanma problemi vardır. Manevi danışman öncelikle güven bağı kurmaya çalışmalıdır. Bunun için kurumun sakinlerine rehberlik ederken, çalışmalarının içselleştirilmesi için zaman tanır. Aktif dinleme ile çocuk ve gençlerin kendisini ifadesine fırsat verir. Onları

yargılamadan, koşulsuz olumlu tutum ile danışmanlık yapar. İçlerinde yoğun suçluluk duygusu yaşayan varsa, doğru bilgilerle destek sunar (Coşkunsever, 2016, s. 197- 201).

Çocuğun sağlıklı dini- manevi tutum kazanmasında empatik yaklaşım, çocuğun sorularının onun anlayabileceği şekilde cevaplanması, dini manevi anlamdaki soruların cevapsız bırakılmaması, onların gelişimine ve seviyesine uygun eğitim ve sorularına cevaplar verilmesi, yaşama ve uygulama yoluyla bazı davranışları kazandırmada örneklik önemlidir (Çetin Güngör, 2012, s. 60- 62).

Manevi danışman çocukların ihtiyacını tespit ederek, dini konulardaki sorularına, ihtiyaçlarına uygun manevi danışmanlık ve rehberlik sunar. Kişi veya gruba uygun teknik ve etkinliklerle dini, milli değerleri tanıtır. Kurumda kalan çocuk ve ergenler hakkında ön bilgi sahibi olan manevi danışman, kendisi ile birebir görüşme yapmak isteyen kişiler için kurum içinde uygun ortam oluşturur. Danışanın yaşına uygun geri bildirimde bulunur. Psikopatolojik bir durum gördüğünde ise yetkili birimlere yönlendirme yapar (Kaya Göktepe ve Coşkunsever, 2020, s. 37-52).

1.1.7.7. Gençlere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri

Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumun bütün kesimine dini hizmetler götürdüğü gibi gençlere yönelik de çeşitli faaliyetler yapmaktadır. Gençler için il ve ilçelerde gençlik koordinatörleri görevlendirmiş, gençlik merkezleri açmıştır. Çeşitli projelerle her görevlinin gençlerle muhatap olmasını sağlamış, kamp gibi etkinliklerle gençlere ulaşmaya çalışmıştır. Bu icraatlar içinde gençlere manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri de vardır. Bu kapsamda 2015'ten itibaren KYK ve TDV öğrenci yurtlarına, 2019'dan itibaren Diyanet gençlik merkezlerine manevi danışman görevlendirmiştir (Düzgüner ve Soykök, 2020, s. 8-10).

DİB, gençlere yönelik hizmetlerini kurum içi ve kurum dışı olarak iki temel çalışma alanında yürütür. Kurum içi hizmetlerde direkt gençlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri vardır. Diğer hizmet alanında ise protokoller kapsamında Gençlik ve Spor Bakanlığı gibi kurumlarla iş birliği çerçevesinde yapılan gençlik hizmetleridir.

DİB, gençlik çalışmalarını Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri Daire Başkanlığı bünyesinde gerçekleştirir. Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri gençlerde inanç ve ibadetlerin onlar üzerindeki olumlu etkisini

dikkate alarak, onlara rol- model olmaya, nitelikli vakit geçirmeye, onların okul-aile gibi çevrelerini dahil ederek gençlerin ilgi ve ihtiyaçları çerçevesinde faaliyetler planlayarak gerçekleştirilir. Gençlere manevi danışmanlık yaparken konuşmaya değil dinlemeye dayalı, gençlerin durumu ve ihtiyacına göre hizmet sunulur. Bilinçlendirici ve farkındalık oluşturuvcu etkinlikler planlanır (Düzgüner ve Soykök, 2020, s. 16-17).

Manevi danışman gençlerde ergenlik dönemi gibi kritik dönemde, gencin aktif katılımıyla manevi ve dini kaynakların faydalarını kullanarak bireysel sağaltım yoluyla çözüm arar. Gencin sorunlarıyla baş etmesinde dini- manevi kaynakları harekete geçirir (Taşkın, 2019, s. 11). Eğer din eğitimi ve öğretimi görüyorsa (Kur'an kursları, imam-hatip ortaokul ve liseleri gibi yerlerde) farklı kaygı ve problemleri ortaya çıkabilmektedir. Öğrencilerden vesvese duyan, anormal şüphe ve kaygı içine giren, örneğin abdestinin olmadığını kabul edip tekrar tekrar abdest alan, yaptığı ibadette vesveseye kapılanlara rastlanmaktadır (Bulut, 2011, s. 40). Din eğitiminde de menfi durumların en az inmesi için manevi danışmanlık ve rehberlik etkin kullanılmalı, gerektiğinde başka uzmanlara yönlendirme yapılmalıdır.

Konuşmaya ve anlaşılmaya en çok ihtiyaç duyulan zaman dilimlerinden biri gençlik dönemidir fakat gençler ilk harekete geçmeyi büyüklerden bekleyebilmektedir. Bu nedenle manevi danışman, onlarla iletişim kurarken gerekli duyarlılığı göstererek hareket etmelidir (Ağılkaya Şahin, 2017, s. 342). Ergenlik dönemi ruh sağlığı açısından da kritik, yüksek risk dönemlerdendir. Toplumsal beklenti ve tercihler arasında sıkışan ergenin destek alması gerekebilmektedir (Demirbaş, 2017, s. 107). Manevi danışman, gençlere hizmet sunarken, onların psikolojik ve manevi özelliklerini dikkate alır. İlk ergenlik döneminde hayatın anlamını sorgulayan genç, arkadaşlarına çok önem verir. Çevresinin onayını almak onun için önemlidir. Bunu başaramadığında duygusal anlamda olumsuz hissedebilir fakat duygu durumu hızlı değiştiği için onun örtük mesajlarını okuyan bir manevi danışman, ona değer vererek, anlayarak onun hayatında etki sahibi olabilir. Kendi kimliğini arayan genç, değerleri de önemser. Bu değerler, ona bir yaşam haritası sunar. Yapılan araştırmalar, zannedilenin aksine lise gençlerinin dini ve milli değerleri önemsiz görmediğini; manevi değerleri ve erdemli insan olmayı önemsediklerini göstermiştir. Dini kimlik inşasında, doğru din algısı önemlidir. Manevi danışmanın, gencin özdeşleşebildiği doğru örnekleri anlatması ve örnekliği genç için yol gösterici olur. Manevi danışman dini, huzur ve mutluluk sebebi olarak anlatmalıdır. Otoriteye karşı direnme eğiliminde olan genç için manevi danışman, bir otorite değil de

rehber olarak algılanırsa, onunla özdeşim kurması kolaylaşacak ve seçimi ile dini kimliğini oluşturacaktır. Allah'ın emir ve yasaklarına riayet ile kendi isteklerine uymak arasında kalan gencin doğru davranış sergilemesi ve çelişkilerinden, şüphelerden uzaklaşmasında manevi rehberlik önemlidir (Düzgüner ve Soykök, 2020, s. 54-61). Çünkü dini inanç ve değerler yaşamın tüm evrelerinde önemli olduğu gibi ergenlik döneminde de oto kontrol sağlamada, zararlı alışkanlıklardan ve davranışlardan uzak durmada, erdemli ve ahlaklı davranışlar sergilemede büyük öneme sahiptir (Demirbaş, 2017, s. 113).

Manevi danışman, sunduğu hizmette öncelmesi gereken grubu iyi bilmelidir. KYK veya TDV yurtlarında, yurda yeni gelen öğrencinin adaptasyon sağlamasında manevi danışmanın desteği etkili olabilir. Ağlayan, hasta olan öğrenciler öncelenebilir. Diğer öğrencilerden farkı olmadığı anlamında engelli öğrenci engelliliğini anlamlandırma ve başa çıkma konusunda manevi destek ihtiyacı duyabilir. Ailevi problemleri olan öğrencinin yalnız olmadığını hissettiren ve yaşadığı zorluğu anlayan bir yaklaşım üzerine veya okul problemlerinden dolayı yurttan mutsuz olan öğrenciye bu süreci atlatmasında manevi destek sağlanabilir (Düzgüner ve Soykök, 2020, s. 68-74).

Anlam arayışının yoğunlaştığı bir dönem olan gençlik dönemi üzerine yapılan araştırma ve gözlemler göstermiştir ki, manevi değerlerden uzaklık, gençlik döneminde ruh sağlığı problemlerini ve yalnızlık hissini artırmaktadır (Demirbaş, 2017, S. 140). Oysa bilimsel olarak din ve maneviyatın, yaşam içinde mutluluğu ve öznel iyi oluşu desteklediği ortaya koyulmuştur (Çetinkaya, 2017, s. 12- 13). Manevi danışman, gençlerin manevi ihtiyaçlarını dikkate alarak, hayatı anlamlandırma, bulunduğu ortama uyum sağlama, değerli olduğunu hissetme, boş zamanlarını değerlendirme, kendini geliştirme, değerleri ve dini içselleştirme gibi ihtiyaçlarını gidermesinde rehberlik eder (Düzgüner ve Soykök, 2020, s. 74-79). Gencin aile ve arkadaşları ile olan iletişim problemlerinin çözümünde affedicilik gibi değer çalışmaları ile manevi danışman destek sağlayabilmektedir (Gören, 2023, s. 12). Ergenlerin affetmesi teşvik edici kişi veya dini bir otorite gibi dışsal etkenlere bağlı olabilmektedir (Göregen, 2022, s. 54).

Gençlerle çalışırken kaliteli hizmet sunabilmesi için manevi danışmanın, gencin potansiyelini fark etmesi ve gençlerin fikirlerinin hızlı değişebildiğini bilmesi önemlidir. Onlara değer verdiğini hissettirmeli, onların gelişim sürecine rehberlik eden bir üslupla hareket etmelidir. İnternetin gençler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini göz önünde tutarak; onlara faydalı kullanım ve dijital kimliğin manevi açıdan huzurlu olmaya zarar

vermeyecek şekilde kullanılması gerektiği konusunda bilinçlenmelerine katkı sağlar. Manevi danışman, gençlerin gündemini takip ettiğinde, onlarla daha sağlıklı iletişim kurabilir. Her gencin kendine has anlam dünyası vardır ve manevi danışman, gencin anlam dünyasında yaşanan zorlukta yeni anlam kaynağı sunabilir, gencin yüklediği anlam üzerine konuşabilir. Bu süreçte manevi danışman, yeni fikirlere açık olmalıdır. Manevi danışman, gencin hayatında olumlu tecrübeler oluşmasına fırsat sunmaya gayret eder. Doğa yürüyüşleri, sabah namazı buluşmaları gibi etkinliklerle buna imkân oluşturabilir (Düzgüner ve Soykök, 2020, s. 81-96). Manevi danışman, maneviyat yüklü zamanları ve mekanları iyi kullanmalı, gence manevi tecrübeyi yaşatacak imkanları değerlendirmelidir (Meydan, 2015, s. 321- 322).

Manevi danışmanın, gençlik dönemindeki bireylere ulaşmakta zorluk yaşayabileceğinin farkında olarak, sabırla, gençlerin dilinden konuşmayla, onları gel-gitleri ile kabul ederek bağ kurması fayda verecektir (Ağılkaya Şahin, 2017, s. 343).

Manevi danışman, kendi yetki ve hizmet alanının dışındaki durumlarda ilgili kişi ve birimlere yönlendirme yapmalıdır. Danışmanlık sürecinde mahremiyete çok dikkat eder fakat herhangi bir zarar verme veya kamu güvenliğini ihlal durumu varsa yetkililer haberdar edilir (Düzgüner ve Soykök, 2020, s. 117).

1.1.7.8. Olağanüstü Durumlarda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri

Olağanüstü durumlar yani tabii ve sosyal afetler, ülkemizin bir gerçeği olarak eskiden beri varlığını korumuştur. Bu tür musibetler bazen insan nedenli ve önlenebilir görülürken bazen de kaçınılmaz bir olgu olarak görülmüştür. Kaynak ve nedeni ne olursa olsun istenmeyen durumlardır (Seyyar, 2016, s. 11).

Bireysel şekilde afetlerle başa çıkmak, her kişi için yardım görmeden üstesinden gelebileceği bir durum değildir (İmamoğlu, 2008, s. 38). Ayrıca olağanüstü durumlarda, afet sürecinde hizmetlere manevi unsurları katmamak, yeni sorunlara neden olabilir (Seyyar, 2016, s.113). MDR, iyileşmede manevi unsurları kullanan danışmanlığın özgün halidir (İnce, Temiz ve Erdiç, 2023, s. 690).

Seyyar (2016, s. 117- 118), afet sürecinde sunulan manevi destek hizmetinde yerine getirilmesi gereken görevleri sayarken içsel krizleri önleyici, manevi teselli unsurlarını harekete geçirici, kayıplarda ve yas sürecinde destekleyici olması gerektiğine vurgu yapar. Ayrıca görevlilerin organizasyonel çalışmanın öneminin farkında olan, acil

stratejik plan yapabilen, koordinasyon halinde çalışabilen ve yeni bilgi ve birikimleri uygulayıp paylaşan yapıda olması gerektiğinin altını çizer.

Salgın hastalık, deprem gibi durumlarda özellikle bazı kırılgan grupların (yaşlılar gibi) manevi destek ile daha fazla desteklenmesi gerekebilir (Karaköse, 2021, s. 173).

Ülkemizde şehit yakınları ve gazilere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik, manevi destek hizmetleri verilmektedir (Seyyar, 2016, s. 81).

Manevi destek verirken dikkat edilmesi gereken, afete maruz kalan kişinin veya grubun travma sonrası hangi dönemde olduğudur (Alataş ve Çelik, 2021, s. 102). Afet sonrası, manevi yardım sunacak kişilerin travma hakkında, travmayı iyileştirici yollar konusunda bilgi sahibi olması gerekmektedir (Söylev, 2021, s. 127).

1.1.8. Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Tarihsel Süreci

Manevi danışmanlığın kökeni tarihi olarak çok eskiye dayanmakla birlikte, Batı’da, bilimsel olarak ele alınması 1946 yılında Amerikan Katolik Psikoloji Derneği’nin kurulmasıyla başlamıştır (Ekşi ve Keçeci, s. 78). Hastanelerde yatan hastaların manevi ihtiyacını karşılamak, moral vermek, yaşama dirençlerinde destek olmak, ibadetlerini yapmalarını kolaylaştırmak gibi nedenlerle din hizmetleri ve manevi destek sunma 20. yüzyıl başlarından beri devam eden uygulamadır. Din memuru hizmetlerini batı ülkeleri hastanın temel hakları, hastanenin ise görevleri arasında kabul eder (Altaş, 2017, s. 16).

Manevi danışmanlık kurumsallaşmış kavram manasında Batı’ya dayanıyor gibi görünse de İslam kültür ve geleneğinde tarih boyunca yer almıştır. İslam’da manevi danışmanlığın temeli, yardımlaşma ve dayanışmaya verilen öneme dayanır. Ayet ve hadislerle bakıldığında hasta, yaşlı, engelli gibi yardıma muhtaç kişilere hizmet etmek dini bir zorunluluk olarak görülmüştür. Tekkeler, vakıflar, zaviyeler, darüşşifalar gibi yerler bu amaca hizmet eden yerler konumundadır. Peygamberlerin yol gösterici ve rehber olması, dini ve dünyevi problemlerin çözümü için dini otorite sayılan kişilere başvurulması, tasavvufi geleneğin müşid- mürid ilişkisi gibi uygulamalar bunun önemli örnekleri arasındadır. İslam geleneğindeki sahip olunan alt yapı, değişen ve gelişen toplumsal ihtiyaçlar manevi danışmanlık ve rehberliğin zamanla ülkemizde de kurumsal kavram olarak gelişimine zemin hazırlamıştır. Türkiye’de alanla alakalı önemli akademik

katkı Diyanet İşleri Başkanlığı'nca düzenlenen sempozyum, çalıştay, kongre ve toplantılarca sağlanmıştır (Özkan, 2019, s. 71-72). 2016'da İstanbul'da yapılan ülkemizden ve başka ülkelerden katılımı ile gerçekleştirilen “Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi” bildirileri kitaplaştırılarak ilgililerin istifadesine sunulmuştur (Acar, 2018, s. 39). Diyanet İşleri Başkanlığı, kitap, TV programları gibi çalışmalarla farkındalık oluşturmaya; hizmet içi seminerler ile manevi danışmanlık verecek görevlileri eğitmeye devam etmektedir (İşbilici, 2021, s. 12). Ayrıca ülkemizdeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yapmış olduğu protokoller kapsamında resmiyet kazanarak önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Akademik anlamda kısa bir geçmişe sahip olursa da alana ilgi, merak ve ihtiyaç sebebiyle hızlı bir gelişme yaşanmaktadır (Yıldızhan, 2023, s. 40).

DİB, 1950 yılında “Cezaevinde Verilecek Vaazlar” kitabı ile aslında hükümlülere yönelik din hizmetlerinin ilk örneğini hazırlamıştır, 1983'te cezaevi vaizleri kadrosu verişmiş, 2001'de “Hükümlü ve Tutukluların Dini ve Ahlaki Gelişimlerini Sağlamaya Yönelik Protokol” imzalanmış ve 2011'de yenilenmiştir. Günümüzde MDR hizmetleri cezaevlerinde devam etmektedir. 2003 yılında Aile İrşat ve Dini Rehberlik Büroları kurulmuş, 2011 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile yapılan protokoller çerçevesinde kurumda da MDR hizmetleri sunulmuştur. 2014'te Yeşilay Cemiyeti ile protokol imzalanmıştır. 2015 yılında Gençlik ve Spor Bakanlığı ile manevi rehber görevlendirmeleri öğrenci yurtlarına yapılmıştır. Engellilere yönelik çalışmalar da MDR kapsamında devam etmektedir (Düzgüner ve Ayten, 2020, s. 62- 63).

2016'da AFAD ile protokol imzalanmıştır (Baygeldi, 2018, s. 25).

Ülkemizde uygulama noktasında manevi danışmanlık ve rehberlik ile ilgili tartışma, hastanelerde manevi destek birimleri açılması ile başlamıştır. Bazıları bu uygulamayı, hasta ve hastayla ilgilenen kişilerin ibadetlerini rahatça yapması, onlara namaz kılmak istediğinde seccade verme gibi kolaylaştırıcı uygulamalar olarak algıladığı için başarılı bulmuştur. Kimileri de hastanın halinden faydalanıp din yüklemesi olarak anlayıp eleştirmiştir. Ayrıca MDR'nin kim tarafından uygulanacağı, diğer bir tartışma konusu yapılmıştır. MDR, bilimsel olarak insanın manevi alanında desteklenmesinin olumlu etkilerinin ortaya koyulduğu zamanda ortaya çıkmasına rağmen, bu durumu bilime aykırı kabul eden kişiler de başka bir eleştiri ortamı oluşturmuştur. Nasıl ki insanın fiziksel boyutuna doktorlar ve psikolojik boyutuna psikiyatrist ve psikologlar hizmet sunuyorsa; manevi boyutuna da hizmet sunan birilerinin olması ve diğer alanlara hizmet

sunanlardan farklı olması gerekir (Düzgüner, 2021, s. 189-192). Buna rağmen MDR hizmetleri, tartışmaların hedefi olmaktan kurtulamamıştır. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı'nca hastanelerde başlatılan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini 1994-96 yılları birinci dönem ve 2015 yılından itibaren ikinci dönem şeklinde iki dönem halinde ele alıp incelemek mümkündür. 1994 yılı sonlarında ilk defa hastanede yatarak tedavi görenlere din ve moral hizmetlerinin verilmesi gündeme gelmiş ve Diyanet İşleri Başkanlığı 19.01.1995 tarihli genelge ile “din ve moral hizmetleri” adıyla uygulama başlatmıştır. Görevlilerin eğitim durumu, uygulamanın psikolojik yönünün ihmali, hukuksal zemine aykırı bulunuşu, içeriğin netleşmemesi gibi eleştiri ve sebeplere dayanarak Ankara Tabip Odası'nın açmış olduğu dava neticesinde yaklaşık bir buçuk yıl süren uygulama durdurulmuştur (Altaş, 2017, s. 17; Altıntaş, M. E., 2018, s.224-225; Şentürk, 2020, s. 379). 2015 yılında “Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İş Birliği Protokolü” ile pilot uygulama ile 12 sağlık tesisinde hizmet yeniden başlamıştır (Aytan ve Özkan, 2020, s. 9- 10). Günümüzde ise birçok personel sağlık tesislerinde görev yapmaktadır.

2018 yılında yasal düzenleme ile manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü görevleri arasına alınmıştır. Böylelikle çeşitli kurum ve kuruluşlarda, farklı kişilere manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunmak yasal dayanağa kavuşmuştur (Özkan, 2019, s. 76). 2/7/2018 tarihli, 703 sayılı ve KHK'nın 141. maddesi ile manevi danışmanlık ve rehberlik ile alakalı eklenen maddeler şöyledir:

“3. Madde: Öğrenci yurtları, eğitim kurumları, gençlik merkezleri ve kampları, ceza infaz kurumları, sağlık kuruluşları, sosyal hizmet kurumları ve benzeri yerlerde işbirliği esasına göre manevi danışmanlık ve din hizmeti sunmak.

6. Madde: Göçmen, engelli, bağımlı gibi desteğe muhtaç kesimlere yönelik manevi danışmanlık hizmetleri yürütmek.

9. Madde: İhtiyaç duyulan yerlerde okuma salonu, aile ve dinî rehberlik merkezi, gençlik çalışmaları merkezi ve benzeri yerler açmak ve bunlarla ilgili işleri yürütmek” (Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 2024).

Akademik alanda, 2007 Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi bünyesinde Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları Bölümü'nde dini danışma ve rehberlik hakkında bilgiler sunulmuştur. Alanla alakalı tezsiz yüksek lisans programları üniversitelerde açılmaya başlamıştır. (Coşkunsever, 2016, s. 147- 148).

2014 yılında ilk defa Manevi-Psikolojik Danışmanlık Uygulama ve Araştırma Merkezi Balıkesir Üniversitesi'nde kurulmuştur (Coşkunsever, 2016, s. 153).

Ülkemizde manevi danışmanlıkla alakalı akademik çalışmaların çoğunluğu yüksek lisans düzeyindedir. Doktora düzeyinde daha az çalışma vardır (Tıraş ve Aydeniz, 2023, s. 47). Alan farklı disiplinlerdeki araştırmacıların da katkısı ile her geçen gün daha çok gelişmektedir.

1.2. HAFIZLIK KAVRAMI VE HAFIZLIK EĞİTİMİ

1.2.1. Hafız Kavramı ve Hafızlıkla İlgili Kavramlar

“Ezberlemek, zihinde tutmak, saklamak, korumak anlamındaki “h-f-z” kökünden türeyen “hafız”, ezberleyen, zihninde tutan, saklayan, koruyan demektir” (Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 214). Kuran-ı Kerim’i baştan sona ezberleyene “hafız” denilmiştir (Algur, 2018a, s. 38). Kur’an-ı Kerim’i ezberleme işine hafızlık (hıfzu’l-Kur’an) denmiştir (Kozakoğlu, 2019, s. 18). Kur’an-ı Kerim’de “hafız” kelimesi birçok ayette sözlük anlamı ile yer almaktadır (Abdülbaki, 1996, s. 254- 255). Kur’an’da üç ayet-i kerimede Allah’ın sıfatı şeklinde yer almaktadır (Bozkurt, 1997, s. 74).

Hafız kavramı, Kur’an-ı Kerim’i ezberlemek, hıfz olarak bilinen bir işlemle Kur’ân metnini kodlamak, saklamak ve tekrar tekrar okuyarak hatırlamak diye de tanımlanmıştır (Nawaz ve Jahangir, 2015, s. 58). Hadis literatüründe çok hadis ezberleyip nakil ve rivayette meslek sahibi olanlara da hafız denmiştir (Kozakoğlu, 2019, s. 18). Bu araştırmada zikredilen hafız ve hafızlık kavramları ile hadis literatüründeki anlam kastedilmemektedir.

Kur’an- Kerim’in muhafazasını sağladığı için tamamını ezberleyene “hafız” denmiş ve Kur’an hafızları övülmüştür. Elmalılı, Fâtır Suresi “Sonra o kitabı seçip süzdüğümüz seçkinlere miras kıldık” mealindeki 32. ayetini Hak Dini Kur’an Dili tefsirinde “Yani senden sonra ona ümmetin olan kullarımız içinden seçip beğendiğimiz süzme kulları ona varis kıldık. Böylece Muhammed ümmeti en ileri, en süzme ümmet olduğu gibi; onlar içinde de en seçkinleri hamele-i Kur’an olarak peygambere varis âlimlerdir” diyerek hafızlığa işaret etmiştir (Kozakoğlu, 2019, s. 19; Yazır, 2003, C. 6, s. 636).

Kur'an'ı ezberleyenler için farklı kavramlar da kullanılmıştır (Yusufoğlu, 2021, s. 6). Hz. Peygamber'e (s.a.s) inen ayetleri ezberleyen kişiler el-kâri olarak anılıyordu. Hz. Peygamber (s.a.s) zamanında duyduğu kadarını ezberleyene bu lakap verilirken, sonraki devirlerde tamamını ezberleyen için kullanılmıştır (Cerrahoğlu, 1997, s. 66). Kur'an-ı Kerim'i okuma ve okutma işini yapanlara "kârî" kelimesinin çoğulu olan "kurra" denmiştir (Ekinci, 2021, s. 8). Peygamber (s.a.s)'den nakledilen tüm kıraat çeşitlerine göre okuyanlar da kurra olarak adlandırılmıştır (Öcal, 2004b, s. 82). Kurralar, Kur'an-ı Kerim'i vecih ve usullerine göre okuyan hafızlar yetiştirmiştir (Cebeci ve Ünsal, 2006, s. 29). Kurra kelimesi, "Kur'an kıraati konusunda uzman kişiler" anlamında kullanılmıştır (Öz, 2002, s. 445).

Cem' kavramı, "toplamak, dağınık olan şeyleri bir araya getirmek ve biriktirmek" anlamına gelmektedir. Kur'an'ı cem' etmenin ne demek olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Hafızada koruma, farklı vecihlerde okuma, tamamını ezberleme bunlardandır (Tunç, 2008, s. 8). Câmi kelimesi, hafız kelimesi ile yakın manada görülmüş ve İslam müelliflerince birbiri yerine kullanıldığı olmuştur (Algur, 2018a, s. 38). İbnu'n-Nedim ve İbn Sad cem' ve hıfz kavramlarını birbirine denk kabul etmiştir (Cerrahoğlu, 1997, s. 68). Hafız kelimesi yerine kullanılan bir diğer kelime hamil kelimesidir. Taşımak, yüklenmek anlamındadır. Hadis-i şerifte hafızlar hameletü'l-Kur'an şeklinde zikredilmiştir (Tunç, 2008, s. 9).

1.2.2. Hafızlık Eğitiminin Tarihsel Süreci

Hız. Peygamber (s.a.s)'e Kur'an-ı Kerim, Ramazan ayının Kadir gecesinde nazil olmaya başlamış ve 23 yılda tedrici şekilde tamamlanmıştır (Çaylı, 2005, s. 2; Demirci, 2015, s. 67- 68). Kur'an-ı Kerim'in ilk hafızı Hız. Peygamber (s.a.s)'dir (Cebeci ve Ünsal, 2006, s. 28; Tunç, 2008, s. 22). Peygamber (s.a.s) kendisine gelen ayetleri ezberleyip sonra tebliğ etmiştir (Cerrahoğlu, 1996, s. 42). Peygamber (s.a.s), kendisine nazil olan ayetleri her sene Ramazan'da Cebrail (a.s)'a ezberden okuyor, Cebrail (a.s) da dinleyip onaylıyordu. Vefatından önceki Ramazan'da bu iki kere gerçekleşmiştir (Cebeci ve Ünsal, 2006, s.28).

Hız. Peygamber (s.a.s)'in Kur'an-ı Kerim'i ezberlemek için çok fazla gayret ettiği ve en zor durumda dahi onu okumak için dilini kıpırdattığı Kıyâme suresi 16- 19. ve Tâhâ suresi 14. ayetlerinde belirtilmiştir (Zürkânî, çev. 2015, s. 354- 355). A'la Suresi "Sana Kur'an'ı okutacağız ve sen onu unutmayacaksın." mealindeki 6. ayet de Hız.

Peygamber (s.a.s)’e Kur’an-ı Kerim’in ezberletildiğinin ve Kur’an’ı hafızasında tutmasının Allah tarafından korunduğunun delili kabul edilmiştir (Avcılar, 2021, s. 29).

Hız. Peygamber (s.a.s)’in tebliğ ettiği ayetleri ezberlemede sahabe hassas davranmıştır. Sahabeden yazı bilenler kendilerine tebliğ edilen vahyi yazmakta sonra da ezberlemekteydi. Yazı malzemesi bulamayan veya yazı bilmeyen kişilerde bizzat Peygamber (s.a.s)’den dinleyerek ezberlemeye gayret göstermekteydi. Kuranı Kerim’in muhafazası için hafıza güvenli kabul ediliyordu (Demirci, 2015, s. 115-116). Asr-ı saadette vahyolunan ayetleri ezberlemek Allah’a yakınlık vesilesi ve büyük ibadetti (Cerrahoğlu, 1997, s. 66). Onları buna sevk eden saiklerin başında Allah Rasûlü (s.a.s)’in bizzat Kur’an-ı Kerim eğitim ve öğretimi ile ilgilenmesi, namazda Kur’an-ı Kerim okunması, Kur’an-ı Kerim okuyanlara verilecek mükafatlar vb. gelmektedir (Dartma, 2019, s. 15-16). Yazı malzemelerinin azlığı da o dönemde ezbere yönelten durumlardandır (Çaylı, 2019, s. 16). Sahabe ezberleme hususunda yarış içinde olmuş ve ezberlenen vahyin çokluğunu fazilet kabul etmiştir. Peygamber (s.a.s) sahabeye Kur’an’ı yetkin birinden öğrenip, o hali ile ezberlemelerini de öğütlemiştir (Demirci, 2015, s. 117).

Hulefa-i Raşidin döneminde İslam’a katılanların sayısının artması ve yeni fetihler daha sistemli Kur’an eğitimini gerekli kılmıştır (Varol, 2000, s. 486). Mescid ve kütaplarda Kur’an eğitimi devam etmiştir (Varol, 2001, s. 168).

Camiler dışında hicrî 391’de Dımaşk’ta kurulan darü’l-kurralar (Selçuklu döneminde darü’l-huffâz ismi kullanılmıştır) yüksek seviyede Kur’an eğitim mekanlarıydı. (Çaylı, 2005, s. 8). Bu mekanlarda Kur’an-ı Kerim öğretilip, bir bölümü veya tamamı ezberletiliyor ve kıraat vecihleri talimi yaptırılıyordu (Bozkurt, 1997, s. 543). Anadolu Selçukluları döneminde sultanla birlikte yolculuk yapan veya sarayda onunla bulunan “hasa hafızı” birimi bulunmakta ve şehirlere hafızlar gönderilmekteydi. Osmanlı Devleti ise ilim ve eğitime kurulduğu dönemden itibaren önem vermiştir. Sıbyan mektepleri, darü’l-kurra ve medreseler kurulmuştur. Sıbyan mektebinde görevli muallimlerin Kur’an hafızı olma şartı vurgulanmıştır. Ayrıca medreselerde Kur’an-ı Kerim öğretimi yanında, tamamını ezberleyenlerin “hafız” olduğu da bilinmektedir. Tanzimat döneminde sıbyan mekteplerinde “hıfz-ı Kur’an” dersinin yer aldığı, hafızlık eğitimine devam etmek isteyenlerin sıbyan mektebi sonrası okula devam edebileceği kaynaklarda geçmektedir (Algur, 2018a, s. 48- 49).

1923'te Cumhuriyet'in ilanından sonra, 3 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medreseler kapatılmıştır. Böylelikle hafız yetiştiren kurumlar ortadan kalkmış oldu (Cebeci, 2010, s. 13).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile yüksek diniyat mütehassısları yetiştirilmek üzere ilahiyat fakültesi ve imam-hatipler kurulması kararlaştırılmış fakat 8 yılda tedrici olarak imam- hatip mektepleri kapatılmış, ilahiyat fakültesi de 1933 yılında kapatılmıştır. 1939'da örgün eğitim-öğretimde din eğitimi tamamen kaldırılmıştır. Dârü'l-kurrâlar da Maarif Vekâleti'ne bağlanmak istemiş fakat dönemin Diyanet İşleri başkanı Rıfat Börekçi, kurumların ihtisas okulu hasebiyle başkanlıkça öğretimin devamında ısrar etmiş, kuran kurslarına dönüştürülerek günümüze kadar bu şekilde varlığını sürdürmüştür. Günümüzde hafızlık eğitimi veren kursları Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak devam eden ve dârü'l-kurrâların bir devamı olarak kabul eden görüş olduğu gibi; dârü'l-kurrâların medreselerle birlikte kapatıldığını, Kur'an kurslarının farklı bir kurum olarak varlığını sürdürdüğünü kabul eden görüş de mevcuttur. 1925'te Rıfat Börekçi'nin gayreti ile hafız yetiştirmek üzere bütçeden 50 bin lira tahsis edilmiştir. Harf inkılabı ile kapatılan Kur'an kursları ihtiyaç sebebiyle 1930 yılında yeniden açılmıştır. Sayıları bazen artarak bazen azalarak devam etse de 1949- 1950'li yıllarda 127 kursun olduğu bilinmektedir. Resmi kursların yetersizliği gayri resmi kursların ihtiyacı karşılamasına sebebiyet vermiştir. Çok partili sisteme geçildiğinde Kur'an kurslarının sayısı artmıştır. 1971'de "Kur'an Kursları Yönetmeliği" ile, Kur'an kurslarında hafızlık ve yüzünü okuma eğitimi verildiği belirtilmiş; denetime Diyanet İşleri Başkanlığı dahil edilmiştir (Algur, 2018a, s. 52- 56).

1.2.3. Günümüz Türkiye'sinde Hafızlık Eğitimi

Türkiye'de hafızlık eğitimi gayri resmi mekanlarda da yapılmaktaysa da günümüzde resmi olarak hafızlık eğitimi Diyanet İşleri Başkanlığı denetimi ve rehberliğiyle devam etmektedir. İmam-Hatip ortaokulu/lisesi ve ilahiyat fakültelerinde de hafızlık eğitimi verilmektedir (Kara M., 2021, s. 161).

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, hafızlık eğitim programını ancak 2010 yılında geliştirmiştir (Güngör, 2018, s. 54).

Diyanet İşleri Başkanlığı, hafızlık eğitim programını geliştirip uygulamaya koyarak, tecrübeye dayalı şekilde devam eden hafızlık eğitimini de dikkate alıp; hafızlığın geliştirilerek devamının getirilmesi için günümüz şartlarına uygun, hafızlık eğitimine

standart getirecek, hafız olanların aynı zamanda hafız kalmalarını sağlayacak bir anlayış ve program hedeflemiştir. Hafızlık eğitim programı, hafızlık yapmak isteyen öğrenciyi öncelikle hazırlık aşamasına dahil etmektedir. Hazırlık aşamasında Kur'an-ı Kerim'i düzgün bir şekilde okumayı öğrenen öğrencinin hafızlığa adaptasyonunu sağlamak ve ezber yapma becerisi kazandırmak ve zihnen motive etmek amaçlanmaktadır. Ezberleme aşaması kısa süreli ve uzun süreli olarak bireysel farklılıklara göre değişmektedir. Pekiştirme aşaması ise ezberlenen sayfaların sağlamlaştırıldığı aşamadır (DİB 2010 Hafızlık Eğitim Programı, 2024).

Hafızlık hazırlık aşamasına geçmeden öğrenciler "Hafızlık Takip Komisyonu" tarafından değerlendirilir. Hazırlık aşamasından çıkıp hafızlık sınıfına geçerken ve ezberleme aşamasında da zaman zaman sınava tabi tutulur. Hafızlığı tamamlayanlar hafızlık tespit sınavlarına girip, başarılı olursa hafızlık belgesini almaktadır (Güngör, 2018, s. 54).

Hafızlık programı iki çeşit ezberleme yöntemi üzerine kurulmuştur. Geleneksel ezberleme yönteminde, sayfalar sonundan başlayarak ezberlenir. Belli periyotlarda tekrarını sağlamak amaçlı her cüzün son sayfasını ezberlenmesi şeklinde plandadır. Diğer yöntem tekrarlara göre yapılandırılmış yöntemdir. Hafızlığı kısa sürede tamamlamak isteyen ve buna müsait olan öğrencilere dönüktür. Sayfa sayısı birbirine benzer öğrenciler, birbirini takip etmesi ve motivasyonu artırmak amaçlı gruplandırılır. Sayfa iki bölerek ezberlenir. İlk bölümü ezberleyen yeterli tekrardan sonra arkasına sonra da hocasına dinletir. Ezberini verdikten bir saat sonra, bir gün sonra, iki gün sonra tekrar eder. Yedi gün sonra dördüncü tekrarını yapar. 14 gün sonra beşinci, 30 gün sonra ise altıncı tekrar ne yapar (DİB 2010 Hafızlık Eğitim Programı, 2024).

Hafızlık yapmakla alakalı kısaltmaların kalkması, hafızlığa yönelen kişilerin profillerini değiştirmiştir. Kaliteli hafız yetiştirmek için yeni projeler de gündeme gelmiştir. Bunlardan biri de Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı arasındaki "Okul-Kur'an Kursu İşbirliğine Dayalı Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi Protokolü" olmuştur. 2014 yılı Ankara Medine İHO'nda başlayan "Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi", 2015- 2016 yılından itibaren yaygınlaşmıştır (Aybey, 2020, s. 385- 386). İmam-hatip liselerinde de benzer çalışmalar yapılmaktadır. Ortaokullar gibi uygulamada bulunan liseler olsa da açık öğretim lisesi imkanı sebebiyle çeşitli kurslarda hafızlık tamamlanabilmektedir (Yetimova, 2015, s. 16).

Günümüzde ülkemizde hafızlık eğitimi Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı resmi Kur'an kurslarında, dini gruplarca yürütülen fakat DİB tarafından onaylanıp bazı konularda yardımlaşmanın yapıldığı yerlerde, DİB'den bağımsız ve eğitim metodu, sayısı, niteliği bilinmeyen yerlerde, gönüllülük esaslı camilerde, MEB'e bağlı hafızlık proje imam hatip orta okul ve liselerinde veya imam-hatiplerin olmadığı yerlerde MEB'e bağlı hafızlık sınıfı açarak, resmi olarak bir yere bağlı olmaksızın DİB görevlilerince veya ilahiyat hocaları vasıtası ile veya aile içinde yapılan hafızlık eğitimi gibi tamamen bireysel şekilde devam etmektedir (Güngör, 2018, s. 55- 56).

1.2.4. Hafızlığın Fazileti ve Önemi

Kur'an-ı Kerim, diğer kutsal kitaplardan farklı yönleri olan bir semavî kitaptır ve ilahî olarak korunmuştur. Kur'an-ı Kerim'in günümüze kadar muhafaza edilmesinde önemli etkenlerden biri, onun ezberlenmesidir (Şahin H., 2011, s. 200).

Hafızlık, yazının çok yaygın olmadığı dönemde Kur'an-ı Kerim'in korunma yolu olarak görülmüştür. Zamanla yazı ve yazı malzemeleri yaygınlaşmış, Kur'an-ı Kerim'in yazıya aktarılıp çoğaltılması sağlanmış fakat hafızlığa olan ilgi azalmanın aksine zamanla artmış ve hafızlık müessesesi İslam eğitim ve kültürünün bir parçası olarak kabul edilmiştir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'i ezberlemek, çok hayırlı, sevabı bol, feyizli bir amel olarak görülmüş, Hz. Peygamber (s.a.s)'in teşvik ve ezberleyenleri öven hadis-i şerifleri hafızlığa verilen önemde etkili olmuştur (Cebeci ve Ünal, 2006, s. 28).

Kur'an-ı Kerim, Allah kelamıdır. Müminler bu nedenle onu hafızalarında ve kalplerinde taşıma arzusu hissetmişlerdir (Demir K., 2019, s. 9). Peygamber (s.a.s), "Hiç şüphe yok ki, ezberinde Kur'ân'dan bir şey (âyet, sûre) bulunmayan kimse harabeye dönmüş eve benzer" (Dârimî, Fezâilü'l-Kur'an, 1) buyurmuştur (Çakır, 2007, s. 25). Hafızları öven bir diğer hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a.s), "Yaşlanmış bir müslümana, aşırı gitmeyen ve ahkamıyla amel etmekten geri durmayan Kur'ân hâfızına ve âdil hükümdara saygı göstermek, Allah'a duyulan saygı ve tazimden ileri gelir" (Ebû Davud, Edeb 20) ifadesi ile Kur'ân'ı ezberleyip, onu usulünce okuyan ve Kur'an ile amel eden kişilere saygı göstermenin Allah'a duyulan saygıdan kaynaklandığını buyurmaktadır (Çakır, 2007, s. 35- 36). Sahih rivayetlerin biri de "Kur'an'ı okuyan hafız vahiy getiren şerefli meleklerle beraberdir. Kur'an'ı zorlanarak okuyana da iki kat sevap vardır." (Buhârî, Tefsir 417) hadis-i şerifidir (Ag.e., s. 59). Buhârî'nin Fezâilü'l-Kur'an bölümünde Hz. Peygamber (s.a.s)'in bir kadınla evlenmek isteyen sahabînin, kadına

evlenme karşılığında verecek malı olmaması sebebiyle, Kur'an-ı Kerim'den ezberlediği yerler karşılığında nikahlarını kıydığı bildirilmiştir (Kanarya, 2016, s. 124). Peygamber (s.a.s), sahabenin içinden Kur'an-ı Kerim'i ezberleyenleri üstün saymış, Uhud Savaşı'nda şehit düşen iki sahabeden Kur'an-ı Kerim'den ezberi daha çok olanı öncelikle kabre koymuştur. Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.s) vefatından sonra Kur'an'ın cem' ve teksirinde, kitabet yanında hıfz da kabul şartları arasında görülmüştür. Kıraat vecihlerinin ezber ile nakli de hafızlığın önemini gösteren bir diğer ayrıntıdır (Kurt Y., 2012, s. 236-237). Kur'an metinlerini bir araya getirme görevinin vahiy kâtibi Zeyd b. Sabit'e verilmiş olmasında Hz. Peygamber (s.a.s)'in son kıraatinde bulunmasının yanında hafız oluşunun rolü vardır (Cerrahoğlu, 1997, s. 70).

Kur'an'ın tamamının ezberlenmesi farz-ı kifâye kabul edilmiştir. Müminlerin sorumluluktan kurtulması için, içlerinden bazılarının Kur'an-ı Kerim'i ezberlemesi gerekir. Bu nedenle Peygamber (s.a.s) ve tüm müminler Kur'an eğitim ve öğretimine çok önem vermiştir (Kurt Y., 2012, s. 238).

Müminler, hafızları öven hadis-i şeriflerden hareketle, Allah Rasûlü (s.a.s)'in ilk hafız oluşu ve O'nun (s.a.s) izinden gitme düşüncesiyle, Allah kelimasına vermiş oldukları ehemmiyet ile asırlar boyu Kur'an hafızı olmaya ve hafızlığa hizmet edecek müesseseler kurmaya, Kur'an hafızı olup onunla amel edenleri baş tacı yapmaya özen göstermiştir ve gösterecektir.

1.3. PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ

Mutluluk ve sağlık, insanların birçoğunun yaşamında en mühim amaçların başında gelmektedir. “Hastalık ve sakatlık belirtisine sahip olmamak” olarak tanımlanan “sağlık” kavramı, daha sonraları Dünya Sağlık Örgütü'nce “sadece hastalık ve sakatlığın olmaması değil; fiziken, ruhen ve sosyal olarak tam iyilik hali” diye tanımlanmıştır (Solmaz, 2019, s. 13). Bircher'e (2005) göre sağlık, kişisel sorumluluk, yaş ve kültürle orantılı olarak yaşam ihtiyaçlarını gidermeye yarayan, fizikî, zihnî ve sosyal potansiyel ile nitelenen, dinamik bir iyilik halidir. Larson'a (1991) göre pozitif iyilik hali, çalışmaya duyulan istek ve verimlilik durumudur (aktaran Öztürk Y. E. ve Kıraç, 2019, s. 382). Bu tanımlara baktığımızda ilgimizi çeken durum “iyi olma”, “tam iyilik hali” gibi kavramların kullanılmış olmasıdır.

Gündelik dilde daha çok sağlıklı veya iyi yaşam manasında kullanılan “iyi olma hali/ well-being”, psikoloji literatüründe “özel iyi oluş/ subjective well-being” veya

“psikolojik iyi oluş/ psychological well-being” olarak karşılık bulmuştur. Bazı araştırmacılar bu kavramları ayırırken, bazıları eşdeğer kabul etmiştir (Solmaz, 2019, s. 13; Tınaztepe, 2010, s.19-20).

Psikolojik sağlık konusunda vurgularına bakıldığında kavramlar her ne kadar birbirini yerine kullanılabilse de “iyi olma” yaklaşımları açısından farklılıkları söz konusudur. Hedonik bakış açısı iyi olmayı mutluluk ve doyumla tanımlamıştır. Bu bakış açısı, kişinin kendince belirlediği standartlar ve prensipler ölçüsünde hayatını değerlendirmesi üzerine kuruludur. Kişi elde etmek istediği önemli şeyleri elde eder ve bununla birlikte bazı hoş duygular elde eder. Bu hazza dayalı bir iyi oluştur. Psikolojik işlevsellikteki bakış açısı, iyi oluşu kendisinin gerçekleştirmesi ile birlikte tam fonksiyonda bulunmasına ve erdeme dayalı mutluluğa vurgu yaparak tanımlar. Dolayısıyla psikolojik iyi oluşta, kişiler sadece hazza ulaşmak için çabalayan değildir; yaşamdaki amaçlarına ulaşma çabasında ve bunu yaşam içindeki sıkıntılarla da yüzleşerek, onlarla başa çıkabilme durumundadırlar (Solmaz, 2019, s. 18-19; Waterman, 1993, s. 678-679). Psikolojik iyi oluş, ruh sağlığı ve birey mutluluğu için öznel iyi oluşun kâfi gelmediği etrafında şekillenir (Özgül, 2019, s. 30).

Psikolojik iyi oluş kavramı Aristoteles’e kadar dayandırılmaktadır (Akbolat, 2022, s. 19). Psikolojik iyi oluş kavramını ilk ele alanlardan Bradburn, Aristoteles’ten çıkarımla psikolojik iyi oluşu, olumlu ve olumsuz duygulanımın bir sonucu olarak ele almış ve onu “olumlu duygulanımın olumsuz duygulanıma ağır basması” şeklinde tanımlamıştır (Bradburn, 1969, s. 9).

Aristoteles’in “eudaimonia” kavramının, Bradburn ve diğer filozoflar tarafından “mutluluk” ağırlıklı çevrilmesi ve bu çevirinin kişinin potansiyelini kullanarak mükemmelliğe doğru çabalamasını dışta bırakan bir çeviri olması Ryff ve arkadaşları tarafından eleştirilmiş ve çalışmalarında Ryff ve arkadaşları, Aristoteles’e göre insanın fiiliyle elde edilebilen üst düzey iyilik hali, “eudaimonia” olduğunu ve bunun Aristoteles tarafından ruhun erdeme uygun faaliyeti olarak nitelendirildiğini savunarak, bunun mutluluk kavramından daha geniş bir kavram olduğunu savunmuştur (Ryff ve Singer, 2008, s. 14-15). Ryff ve Singer’a göre (2008), Aristoteles’in “eudaimonia” dediği, en yüksek insani iyi hedefe yöneliktir ve amacı olan faaliyetleri içerir. Bu durumda “kendi kendine güven ve kişisel sorumlulukla koşullanan anlamlı yaşam” anlamına gelir (Ryff ve Singer, 2008, s. 14-15; Solmaz, 2019, s. 19).

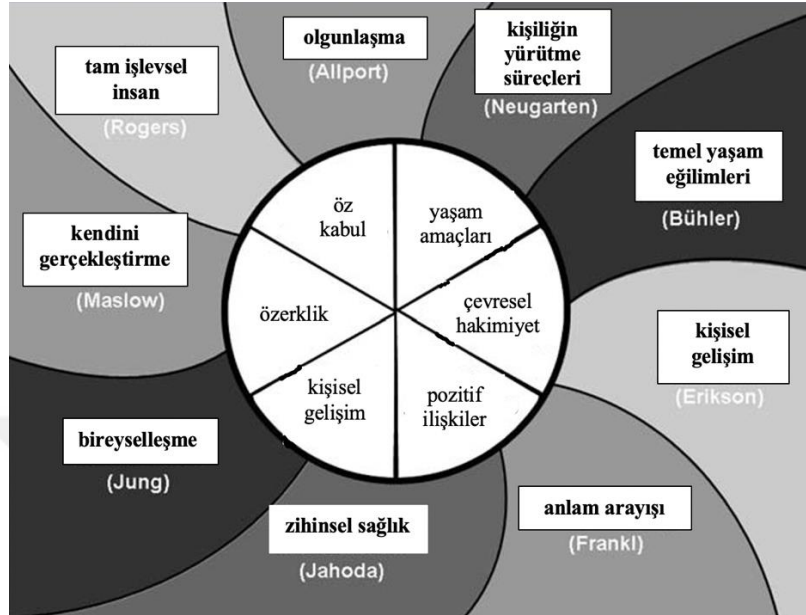
Psikolojik iyi oluş, mutluluk yerine kendini onaylamanın öne çıkarılmasıdır ve bireyin yaşamına dair öznel değerlendirme ve yorumlarını kapsar (Tınaztepe, 2010, s. 20). Eğer “iyi” kavramı, istenilen özelliklere sahip, faydalı, yeterli, sağlıklı, hoş giden, makbul, ahlaki olarak güzel ve temiz, hayırlı anlamlarına gelirse “iyi oluş” da kişinin kendinde bu duyguları ve halleri benlik olarak algılamasıdır denilebilir (Güngör, 2018, s. 36).

Psikolojik iyi oluş, bireyin bir yaşam amacının olması, çevresindeki kişiler ile olumlu ilişkiler kurabilmesi, görev ve sorumluluklarının bilinciyle hareket edebilmesi, karşılaştığı olumsuz durumlar ile baş etmede en üst halde güçlerini kullanabilmesi olarak tanımlanabilir. Bu tanıma baktığımızda kavramın sadece mutluluğu odak noktası olarak almadığını kişinin insani yönüne ve üretkenliğine de vurgu yaptığı görülmektedir (Büyükyılmaz ve Acar, 2022, s. 48). Olumlu duygular gelişimi sağlar (Fredrickson, 2001, s. 218). Psikolojik iyi oluş, kişisel ve toplumsal değerleri temel alırken hayatın anlamı ve amacı ile alakalı cevapları da önemser (Dağcı, 2020, s. 93). Kişinin kendi potansiyelini gerçekleştirme çabasını içerir. Psikolojik iyi oluş kişinin hep mutlu ve sıkıntısız oluşuna değil, problem yaşadığı durumlarda bile hedef olarak belirledikleri yaşam amacını gerçekleştirme çabalarına odaklanır. Sadece mutlu olmayı hedef haline getirmeyen bu farklılıklar, psikolojik iyi oluşa sahip insanı öznel iyi oluşa sahip insandan ayırmaktadır (Solmaz, 2019, s. 15-16). Kişinin duygularının farkında olması, kendine ve yaşamındaki olaylara olumlu yaklaşabilmesi, duygularının kontrolünü sağlayabilmesi, çatışmalarda olumlu, gerçekçi ve geliştirici davranabilmesi gibi özellikler duygusal iyi oluşu içermektedir (Korkut Owen ve Demirbaş Çelik, 2018, s. 443). Duygusal iyilik, psikolojik iyi oluş ile iç içedir, bazen birbirleri yerine kullanılabilir (Korkut Owen ve Owen, 2012, s. 27). Duygusal iyi oluş, “Bir bütün olarak hayatınızdan ne kadar memnunsunuz?” sorusu gibi üzüntü, öfke, sevinç vb. duyguların varlığı ile alakalı sorularla değerlendirilir (Kahneman & Deaton, 2010, s. 16489). Bu sorularla değerlendirmeler aynı zamanda psikolojik iyi oluşa da ulaştıran değerlendirmelerdir. Duygusal iyi oluş, duyguların öneminin farkına vararak yaşamı olumlu olarak ilerletmede duyguları kullanma becerisidir (Kaya Memiş, 2018, s. 33). Psikolojik iyi oluş da bundan ayrı değildir.

Psikolojik iyi oluş kavramının günümüzdeki anlamının kazanılmasına katkı sunan psikolog Carol D. Ryff, olumlu psikolojik sağlıkla alakalı kuramsal açıklamalardan yola çıkarak altı boyutlu bir “Psikolojik İyi Oluş” modelini geliştirmiştir (Ayhan, 2019,

s. 38; Akbolat, 2022, s. 20; Çalışkan, 2021, s.25). Şekil 1.4'te Ryff'ın geliştirdiği psikolojik iyi oluş modeli yer almaktadır:

Şekil 1.4: Psikolojik İyi Oluşun Temel Boyutları ve Teorik Temelleri

Kaynak: Ryff ve Singer, 2008, s. 20

Maneviyat ve dinin psikolojik iyi oluşu artırdığı, dini- manevi etkinliklere katılan kişilerin psikolojik iyi oluşunun yüksek olduğu araştırmalarda görülmüştür (Dağcı, 2020, s. 95).

1.3.1. Psikolojik İyi Oluşun Kuramsal Temelleri

Ryff psikolojik iyi oluş modelinde, Allport'un "olgunlaşma", Neugarten'ın "kişiliğin yürütme süreçleri", Buhler'in "temel yaşam eğilimleri", Erikson'un "kişisel gelişim", Frank'ın "anlam arayışı", Jahoda'nın "zihinsel sağlık", Jung'ın "bireyselleşme", Maslow'un "kendini gerçekleştirme", Rogers'ın "tam işlevsel insan" yaklaşımlarını temel almıştır (Ryff ve Singer, 2008, s. 20).

1.3.2. Psikolojik İyi Oluşun Boyutları

Psikolojik iyi oluş modeli, "öz kabul", "yaşam amaçları", "çevresel hakimiyet", "pozitif ilişkiler", "kişisel gelişim" ve "özerklik" olmak üzere altı boyuttan oluşmaktadır.

Öz kabul: Olumlu öz saygıya sahip olma ihtiyacı ile birlikte kişinin geçmişi de dahil olmak üzere kendini kabulü ifade eder. Bu öz değerlendirme ile kişisel olarak güçlü

ve zayıf yönlerin farkındalığı ile kabuldür (Ryff ve Singer, 2008, s. 20-21). Kişinin kendine karşı pozitif bir tavır sergilemesidir (Solmaz, 2019, s. 20).

Yaşam amaçları: Frank'ın anlam arayışından esinlenerek, logoterapinin yaşamın acı ve sancıları karşısında anlam ve amaç bulmaya yardımcı oluşunu vurgular. Üretken ve yaratıcı bir şekilde duygusal bütünleşmeyi de sağlar (Ryff ve Singer, 2008, s. 22; Solmaz, 2019, s. 20).

Çevresel hakimiyet: Kişiler, kendi kişisel ihtiyaç ve kapasitelerine, psişik koşullarına uygun ortamları seçebilir ve oluşturabilir. Çevreye aktif katılım ve çevreye hakimiyet sağlama olumlu yaklaşımlara yönelik önemli bileşenlerdendir (Ryff ve Singer, 2008, s. 22). Karmaşık ortamları yönlendirip, kontrolde tutma becerisi yaşam boyu gelişimin göstergelerindendir. Çevresindeki imkânlardan iyi şekilde yararlanma, başarılı yaşlanma belirtisidir (Akbolat, 2022, s. 22).

Pozitif ilişkiler: Başkalarıyla sıcak ilişkiler olgunluğun bir kriteridir. İyi yaşanmış bir yaşam sevgi empati ve şefkati önceler. Başkalarıyla olumlu ilişkiler kurmak aslında nasıl yaşayacağımızın da temel bir göstergesi halindedir (Ryff ve Singer, 2008, s. 21). Pozitif ilişkiler hem iyi ilişki kurmak hem de onu sürdürmektir (Özgül, 2019, s. 30).

Kişisel gelişim: Kişinin potansiyelini sürekli geliştirme sürecini içeren kişisel gelişim psikolojik iyi oluşun en önemli kavramlarından biridir. Ryff bunu en ideal psikolojik işlevsellik olarak tanımlar. Kişi bir birey olarak gelişimine devam eder ve böylece sürekli gelişim sağlanmış olur. Ryff sorunların çözüldüğü sabit durum yerine dinamik ve gelişimin sürekli olduğu duruma vurgu yapar (Ryff ve Singer, 2008, s. 21). Kişinin kendini gerçekleştirerek, olay ve durumlarda kendini revize etmesidir (Özgül, 2019, s. 30).

Özerklik: Ryff'e göre (1989) özerklik, kişinin hayat normlarından bağımsız ve toplumun etkisi altında kalmadan karar verebilmesi ve kendi kendini yargılamak kişisel şartlarına göre değerlendirme yapmasıdır (aktaran Akbolat, 2022, s. 21). Bu durumda kişi başkalarının onayını beklemez, kendi standartları ölçüsünde kendini değerlendirir ve özgün yaşamaya önem verir (Ryff ve Singer, 2008, s. 23). Özerlik, bireyin hür iradesini, bağımsızlığını içerir (Özgül, 2019, s. 30).

1.4. HAFIZLIK EĞİTİM SÜRECİNDE MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK

Eğitimde sunulan rehberlik ve psikolojik danışma, öğrencilerin başarı ve motivasyonunu artırmayı sağlar. Rehberlik ve psikolojik danışma öğrencinin iç disiplin geliştirmesinde, uyum sağlamasında, psikolojik denge geliştirmesinde, okula bağlılığın artırılmasında etkilidir. Böylelikle derslere devamsızlık, okul araç ve gereçlerine zarar vermek, disiplin problemleri ve okul terki azalırken; akademik başarı artar. (Yeşilyaprak, 2021, s. 2). Rehberlikte kişinin kendini gerçekleştirme, temel veya nihai amaç kabul edilir. (Yeşilyaprak, 2010, s. 7-8). Hafızlık eğitim sürecinde manevi danışmanlık ve rehberlikten beklenen netice, eğitimde rehberlik ve psikolojik danışmanın neticesinden ayrı değildir. Hafızlık eğitim sürecinde manevi danışmanlık ve rehberlik ile hafızlık eğitimi alan öğrencinin başarı ve motivasyonunu artırmak, kursa ve eğitim sürecine uyumunu kolaylaştırmak, vaktinde ezberini vermesini sağlamak gibi amaçlar MDR'nin hafızlık eğitimi ile ilgili amaçlarındandır.

Hafızlık eğitiminde, hafızlığın istenen zaman bir düzeyde tamamlanabilmesi için gerekli motivasyonun yüksek olması önemlidir. Hafız adayı, eğitim sürecini etkileyecek kaygı, stres, umutsuzluk veya depresyon yaşayabilmektedir. Bu eğitimi yarıda bırakmayla neticelenebilmektedir (Ulu ve Bakaç, 2023, s. 1703). Zamanında sağlanan manevi danışmanlık ve rehberlik ile bu durumların önüne geçilebilir.

Hafızlık eğitimi meşakkatli ve sabır gerektiren bir süreçtir. Hafız adayının hafızlık eğitim sürecinde sabrı aktif şekilde kullanabilmesi önemlidir. Manevi danışmanlık ve rehberlik ile sabır, hafız adayının eğitim sürecinde zorluklarla baş etmesinde aktif bir rol üstlenir. Manevi danışman, manevi kaynaklardan faydalanarak zorlukların sabırla aşılabileceğinin farkına varmasında, sabrı aktif kullanmanın kolaylaştırıcı etkisini bilmesi hususunda öğrenciyi teşvik eder.

Hafızlık eğitimi, zamanı doğru kullanmayı gerektiren bir eğitimdir. Manevi danışman, hafız adayının bu konuda öz disiplin kazanması için manevi unsurlardan faydalanmalıdır. Manevi danışman, zamanı doğru yönetme, zamanı verimli kullanma, zamanın boş şeylere harcanmaması hususunda bireysel ve grupla görüşme/etkinlikler/seminerler planlayabilir, ayet ve hadislerden faydalanarak teşvik sağlayabilir, rehberlik sunabilir.

Kişinin dini öğrenme biçimi, dine bakışını etkilemektedir (Ulu ve Bakaç, 2023, s. 1708). Bu nedenle hafızlık öğrencisinin olumlu veya olumsuz tecrübeleri onun hafızlık sürecini etkileyecektir. Manevi danışman, öğrencinin sağlıklı dini kişilik kazanmasında rol-model olabilir.

Hafızlık eğitiminde, hafızlık yapmadaki amaç sağlıklı bir zemine oturtulmalıdır. Hafızlığın, sadece dünyevi çıkar uğruna fedakarlık yapılacak bir durum olmadığı aşıkardır. Bu nedenle öğrenci, manevi kaynaklarla devamlı beslenmelidir. Ezber vermeye odaklanırken hafızlık sürecinde bazen asıl hafızlıktaki hedef kaçırılabilir. Manevi danışman, asıl amacın Allah rızası olduğunu, Allah'ın eğitim sürecindeki zorluklarla birlikte kolaylık sunacağını, Allah'ın yapılan dualara icabet edeceğini, sabredenlerin müjdelere mazhar olacağını vb. çeşitli rol-modellerin hayatlarından, ayet ve hadislerden faydalanarak anlatır. Öğrenciyi aktif dinleyerek, ona özel çözüm sunmaya, eğitim sürecinde motivasyonunun kaybolmamasına gayret eder.

Hafızlık eğitiminin niteliğini, çevre ile ilişki etkilemektedir (Algur, 2018, s. 86). Öğrencinin, hocaları, arkadaşları ve ailesi ile kuracağı sağlıklı ilişki hafızlık eğitiminde başarı ve motivasyonunu etkiler. Manevi danışman, sağlıklı iletişim tekniklerini ve iletişimde nebevi metodu öğrenciye öğretmelidir. Manevi danışman, öğrenci ile kurduğu iletişimde örnek olmalı; ayrıca ayet ve hadisler rehberliğinde ona iletişim yollarını öğretmeli; peygamber (s.a.s)'in çevresi ile iletişimindeki rehberliğini göstermelidir. Manevi danışman, dedikodu, iftira, hakaret, bağırarak konuşma gibi dinimizce uygun olmayan üsluplardan uzak kalmak için nasıl yöntemlere başvurulması gerektiği hususunda rehberlik edebilir.

Hafızlık eğitimi alan öğrencinin öz saygı ve özgüven sahibi olması, hafızlığını benimsemesinde önemlidir. Yaratıcı'nın insana verdiği değer üzerinden, peygamberimizin hayatından örnekler üzerinden ve kişiyi asıl değerli kılan olgulara yönlendirme yaparak manevi danışmanın yol göstericiliği önemlidir. Genellikle ergenliğin çalkantılı dönemine rastlayan eğitim sürecinde, ergeni anlayan, onunla iletişimde ona saygı gösteren, onu yargılamadan dinleyen bir uzmanın varlığı; hafızlık öğrencisinin soru ve sorunlarının çözümünde kolaylık sağlar. Problemi, kendi değerleri, yetenekleri ve çözüm yolları hakkında manevi danışman, öğrenciye yol gösterici olur.

Manevi danışman, manevi yönelimli tekniklerden faydalanarak hafızlık eğitimi alan öğrencilerin soru ve sorunlarında destek sağlar. Peygamberlerin hayatından,

kültürümüzdeki örnek ahsiyetlerden, Kur'an kıssalarından faydalanarak, empatik yaklaşımla öğrenciye danışmanlık ve rehberlik hizmeti sağlar. Manevi danışman, hafızlık eğitim sürecinde din ve maneviyatın zorluklarla mücadelede olumlu bağ etme aracı olarak değerlendirilmesini sağlayabilmektedir. Ayrıca manevi danışman, dini pratiklerin hafız adayında oluşmasında rol-model olabilir.

İKİNCİ BÖLÜM YÖNTEM

Araştırma sonuçları, takip edilen süreçlerle anlam kazanmaktadır bu nedenle amaca uygun yöntem tercih edilmesi araştırmalar için çok önemlidir (Karasar, 2019, s. 107).

Bu bölümde araştırma modeli, araştırmanın grubu, veri toplama araçları, uygulanan manevi danışmanlık ve rehberlik programı, verilerin toplanması ve verilerin analizi hakkında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

2.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırma modeli, araştırmacı tarafından araştırma sorularının cevaplanması veya hipotezlerin testi için kasıtlı olarak geliştirilen bir plandır (Büyüköztürk, 2023, s. 1). Model, bir sistemi temsil eder ve temsil ettiği o sisteme kıyasla gerçeğin bir özeti şeklindedir, daha yalındır ve mühim sayılan değişkenleri içerir. (Karasar, 2019, s. 109).

Bu çalışmanın teorik bölümleri, dokümantasyon metot ve tekniklerinden kaynak tarama ve analizi ile oluşturulmuştur. Dokümantasyon, belli amaca yönelik kaynakların bulunması, okunması, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsar (Karasar, 2005: aktaran Sak, vd., 2021, s. 230). Kaynak taramada din, psikoloji, sağlık, sosyal hizmetler alanındaki çalışmalardan yararlanılmıştır.

Araştırmanın uygulama bölümünde ise araştırma amacı için uygun olan, öntest-sontest kontrol gruplu deneysel model kullanılmıştır. Deneysel modeller, değişkenler arasındaki neden sonuç ilişkilerini keşfetmeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Büyüköztürk, 2023, s. 3). Neticede nicel veriler elde edilecektir.

Araştırma modelinde öntestlerin varlığı, deney öncesi benzerliklerin tespitinde ve sontest sonuçlarının buna göre değerlendirilmesinde yardım etmektedir (Karasar, 2019, s. 131- 132). Deneyler, araştırmacı kontrolünde doğal veya yapay ortamda gerçekleşir (Karasar, 2019, s. 121).

Bu araştırmadaki deneysel modelde öğrencilerin bulunduğu doğal ortam (hafızlık eğitimi aldıkları Kur'an kursu) tercih edilmiştir.

Tablo 2.1: Araştırma Modeli

Grup	Öntest	İşlem	Sontest
Deney Grubu	Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Uygulanması	Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Programı Uygulanması	Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Uygulanması
Kontrol Grubu	Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Uygulanması	-----	Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Uygulanması

Araştırmacı öğrencileri tanımadan 15 kız ve 15 erkek öğrenciyi deney grubuna, 15 kız ve 15 erkek öğrenciyi kontrol grubuna dahil etmiştir. Deney ve kontrol grubuna aynı anda öntest “Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği” uygulanmıştır. Araştırmacı, deney grubuna hafızlık Kur’an kursu deneyimi olan kişiler ile yapmış olduğu istişare neticesinde ve danışmanının onayı ile “Değer Odaklı Manevi Destek Uygulaması” programı oluşturmuştur. Uygulanan değer odaklı manevi destek oturumlarının, deney grubunun psikolojik iyi oluşuna etkili olup olmadığı uygulanan sontest yolu ile ulaşılmıştır. Kontrol grubuna da araştırma ile alakalı başka bir uygulama yapılmadan sadece sontest uygulanmıştır.

Araştırmanın bağımsız değişkeni hafızlık eğitimi alan öğrencilerin psikolojik iyi oluşuna etkisini ölçmek için hazırlanan “Değer Odaklı Manevi Destek Uygulaması”, bağımlı değişkeni ise kişilerin psikolojik iyi oluş düzeyidir.

Değer odaklı manevi destek uygulaması, deney grubu ile toplamda 6 oturum (oturum süreleri 30- 40 dakika ile sınırlandırılmış ve haftada iki oturum olacak şekilde planlanmıştır) olarak gerçekleştirilmiştir. Bu zaman diliminde kontrol grubuna hiçbir çalışma uygulanmamıştır. Araştırmanın sonunda değer odaklı manevi destek uygulamasının psikolojik iyi oluşa etkisini ölçmek için deney ve kontrol gruplarına tekrar “Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği” sontest olarak uygulanmıştır. Sonuç ve bulgular analiz edilmiştir.

2.2. ÇALIŞMA GRUBU

2023- 2024 yıllarında hafızlık eğitimi veren Simav Müftülüğü Hz. Aişe Kız Kur’an Kursu ve Simav Müftülüğü 15 Temmuz Şehitleri Kur’an Kursu’na kayıtlı toplamda 30 kız ve 30 erkek öğrenci, toplamda 60 öğrenci çalışma grubuna dahil edilmiştir. Bunlardan 15 kız öğrenci ve 15 erkek öğrenci deney grubuna, 15 kız ve 15 erkek öğrenci kontrol grubuna alınmıştır.

2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin ölçülmesi için “Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği” ve “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Hafızlık eğitimine devam eden öğrenciye ilişkin, kurs, yaş, cinsiyet, okul durumu (sınıfı), anne (sağ/ vefat etmiş), baba (sağ / vefat etmiş), anne-baba (evli/ boşanmış) sorularını içeren Kişisel Bilgi Formu, kişisel verileri elde etmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmıştır (EK-1).

Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (SCDPİÖÖ): Ölçek, 2015 yılında Liddle ve Carter tarafından İngilizce olarak geliştirilmiş. Ölçeğin Türkçe’ye uyarlamasını 2016’da Akın ve arkadaşları gerçekleştirmiştir. Türkçe formu tek boyuttan oluşan, 1 (asla) ile 5 (her zaman) aralığında derecelendirilen 5’li likert tipinde, duygusal ve psikolojik iyi oluş düzeyini ölçmeye yönelik 12 maddeden oluşan ölçektir. Ölçekten elde edilen yüksek skorlar çocukların duygusal ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin yüksek olduğunu ifade etmektedir. Ölçekte ters kodlanan madde yer almamaktadır. Ölçeğin düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları .57 ile .73 arasında sıralanmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlik katsayısı ise .90 olarak bulunmuştur. Stirling Çocuklar İçin duygusal ve psikolojik iyi oluş ölçeği Psikolojik İyi Oluş Ölçeği’nin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları bulguları, ölçeğin yeterli düzeyde geçerlik ve güvenirliğe sahip olduğunu ortaya koymuştur (Akın ve ark., 2016, s. 75- 77). (EK-4).

2.4. ARAŞTIRMAYA KATILAN DENEY VE KONTROL GRUPLARININ NİTELİKLERİ

Aşağıda yer alan tablolarda deney ve kontrol gruplarının cinsiyet, hafızlık eğitimi aldığı Kur’an kursu, yaş, anne baba durumu, ailenin gelir durumu yer almaktadır.

Tablo 2.2: Deney ve Kontrol Gruplarının Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Cinsiyet	Grup	N	Toplam
Kız	Deney	15	30
	Kontrol	15	
Erkek	Deney	15	30
	Kontrol	15	

Tablo 2.2’de deney ve kontrol gruplarının değişkenine göre dağılımı gösterilmiştir. Deney grubunda 15 kız, 15 erkek öğrenci; kontrol grubunda 15 kız 15 erkek öğrenci yer almaktadır.

Tablo 2.3: Deney ve Kontrol Gruplarının Hafızlık Eğitimi Aldığı Kursa Göre Dağılımı

Kurs	Grup	N	Toplam
Hz. Aişe Kız Kur’an Kursu	Deney	15	30
	Kontrol	15	
15 Temmuz Şehitleri Kur’an Kursu	Deney	15	30
	Kontrol	15	

Tablo 2.3’te deney ve kontrol gruplarının hafızlık eğitimi aldığı kursa göre dağılımı yer almaktadır. Araştırmaya katılan 15 deney, 15 kontrol grubuna dahil 30 öğrenci Hz. Aişe Kız Kur’an Kursu; 15 deney, 15 kontrol grubundaki 30 öğrenci de 15 Temmuz Şehitleri Kur’an Kursu’nda kayıtlıdır.

Tablo 2.4: Deney ve Kontrol Gruplarının Yaş Değişkenine Göre Dağılımı

Yaş	Grup	N	Toplam
11	Deney	9	20
	Kontrol	11	
12	Deney	6	13
	Kontrol	7	
13	Deney	6	10
	Kontrol	4	
14	Deney	6	11
	Kontrol	5	
15	Deney	2	4
	Kontrol	2	
16	Deney	1	1
	Kontrol	0	
18	Deney	0	1
	Kontrol	1	

Tablo 2.4’e göre araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunlukla 11 yaşında olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan 60 öğrenciden 20 kişi 11 yaşında, 13 kişi 12 yaşında, 10 kişi 13 yaşında, 11 kişi 14 yaşında, 4 kişi 15 yaşında, 1 kişi 16 yaşında ve 1 kişi de 18 yaşındadır.

Tablo 2.5: Deney ve Kontrol Gruplarının Anne- Baba Hayatta Olup- Olmama Durumuna Göre Dağılımı

	Grup	Sağ	Vefat Etti
ANNE	Deney	30	0
	Kontrol	30	0
BABA	Deney	30	0
	Kontrol	29	1

Tablo 2.5'e göre araştırmaya katılanlardan kontrol grubuna dahil olan bir kişinin babası vefat etmiştir. Diğerlerinin anne ve babası hayattadır.

Tablo 2.6: Deney ve Kontrol Gruplarının Ebeveyn Evli ve Boşanmış Oluşuna Göre Dağılımı

	Evli	Boşandı	Grup
Anne-	29	1	Deney
Baba	29	1	Kontrol

Tablo 2.6'ya göre araştırmaya dahil olan öğrencilerden deney grubunda anne babası boşanmış olan 1 öğrenci yer almakta, kontrol grubunda anne babası boşanmış 1 öğrenci yer almaktadır.

Tablo 2.7: Deney ve Kontrol Gruplarının Ailenin Gelir Durumuna Göre Dağılımı

Ailenin Gelir Durumu	Grup	N	Toplam
Çok İyi	Deney	4	13
	Kontrol	9	
İyi	Deney	12	28
	Kontrol	16	
Orta	Deney	14	19
	Kontrol	5	
Kötü	Deney	0	0
	Kontrol	0	

Tablo 2.7'ye göre araştırmaya katılan öğrencilerden 28 kişi ailesinin maddi durumunu iyi olarak belirtmiştir. Ailesinin gelir durumunu 19 kişi orta, 13 kişi çok iyi olarak belirtmiştir. Ailenin gelir durumunu kötü olarak belirten öğrenci yoktur.

2.5. DEĞER ODAKLI MANEVİ DESTEK UYGULAMASI

Özdoğan (2019), “Değer Odaklı Manevi Güçlenme ve Bakım Programı” geliştirmiş ve bu program çeşitli araştırmalarda kullanılmıştır.

Bu araştırmanın uygulama aşamasında kullanılan oturum başlıkları ve içerikleri “Psikoterapi ve Psikolojik Danışmada Manevi Yönelimli 101 Teknik Vaka Örnekleriyle” (Ekşi, 2022b) kitabından uyarlanmış ve form halinde öğrenciye sunulmuştur (Ek-10).

Oturumlara başlamadan önce oturumlar hakkında katılımcılara bilgi verilmiştir. Bu konuların niçin tercih edildiği, konularla alakalı formların (Ek-10) nasıl doldurulması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Birinci Oturum: Değerlere Yolculuk

Araştırmacı, “Değer nedir, değerler bizim için ne ifade eder? Değerler ne işe yarar? Bireysel ve toplumsal yararları nelerdir?” soruları üzerine katılımcılar ile karşılıklı

paylaşımında bulunulur. Konu ile alakalı soru veya anlaşılmayan durum varsa araştırmacı tarafından açıklanır. Katılımcıların kendi değer sistemlerini belirlemesi ve manevi değerlerini kullanması için araştırmacı tarafından “Değerleri Netleştirmek” etkinliği uygulanır. “Manevi Değerler Uğruna Eyleme Geçmek” etkinliği ödev olarak verilir.

Değerleri Netleştirmek: Katılımcılara değerlerin önem sırasının belirleneceği ifade edilir. A4 kağıdı verilir. Değerler listesi projeksiyon ile yansıtılır. Katılımcılar önem sırasına göre değerleri yazar, dilerlerse listede olmayan kendi değerlerini de ekleyebilirler. Belirlemeden sonra katılımcılardan, eğer bu değerler doğrultusunda yaşarlar ise kendini 10 yıl sonra nerede gördüğünün hayalini kurması istenir. 10 yıl sonraki kendisi ile bir gün geçirmesi istenir. Gelecekteki kendisine mesaj gönderebilseydi ne demek istediği sorulur. Düşünme süresi verilerek en son katılımcıların duygu ve düşünceleri alınır.

Değerler Listesi: “Kişisel gelişim ve öğrenme, dürüstlük ve doğruluk, inanç (maneviyat), merhamet, başkalarını anlamak, yardım etmek, hizmet etmek, sosyal kaygılar (ortak iyiliği düşünmek, gelecek nesilleri önemsemek, zarardan uzak durmak), özdenetim (nefis muhasebesi), sorumluluk, öğretmek, sabır, Yaratıcı’ya şükretmek, Yaratıcı’ya teslimiyet, başarı, yaratıcılık, güven, güvenilir olmak, sevgi, hoşgörü, saygı, kanaatkarlık, temizlik, cesaret, liderlik, nezaket, sözünde durmak, özgüven, empati, cömertlik, selamlaşma, dostluk, estetik, destekleyici ilişkiler (aile, arkadaşlar ve çevre), adalet, farklılıklara saygı, alçakgönüllülük (tevazu), affetmek, yaşlılara hürmet etmek, mizah, çalışkanlık, sağlıklı iletişim, şefkat göstermek...”

Manevi Değerler Uğruna Eyleme Geçmek: Katılımcılardan Yaratıcı’yı düşünerek sevdiği ve Yaratıcı’sı uğrunda ve sadece O’nun için eyleme geçmeyi düşündüğü bir değer belirlemeleri istenir. Bu değere ulaşmak için kısa, orta ve uzun vadeli hedefleri nelerdir düşünmesi ve not almaları istenir. Sonra Yaratıcı’nın onlardan yapmasını isteyebileceği değer için eyleme geçmenin ve çaba göstermenin Yaratıcı’ya bağlanma yolu olduğu anlatılır. Zorlandıklarında dua ile Yaratıcının yardımına başvurabilecekleri vurgulanır. Etkinlik ödev olarak verilir. (Yavuz ve Ekşi, 2022, s. 53-57).

İkinci Oturum: Hilm/ Yumuşak Davranma

İlk oturumdaki “Manevi Değerler Uğruna Eyleme Geçmek” konulu ödev üzerine konuşulur. Katılımcıların duygu ve düşünceleri alınır.

İkinci oturumda cahiliye zihniyet kalıplarından bahsedilir. “Cehl”’in zıttı kavram olan hilm’den bahsedilir. Kur’an’da hilm nasıl yer verilmiştir? Hilmin özellikleri nelerdir? Hilm, öfke hararetinden nasıl insanı korur? konuları üzerinde durulur. Kur’an-ı Kerim’de yer alan hilm ile ilgili ayetler (Al-i İmran: 134. ayet, Fussilet: 34. ayet, Al-i İmran: 159. ayet, İsra: 53. ayet) ve Hz. Peygamber (s.a.s) vasfı olarak hilm nasıl tezahür ettiği üzerine araştırmacı paylaşımında bulunur.

Araştırmacı öfke anında izlediğimiz olumsuz stratejilerden (saldırganlık, hakaret etme, bir nesneye zarar verme gibi) bahseder. Öfke duygusunun normal bir duygu olduğunu fakat öfke anında öfkeyi yönetebilmek için neler yapılabileceğini anlatır. Peygamber’in (s.a.s) öfkeli kişiye tavsiyeleri konuşulur (Euzü besmele çekmek, abdest almak gibi). Yaratıcı ile ilişki ve maneviyatın öfke durumundaki tavırları nasıl etkilediği üzerine konuşulur ve katılımcıların görüşü alınır.

Yakın zamanda öfke yaşadıkları ve olumsuz davranışla karşılık verdikleri bir olayı zihinlerinde canlandırıp eğer bu olay esnasında hilm sıfatı ile davransalardı nelerin değişebileceğini düşünmeleri ve bunu yazmaları istenir. Bundan sonra yaşanan olaylarda manevi kaynaklarını ve hilm sıfatını düşünerek strateji belirlemeleri istenir (Yavuz, 2022, s. 141- 144).

Üçüncü Oturum: Affetmenin Hafifliği

İlişkilerin sağlıklı şekilde devam etmesi için insanın en büyük manevi güçlerinden olan affetmek üzerinde durulur. Araştırmacı, affetmeyi tanımlar. Affetme çeşitlerine değinir ve kendini affetme, kişinin kendine olan kızgınlığından vazgeçme konusu konuşulur.

Allah’ın affediciliği esmaü’l-hüsna üzerinden araştırmacı tarafından sunulur. Allah’ın isimlerinden er-Rahim, el-Afüvv, el-Gaffar gibi isimler açıklanır.

İslam dininde affetmenin önemi Kur’an-ı Kerim’de affetme konusu geçen ayetler ışığında ele alınır (En’âm: 54. ayet, Nahl: 119. ayet, Al-i İmran: 134. ayet, Araf: 199. ayet, Şura: 40. Ayet, Nisa: 149. ayet).

Affetmenin, affeden kişiye nasıl terapötik fayda sağladığı hususu ele alınır. “Birini tam olarak af etme” zamanını paylaşmak isteyen var ise paylaşım alınır ve faydaları konuşulur. Paylaşım yapılmazsa araştırmacı Kur’an kıssalarından örnek verir. Katılımcılara verilen kağıda (Ek- 10) affetmenin fiziksel sağlık, ruh sağlığı, ilişki ve maneviyata faydalarını yazmaları istenir ve üzerine konuşulur (Boyalı, 2022a, s. 4- 6).

Dördüncü Oturum: Sabır

Araştırmacı tarafından sabır kavramı hakkındaki düşünceleri katılımcılara sorulur. Verilen cevaplar tahtaya yazılır. En son araştırmacı “Sabır nedir?” sorusunu cevaplar. Sabrın faydaları, işlevleri üzerinde durur.

“Ey iman edenler, sabırla ve namazla yardım dileyin. Gerçekten Allah, sabredenlerle beraberdir” (Bakara, 153. ayet), “Andolsun, Biz sizi biraz korku, açlık ve bir parça mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabır gösterenleri müjdele” (Bakara, 155. ayet), “İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel olan davranışla sav; o zaman bir de göreceksin ki seninle arasında düşmanlık bulunan kimse kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş! Bu sonuca ancak sabırlı olanlar ulaşabilir yine bunu ancak (erdemlerde) büyük pay sahibi olanlar ulaşabilir” (Fussilet, 34-35. ayet) ayetleri ve “Kim sabrederse, Allah ona dayanma gücü verir. Kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir ikram verilmemiştir.” (Müslim, Zekât, 124) "Müminin durumu ne hoştur! Her hâli kendisi için hayırlıdır. Bu durum yalnız mümine mahsustur. Başına sevinecek bir hâl geldiğinde şükreder; bu onun için hayır olur. Başına sıkıntı gelecek olursa ona da sabreder; bu da onun için hayır olur." (Müslim, Zühd, 64) hadisleri dini ve manevi hayatta sabrın önemini anlatmakta kullanılır.

Peygamber (s.a.s)’in hayatından ve Hz. Eyüp (a.s), Hz. Yakup (a.s), Hz. Yusuf (a.s) hayatındaki sabır örnekleri anlatılır. Araştırmacı tarafından sorular ile katılımcıların örneklerdeki sabır davranışı hakkında konuşması sağlanır.

Araştırmacı, oturumla alakalı hazırlanan kağıdı (Ek-10) katılımcılara verir. Katılımcıların paylaşımları üzerine konuşulur (Gülcan Çakmak, 2022, s. 493, 494).

Beşinci Oturum: Manevi Baş Etme Kartı

Baş etme günlük hayatta karşılaşılan problemlerde fiziksel, duygusal ve psikolojik yükünü azaltmayı amaçlayan bir tepkidir. Baş etme kartları danışmada kullanılan tekniklerdendir. Bu kartlar ile kişinin gelecekle ilgili umut, sıkıntı anında tahammül kabiliyeti veya değerleri desteklenir. Baş etme kartları uyumlu başa çıkma ifadelerinden oluşur. Baş etme kartlarının özelliği katılımcının oturumlar dışında da kendine yardım olarak bu kartları kullanabilmesidir. Oturumların kısıtlı olması hasebiyle katılımcılara daha fazla fayda vermesi açısından oturumda bu etkinliğin kullanılması düşünülmüş ve uygulama sonrası da kişinin kendine yardım edebilmesi amaçlanmıştır.

Maneviyat, başa çıkma yollarından biridir. Araştırmacı, maneviyat üzerine konuşur ve yaşamdaki yeri üzerinde durur. Katılımcıların manevi kaynaklarını keşfetmelerini sağlamak amacıyla problemleri ile baş etmede manevi kaynaklarını kullandığı durumları hatırlamaları ve paylaşımları istenir.

Katılımcılardan manevi ifadeler bulmaları ve bu ifadelerin geleceğe dair umudu artıran, problem sonrası ortaya çıkan belirtileri azaltan ifadeler olması istenir (Ek-10). Araştırmacı manevi ifadelerle örnekler vererek katılımcıları yönlendirir.

“Durum ne kadar kötü olursa olsun yalnız değilim, Allah her zaman benimledir, ‘Ol’ der ve oluverir, her şeyde bir hayır vardır, zorlukla birlikte kolaylık vardır” gibi manevi ifadeler bir kağıda yazılır.

Araştırmacı, manevi baş etme kartını kişinin nasıl oluşturacağını anlattıktan sonra manevi baş etme kartındaki ifadelerin günde birkaç kere veya problem anında tekrarlanması gerektiğini hatırlatır. Katılımcıların manevi baş etme ifadelerini istedikleri zaman güncelleyebileceği söylenir (Boyalı, 2022b, s. 221- 224).

Altıncı Oturum: Dua Bağım

Katılımcılara dua hakkında bilgi verilir. Duanın olayların yeniden yorumlanmasını ve durumları kabullenmeyi kolaylaştırdığı ayrıntısına yer verilir. Duanın psikolojik iyi oluşu artırdığı, pozitif durumlara katkı sağlaması örneklerle anlatılır. Bu konunun seçilmesindeki amaç katılımcıların hafızlık eğitimi sürecinde bu manevi yaklaşımla duanın rahatlatıcı özelliğinden faydalanmaktır.

Katılımcılar ile dua hakkında konuşulur ve nasıl ve ne zaman dua ettikleri sorulur. Kendine ve başkalarına dönük nasıl duaları olduğu öğrenilir. Geleceğe dair umut ve beklentileri içeren dualar olmasına özen gösterilir.

Hz. Peygamber (s.a.s) ve peygamberlerin dualarından bahsedilir (Araştırmacı A’raf, 23; Hûd, 47; Nûh, 28; Şuara, 169; Ankebut, 30; Şuara, 83-85; Sâffat, 100; İbrahim, 40; Tevbe, 129 gibi ayetlerden bazıları üzerine paylaşımda bulunur). Katılımcıların Peygamberlerin dua dilinin farkına varmaları sağlanır.

Oturumda katılımcıların kendisi ailesi arkadaşları gibi kişilerle olan sorunlarını dua diline nasıl dönüştürebilecekleri konuşulur. Oturumun amacı olumsuz ifadelerin, olumlu bir şekilde yeniden şekillenmesi ve problemin istek ve ricaya dönüşmesidir.

Duaların olumlu bir çerçeve oluşturmasına dikkat ederek katılımcıların dua cümleleri yazmaları istenir (Yavuz ve Keskinoglu, 2022, s. 77- 80).

2.5.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Programı Sonrası Katılımcı Görüşleri

Değer odaklı manevi destek uygulaması sonrası katılımcılardan yorum yapmak isteyenlerden uygulama hakkında yorum istenmiştir. Katılımcılar uygulamadan memnun olduklarını ve zaman içinde bunun tekrarlamasını talep ettiklerini araştırmacıya bildirmişlerdir. Katılımcılardan olumsuz görüş aktaran yoktur. Sadece bir katılımcı uygulamaların çok güzel olduğunu fakat zaman olarak hafızlık takip komisyonu geleceğı için zaman kaybettiğini düşündüğünü ve daha müsait bir zamanda olmasının kendisi daha iyi olacağını bildirmiştir.

Yazılı olarak isim vermeden görüşlerini aktarmak isteyen katılımcılar řu yorumlarda bulunmuştur (Ek-7):

“Bu çalışmanın sonucunda gözlemlediğim nokta, bir hafızlık kursunda manevi rehber ve öğrencinin psikolojik açıdan rahatlaması için bu tür çalışmalara, faaliyetlere ihtiyaç var, katıldığım uygulama benim daha rahatlamış olmamı sağladı ve benim kendimi daha iyi hissetmemi sağladı.”

“Bu çalışmayı çok sevdim. Hocalarımı çok beğendim, daha olumlu düşünmemi sağladı. Bazı kelimelerin anlamlarını öğrendim.”

“Yapılan çalışmanın bana fayda sağladığını düşünüyorum bu tarz çalışmaların devam etmesini kursumuz adına iyi olacağını düşünüyorum.”

“Bence arada böyle şeyler olmalı.”

“Çok eğlenceliydi, güzel bir etkinlikti.”

“Bu araştırmadan memnunum, benim için araştırma iyi geçti.”

“Bence yapılan bu uygulama güzel bir uygulamaydı. Tekrar olmasını isterim.”

“Bu çalışmanın bana faydalı olduğunu düşünüyorum her şey için çok teşekkür ederim.”

“Bence yardımcı oldu iyi geçti, çok güzel bir deneydi.”

“Çok eğlenceliydi, rahatladım ve kendimi mutlu hissettim. Kendimizi anlamamızı sağladı.”

“Bu araştırmada çok memnun oldum, çok iyi geldi.”

2.6. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırma için gerekli izinler alındıktan sonra, Hz. Aişe Kız Kur'an Kursu ve 15 Temmuz Şehitleri Kur'an Kursu öğrencilerinden gönüllülerle araştırma tanıtım toplantısı yapılmış, toplantıya katılan 30 kız ve 30 erkek öğrenci Kişisel Bilgi Formu'nu doldurmuştur. Araştırmacının müdahalesi olmadan, gönüllü gruplar rastgele deney ve kontrol grubu oluşturulmak üzere ikiye ayrılmıştır. 15 kız ve 15 erkek öğrenciden oluşan deney grubuna ve 15 kız, 15 erkek öğrenciden oluşan kontrol grubuna SCDPIOÖ ölçeği uygulanmış, sonra deney grubu 6 oturumluk "Değer Odaklı Manevi Destek Uygulaması" oturumlarına dahil edilmiştir. Program sonunda deney ve kontrol grubuna yeniden SCDPIOÖ uygulanmıştır. Oturuma katılan öğrencilerin uygulama hakkında fikirlerini beyan etmeleri istenmiştir.

2.7. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırma grubundan toplanan bilgiler sayısal veriler olarak kodlanarak bilgisayar ortamında aktarılmıştır. Bilgilerin sayısal verilere dönüştürülüp bilgisayara aktarılmasından sonra tüm veriler bilgisayarda SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 22 programına kaydedilerek analiz edilmiştir.

Verilerin analizinde ilk olarak hangi testlerin (parametrik/ nonparametrik testler) uygulanacağına karar vermek için karşılanması gereken varsayımlar test edilmiştir. Dağılımın normalliğine karar vermek için Shapiro-Wilk, normal dağılımın diğer varsayımları olan basıklık ve çarpıklık değerlerinden yararlanılmıştır. Bağımsız iki grup karşılaştırmasında t-testi (Independent sample t-testi), bağımlı gruplar karşılaştırılmasında bağımlı örneklem t test (Paired sample t test) kullanılmıştır. Elde edilen değerlerin anlamlı olup olmadığının yorumlanmasında 0.05 anlamlılık düzeyi ölçüt olarak kullanılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmada elde edilen veriler neticesinde bulgulara yer verilmiştir. Araştırmanın bulguları yöntem bölümünde zikredilen veri analiz teknikleri ile çözümlenmiştir. Bulguların kolay anlaşılır olması için, tablolar halinde sunulmuştur.

3.1. ÖLÇEKLERİN GÜVENİRLİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Çalışmada kullanılan ölçek puanlarının güvenilirliklerini test etmek için Cronbach Alfa içsel tutarlılık testine tabi tutulmuştur. Cronbach (1951)'ın geliştirmiş olduğu alfa katsayı yöntemi, anket maddelerinin iç tutarlılıklarının tahmini yöntemidir. Alfa katsayısı, ölçekte yer alan belirli maddelerin toplam varyanslarının genel varyansa oranı ile bulunan ağırlıklı standart değişimin ortalaması olarak tanımlanmaktadır (Ercan ve Kan, 2004, s. 213).

Cronbach alfa katsayısı 0 ile 1 arasında değerler ile ölçülür. Cronbach alfa katsayısını yorumlarken katsayının 1'e yaklaşması, araştırmacıyı ölçekte yer alan maddelerin iç tutarlılığının yüksek olduğu sonucuna ulaştırır (Kula Kartal ve Mor Dirlik, 2016, s. 1870). Aşağıdaki değerlerde güvenilirlik sağlanmış olur (Kılıç, 2016, s. 48):

$0,01 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir.

$0,41 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşüktür.

$0,61 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek güvenilirliği orta yani kabul edilebilir seviyededir;

$0,81 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek güvenilirliği yüksektir.

Tablo 3.1: Ölçek Puanlarına İlişkin Güvenirlik Analizi

Test	Ölçek	Grup	Cronbach's Alpha
Ön test	Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	Deney	0,814
	Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	Kontrol	0,80
Son test	Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	Deney	0,831
	Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	Kontrol	0,845

Tablo 3.1 incelendiğinde ölçek puanlarının yüksek güvenirlilik seviyesinde olduğu tespit edilmiştir.

3.2. HAFIZLIK EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Tablo 3.2: Demografik Özelliklere İlişkin Dağılımlar

Değişken	Grup	n	%
Cinsiyet	Kız	30	50,00
	Erkek	30	50,00
Anne	Sağ	60	100,00
Baba	Sağ	59	98,33
	Vefat	1	1,67
Anne-baba	Evli	58	96,67
	Boşandı	2	3,33
Ailenin gelir durumu	Çok iyi	13	21,67
	İyi	28	46,67
	Orta	19	31,67

Çalışma grubu nitelikleri ayrı ayrı yöntem bölümünde ele alınmıştır. Tablo 3.2’de araştırmaya katılan grup özellikleri toplu halde ve yüzdelik şeklinde verilmektedir.

Çalışma grubunda cinsiyet dağılımı eşittir; kız (%50, n: 30) ve erkek (%50, n: 30) bireylerin her biri toplamın %50'sini oluşturmaktadır. Tüm bireylerin anneleri sağdır (%100, n: 60). Babaların büyük çoğunluğu sağ (%98,33, n: 59) iken sadece bir baba vefat etmiştir (%1,67, n: 1). Anne ve babaların büyük çoğunluğu evlidir (%96,67, n: 58) ve az bir kısmı boşanmıştır (%3,33, n: 2). Ailelerin gelir durumu dağılımı şu şekildedir: %21,67'si çok iyi (n: 13), %46,67'si iyi (n: 28) ve %31,67'si orta gelir seviyesindedir (n: 19).

3.3. HAFIZLIK EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN STİRLİNG ÇOCUKLAR İÇİN DUYGUSAL VE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÖLÇEĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Tablo 3.3: Verilerin Normal Dağılıma Uygunluğunun İncelenmesine Yönelik Bulgular

	Shapiro-Wilk			Çarpıklık	Basıklık	Ortalama	S.Sapma
	İstatistik	sd	p				
Stirling çocuklar için duygusal ve psikolojik iyi oluş ölçeği ön test	0,97	30,00	0,62	0,23	0,31	40,33	6,65
Stirling çocuklar için duygusal ve psikolojik iyi oluş ölçeği son test	0,97	30,00	0,45	-0,27	-0,44	39,83	7,39

Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği ön ve son test puanlarının normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov-Smirnov testi ile basıklık-çarpıklık katsayıları incelenerek değerlendirilmiştir. Shapiro-Wilk testi sonunda anlamsız bulunan değişkenlerde ($p>0,05$) aynı zamanda basıklık ve çarpıklık değerleri $\pm 2,0$ arasında olması (George ve Mallery, 2016, s. 113) değerlerin normal dağılım gösterdiği olarak değerlendirilerek analizler parametrik testler ile gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3.4: Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Ön Test Değerlerinin Gruplar Arasında Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular

	Grup	n	$\bar{X} \pm Ss$	t	sd	p
Stirling çocuklar için duygusal ve psikolojik iyi oluş ölçeği ön test	Deney	30	38,10 $\pm$ 6,97	-1,27	58,00	0,21
	Kontrol	30	40,33 $\pm$ 6,65			

t:Bağımsız örneklem t test

Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği ön test değerleri gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermemektedir ($p>0,05$). Bu sonuçla her iki grubun başlangıçta duygusal ve psikolojik iyi oluşları bakımından homojen olduğu görülmektedir.

Tablo 3.5: Deney Grubu Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Ön ve Son Test Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular

	n	$\bar{X} \pm Ss$	Ortalama değişim	t	sd	p
Stirling çocuklar için duygusal ve psikolojik iyi oluş ölçeği ön test	30	38,10 $\pm$ 6,97	4,87	-5,47	29	0,01
Stirling çocuklar için duygusal ve psikolojik iyi oluş ölçeği son test	30	42,97 $\pm$ 6,35				

t:Bağımlı örneklem t test

Deney grubu öğrencilerde Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği ön ve son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptandı ($p<0,05$). Ortalama değerlere bakıldığında son test değerlerinin (42,97 $\pm$ 6,35) ön test değerlerinden (38,10 $\pm$ 6,97) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

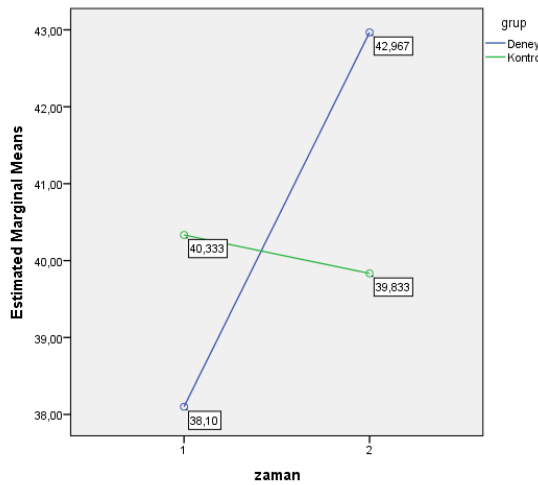
Tablo 3.6: Kontrol Grubu Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Ön ve Son Test Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular

	n	$\bar{X} \pm Ss$	Ortalama değişim	t	sd	p
Stirling çocuklar için duygusal ve psikolojik iyi oluş ölçeği ön test	30	40,33±6,65	0,50	0,79	29,00	0,43
Stirling çocuklar için duygusal ve psikolojik iyi oluş ölçeği son test	30	39,83±7,39				

t:Bağımlı örneklem t test

Kontrol grubu öğrencilerde Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği ön ve son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmadı ($p>0,05$).

Şekil 3.1: Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Puanlarının Deney ve Kontrol Grubunun Zaman İçerisinde Değişimi

Şekil 3.1’de grupların zaman içinde değişimi şekil olarak gösterilmiştir.

Tablo 3.7: Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Son Test Değerlerinin Gruplar Arasında Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular

	Grup	n	$\bar{X} \pm Ss$	t	sd	p
Stirling çocuklar için duygusal ve psikolojik iyi oluş ölçeği son test	Deney	30	42,97±6,35	1,98	58,00	0,04
	Kontrol	30	39,83±7,39			

t:Bağımsız örneklem t test

Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği son test değerleri gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermektedir ($p<0,05$). Ortalama

değerler incelendiğinde deney grubu ($42,97 \pm 6,35$) Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği puanlarının kontrol grubuna göre ($39,83 \pm 7,39$) daha yüksek olduğu saptandı.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Değer odaklı manevi destek uygulamasının hafızlık eğitimi alan öğrencilerin psikolojik iyi oluşuna etkisini tespit etmek için yapılan çalışmada hafızlık eğitimi veren iki kurs (Hz. Aişe Kız Kur'an Kursu ve 15 Temmuz Şehitleri Kur'an Kursu) araştırmaya dahil edilmiştir. Değer odaklı manevi destek uygulamasının hafızlık eğitimi alan öğrencilerin psikolojik iyi oluşunu olumlu şekilde değiştirdiği elde edilen verilerle ortaya konmuştur. Ölçekten elde edilen sonuca göre araştırmada oturumlara dahil olan deney grubu öğrencilerde Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği ön ve son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır ($p=0,01$). Ortalama değerlere bakıldığında son test değerlerinin ön test değerlerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kontrol grubuna dahil olan ve danışmanlık ve rehberlik oturumlarına katılmayan öğrencilerde Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği ön ve son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır ($p=0,43$). Netice olarak, Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği son test değerleri gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermekte ve ortalama değerler incelendiğinde deney grubu Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği puanlarının, kontrol grubuna göre daha yüksek olduğu saptanmış ve değer odaklı manevi destek uygulamasının hafızlık eğitimi alan öğrencilerin psikolojik iyi oluşunu olumlu yönde değiştirmiş olduğu bu araştırma sonucunda tespit edilmiştir.

Hafızlık eğitimi alan bireylerle ilgili yapılan çalışmalar (2024 yılına kadar) incelendiğinde bu çalışmaya benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır. Hafızlarla alakalı öznel iyi oluşu ele alan iki çalışma yer almaktadır. Güngör (2018), "Klasik ve Modern Sistemde Hafızlık Yapan Bireylerde Öznel İyi Oluş ve Sosyal Kaygı İlişkisi Üzerine Bir Çalışma" adlı yüksek lisans çalışmasında çeşitli değişkenlere göre hafızlık yapan kişilerin öznel iyi oluş ve sosyal kaygı düzeylerini ele almış ve değişkenlerin etkilerini incelemiştir. Çoban (2021), "Kur'an Kursu Öğrencilerinde Öznel İyi Olma Hali ve Kaygı İlişkisi" başlıklı makalesinde 280 ergen Kur'an kursu öğrencisini çalışma grubu olarak seçmiş, içlerinde hafızlık eğitimi alanları da değerlendirmiştir. Kur'an kursu öğrencilerinin öznel iyi oluşunun yüksek anksiyetelerinin düşük olduğu ve hafızlık yapan öğrencilerinin anksiyetelerinin diğer Kur'an kursu öğrencilerine göre daha yüksek ve öznel iyi oluşlarının daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Literatür incelendiğinde,

hafızlık öğrencileri ile yapılan psikolojik iyi oluş, öznel iyi oluş vb. içerikli çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının etkisini inceleyen araştırmalara baktığımızda, Pehlivan (2018), yapmış olduğu çalışma ile ortaokul öğrencileri ile yarı deneysel çalışma yapmış ve manevi bakım ve danışmanlığın öğrencilerin ruh sağlığı ve manevi iyi oluşunu olumlu etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Tekeş (2019), yüksek lisans çalışmasında uyguladığı manevi danışmanlık ve rehberlik programının hükümlülerin kaygı ve depresyonunu azalttığı fakat umutsuzluğa yeterli etki etmediği sonucuna ulaşmıştır.

Karagöz (2020), doktora tezinde deney grubuna gerçekleştirmiş olduğu 10 oturumluk program neticesinde, manevi içerikli grup rehberliğinin olumlu dini başa çıkma, psikolojik iyi oluşuna olumlu katkısını ortaya koymuş ve kaygılarını azalttığı sonucuna ulaşmıştır.

Dağcı (2020) doktora çalışmasında, uyguladığı manevi içerikli programın huzurevi sakinlerinin umut, psikolojik iyi oluş ve tanrı algısı puanlarında pozitif etkiye nedenini ortaya koymuştur.

Çelikten (2021) yapmış olduğu deneysel çalışmada özel öğrenme güçlüğü olan çocukların annelerine manevi güçlenme ve bakım programı uygulamış ve program sonucunda annelerin psikolojik iyi oluş puanlarının arttığı sonucuna ulaşmıştır.

Ulu Dikilitaş (2022) 14-18 yaş işitme engelli öğrenci ve aileleri ile yapmış olduğu benzer çalışmada, ailelere uyguladığı programının onların psikolojik iyi oluş düzeylerine olumlu etkisini ortaya koymuştur.

Aydınbaş (2021), yapmış olduğu karma yöntemli çalışmada geliştirmiş olduğu manevi güçlenme programını yaşlı ve çocuklara uygulayarak yarı deneysel çalışma yapmıştır. Çalışmanın sonucunda programın yaşlılarda psikolojik iyi oluşu olumlu etkilediği sonucuna ulaşmış; gençlerde ise psikolojik sağlamlık puanlarında anlamlı farklılık elde edilemediğini tespit etmiştir. Fakat nitel verilerle elde edilen sonuçta, hem yaşlı hem çocuklarda, uygulamaların psikolojik iyi oluşa olumlu etkisini ortaya koymuştur.

Sonuç olarak manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının yer aldığı çalışmalarda uygulamalar manevi içerikli grup rehberliği programı, değer odaklı manevi

bakım ve güçlenme programı, manevi bakım ve danışmanlık uygulaması gibi çeşitli isimlerle adlandırılmıştır. Çalışmalar farklı çalışma grupları ile yapılmış olsa da bu araştırmanın benzeri şekilde uygulanan manevi destek ve bakım programlarının, manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının psikolojik iyi oluşu olumlu şekilde etkilediğini araştırmalar göstermektedir.

Araştırmada elde edilen sonuçlar neticesinde aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Araştırma Kütahya ilinin Simav ilçe merkezinde hafızlık eğitimi veren iki kurstaki öğrencilere uygulanmıştır. Çalışma grubu, farklı hafızlık kurslarında uygulama yapılarak genişletilebilir.
- Farklı manevi danışmanlık ve rehberlik tekniklerinin kullanıldığı ve daha geniş çalışma grubu ile etkinin incelendiği çalışmalar yapılabilir.
- Değer odaklı manevi destek uygulamasının hafızlık eğitimi alan öğrencilerin psikolojik iyi oluşuna etkisini ölçmede farklı değişkenler araştırmaya dahil edilerek, değişkenlerin etkisi ölçülebilir.
- Değer odaklı manevi destek uygulamasının etkisini ölçmede farklı ölçekler kullanılarak araştırma geliştirilebilir.
- Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında hafızlarla yapılan çalışmalar artırılabilir.
- Değer odaklı manevi destek uygulamasında konular, hafızlık eğitimi alan öğrencilerin ihtiyaçları tespit edildikten sonra belirlenebilir. Bu durumda onların psikolojik iyi oluşuna olumlu etkisi daha fazla olacağı umulmaktadır.
- Hafızlık eğitimi veren kurslarda, hafızlık eğitimi öğretmenleri, öğrencileri ve aileleri ile profesyonel manevi danışmanlarla online veya yüz yüze seminer, panel, danışmanlık vb. faaliyetler planlanabilir. Muhatapların ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulacak manevi destek programları, okumaları ve görüşmeler yapılabilir.
- Hafızlık eğitim sürecine birey ve gruplarla yapılacak manevi danışmanlık ve rehberlik seansları dahil edilebilir. Hafızlık eğitim müfredatına manevi danışmanlık ve rehberlik saatleri dahil edilerek, öğrencilerin hafızlık eğitim sürecine olumlu katkı sağlayacak şekilde bu konuda düzenli hizmet alması sağlanabilir.
- Hafızlık eğitimi alan bireylere özel, manevi içerikli ve psikolojik iyi oluşa katkı sunacak hikayelerin yer aldığı kitaplar hazırlanabilir.

- Değer odaklı manevi destek uygulaması belirli konular ile sınırlı olarak çalışılmıştır. Hafızlık eğitimi alan bireyler ile manevi yönelimli farklı teknikleri kullanarak araştırmalar yapılabilir.
- Manevi destek uygulamasının hafızlığı tamamlama aşamasına olumlu etkisi araştırmacılar tarafından çalışılabilir.
- Manevi destek uygulamasının manevi iyi oluş ve öznel iyi oluşa etkisi incelenebilir.
- Hafızlık eğitimi alan öğrencilerin psikolojik iyi oluşunu etkileyen etkenler üzerine çalışmalar yapılabilir.
- Bu araştırma hafızlık eğitim sürecine devam eden öğrencilerle yapılmıştır. Hafızlık eğitiminin farklı aşamalarında olan gruplarla (hazırlık aşamasında olanlar, hafızlığı tamamlayanlar gibi) çalışma yapılabilir.
- Bu çalışmada deneysel model ile nicel veriler elde edilmiştir. Nitel araştırma yöntemleri kullanılarak araştırma gerçekleştirilebilir.

EKLER

Ek-1: Kişisel Bilgi Formu

Değerli Arkadaşlar,

Bu form ve ölçek soruları bilimsel bir çalışmaya aittir. Çalışma Simav ilçe merkezindeki hafızlık kurslarında eğitime devam eden öğrencilerin psikolojik iyi oluşuna değer odaklı manevi destek uygulamasının etkisini araştırmak için yapılmaktadır. Bu amaçla hazırlanan kişisel bilgi formundaki sorulara size en uygun cevabı veriniz.

Araştırma bulguları ve sonuçları yüksek lisans tezi dahilinde bilimsel amaç için kullanılacak olup, kişisel bilgilerin ve özel hayatın mahremiyetinin korunması esasıyla hiçbir şekilde kişisel bilgileriniz kullanılmayacaktır. Sorulara vereceğiniz samimi ve doğru cevaplar araştırma için önem arz etmektedir.

Değerli katkılarınız, samimi cevaplarınız ve zaman ayırmanızdan dolayı teşekkür ederiz.

Zeynep ÖZTÜRK

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Disiplinlerarası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Yüksek Lisans Öğrencisi

Adınız Soyadınız :

Cinsiyetiniz : () Kız () Erkek

Hafızlık Eğitimi Aldığınız Kur'an Kursu Adı:

() Hz. Aişe Kız Kur'an Kursu

() 15 Temmuz Şehitleri Kur'an Kursu

Yaşınız :

Anneniz : () Sağ () Vefat Etti

Babanız : () Sağ () Vefat Etti

Anne- Baba : () Evli () Boşandı

Ailenizin Gelir Durumu : () Çok İyi () İyi () Orta () Kötü

Ek-2: Veli Onam Formu

Sayın Veli,

Çocuğunuzun katılacağı bu çalışma, “Değer Odaklı Manevi Destek Uygulamasının Hafızlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Oluşuna Etkisi” adıyla yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Bu çalışmanın amacı değer odaklı manevi destek uygulamasının hafızlık eğitimi alan öğrencilerin psikolojik iyi oluşuna etkisini araştırmaktır. Çalışmanın amacını gerçekleştirmek için çocuğunuzun bazı anket ve ölçekleri doldurmasına ihtiyaç duymaktayız. Çalışma, anket, ölçek ve deneyden (değer odaklı manevi destek uygulaması) oluşacaktır. Sizlere göndermiş olduğumuz veli onam formunu doldurduğunuzda çocuğunuzun da rızası alınarak, hafızlık eğitimi öğreticilerinin izin verdiği vakitte anket ve ölçek çocuğunuz tarafından doldurulacaktır. Sonra öğrencilerden uygulamaya katılacak olanlara her biri 30-40 dakika sürecek olan 6 oturumluk manevi danışmanlık ve rehberlik uygulaması gerçekleştirilecek, uygulamaya katılmayacak olanlar (kontrol grubu) ise sadece anket ve ölçek sorularını doldurmuş olacaktır. Uygulama sonunda aynı anket ve ölçek yeniden uygulanacak ve çalışma tamamlanacaktır.

Çocuğunuzun vermiş olduğu cevaplar tamamen gizli tutulacak ve sadece bilimsel amaçlı yüksek lisans tez çalışmasında kullanılacaktır. Çalışmada çocuğunuzun ismi kesinlikle geçmeyecek, anketleri doldurarak verilen bilgiler sadece değer odaklı manevi destek uygulamasının hafızlık eğitimi alan öğrencilerin psikolojik iyi oluşuna etkisinin saptanmasına katkı sağlayacaktır.

Çalışma hakkında sormak istediğiniz sorular olduğunda telefon veya mesaj yoluyla bize ulaşabilirsiniz. Teşekkür ederiz.

Araştırmacı: Zeynep ÖZTÜRK

Öğrenci Ad- Soyad :

Çocuğum bu çalışmaya katılabilir.

Veli Ad-Soyad : İmza :

Ek- 3: Asgari Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu

Değerli Katılımcı,

Bu katılacağınız çalışma bilimsel bir araştırma olup, araştırmanın adı “Değer Odaklı Manevi Destek Uygulamasının Hafızlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik İyi Oluşuna Etkisi”dir. Bu araştırmanın amacı, değer odaklı manevi destek uygulamasının hafızlık yapan öğrencilerin psikolojik iyi oluşuna etkisini ölçmektir. Bu çalışmada size Kişisel Bilgi Formu’ndaki ve Stirling Çocuklar İçin Duygusal Psikolojik İyi Oluş Ölçeği’ndeki sorular yöneltilenektir. Katılımcılardan bir gruba değer odaklı manevi destek uygulaması gerçekleştirilecektir. Uygulama 6 oturumdan ibarettir. Uygulama konuları öğreticileriniz de istişare sonucu seçilmiş konulardır. Uygulama sonunda tekrar psikolojik iyi oluş ölçeği uygulanacak ve araştırma tamamlanacaktır.

Bu çalışmada sizi ve eğitiminizi olumsuz etkileyecek herhangi bir risk söz konusu değildir. Araştırmada kişisel bilgilerin korunması ve mahremiyete son derece dikkat edilecek ve kişisel bilgileriniz ve cevaplarınız asla kişiler ve kurumlarla paylaşılmayacaktır. Araştırma öncesi velilerinizden izin alınmıştır. Araştırma hakkında sorunuz veya öneriniz olduğunda tarafımıza ulaşabilirsiniz.

Bu çalışmada yer almak tamamen sizin isteğinize bağlıdır. Araştırmada yer almayı reddedebilirsiniz ya da herhangi bir aşamada ayrılabilirsiniz. Araştırmanın sonuçları sadece bilimsel amaçla kullanılabilecektir.

Çalışmaya Katılma Onayı:

Bu çalışmaya katılmadan önce yukarıdaki bilgilerin hepsini okudum ve sözlü olarak dinledim. Aklıma gelen soruları araştırmacıya sordum. Çalışmaya katılmayı isteyip istemediğimi karar vermek için bana yeterli zaman tanındı. Araştırmaya gönüllü olarak katıldığımı ve istediğim zaman gerekçeli veya gerekçesiz ayrılabilceğimi biliyorum. Söz konusu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının Adı-Soyadı

.....

İmza

Ek- 4: Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (SCDPIOÖ)

Aşağıda son zamanlardaki duygu ve düşüncelerinize yönelik bazı ifadeler yer almaktadır. Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuduktan sonra kendinizi değerlendirip sizin için en uygun seçeneğin karşısına çarpı (X) işareti koyunuz.		Asla	Çok az	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
1	Yaşamımda iyi şeyler olacağını düşünüyorum.	1	2	3	4	5
2	Seçimlerimi kolaylıkla yapabilirim.	1	2	3	4	5
3	Beni eğlendirecek çok sayıda yapacak şeyler bulabilirim	1	2	3	4	5
4	Bazı şeyleri iyi yapabilirim.	1	2	3	4	5
5	Çok sayıda insan bana ilgi gösterir.	1	2	3	4	5
6	Gurur duyabileceğim çok sayıda şey var.	1	2	3	4	5
7	Kendimi huzurlu hissediyorum.	1	2	3	4	5
8	Duygusal açıdan kendimi iyi hissediyorum.	1	2	3	4	5
9	Günlük yaşamdaki her şeyden hoşlanıyorum.	1	2	3	4	5
10	İnsanlarla iyi geçiniyorum.	1	2	3	4	5
11	Çevremde olup bitenler beni neşelendirir.	1	2	3	4	5
12	Kendimi rahatlamış hissediyorum.	1	2	3	4	5

Katılımcının Adı- Soyadı

.....

Ek- 5: Stirling Çocuklar İçin Duygusal Ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (SCDPİÖÖ) Kullanım İzni

STİRLİNG ÇOCUKLAR İÇİN DUYGUSAL VE PSİKOLOJİK İYİ
OLUŞ ÖLÇEĞİ İZİN TALEBİ

Gelen Kutusu x

Zeynep Öztürk <

20 Eyl 2022 17:06

☆ 😊 ↩ ⋮

Alıcı: aakin ▾

Sayın Hocam,

Dumlupınar Üniversitesi, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik yüksek lisans öğrencisiyim.

Kur'an Kurslarında kalan 11- 15 yaş çocukların psikolojik iyi olusları üzerine bir çalışmam (tez) var.

Uyarlamış olduğunuz STİRLİNG ÇOCUKLAR İÇİN DUYGUSAL VE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÖLÇEĞİ ve kullanma iznini sizden istirham etmekteyim.

Tezimin yazım asamasına başlayabilmem için ehemmiyeti büyüktür.

Saygılarımla

Prof. Dr. Ahmet Akın

21 Eyl 2022 14:49

☆ 😊 ↩ ⋮

Alıcı: ben ▾

Kullanabilirsiniz iyi çalışmalar

Prof Dr Ahmet Akın
İstanbul Medeniyet Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

20 Eyl 2022 Sal 17:06 tarihinde Zeynep Öztürk < > şunu yazdı:

...

Ek- 6: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Teknikleri Kullanım İzni

Zeynep Öztürk <

Alıcı: halileksi ▾

28 Eyl 2022 Çar 15:15

Sayın Hocam,

Dumlupınar Üniversitesi Manevi Danışmanlık ve Rehberlik yüksek lisans öğrencisiyim. Aile ve dini rehberlik bürosunda görev yapmaktayım. Eserleriniz alanımda çok faydalı oldu. çok teşekkür ederim.

Hafız öğrencilere MDR uygulamaları tezimin içeriğinde yer almakta. Psikoterapide ve Psikolojik Danışmada Manevi Yönelimli 101 Teknik kitabınızdan esinlenerek "Şefkatli Mektup Yazma, İhlas, Hilm" gibi bazı teknik ve uygulamaları kullanmak istiyorum.

Bu konuda izninizin benim için ehemmiyeti büyüktür.

Saygılarımı sunarım Zeynep ÖZTÜRK

Prof. Dr. Halil Ekşi <

Alıcı: ben ▾

29 Eyl 2022 Per 13:51

merhaba Zeynep

kitap bu işi için hazırlandı zaten. tabi kullanabilirsin. Uygulama sonucu değerlendirmelerini de beklerim

...

--

Prof. Dr. Halil Ekşi

Marmara Üniversitesi

Atatürk Eğitim Fakültesi

Eğitim Bilimleri Bölümü Başkanı

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

Göztepe Kampüsü 34722

Kadıköy İSTANBUL

Ek- 7: Değer Odaklı Manevi Destek Uygulaması Sonrası Katılımcı Görüşleri

Katılımcı Görüşü-1:

Bu çalışmanın sonucunda gözlemlediğim nokta, bir hafızlık kursunda manevi rehber ve öğrencinin psikolojik açıdan rahatlaması için bu tür çalışmalara, faaliyetlere ihtiyaç var. Katıldığım uygulama benim daha rahatlamış olmamı sağladı, ve benim kendimi daha iyi hissetmemi sağladı.

Katılımcı Görüşü- 2:

Bu çalışmayı çok sevdim. Hocalarımı çok beğendim, daha olumlu düşünmemi sağladı. Bazı kelimelerin anlamlarını öğrendim.

Katılımcı Görüşü-3:

Yapılan çalışmanın bana fayda sağladığını düşünüyorum.
Bu tarz çalışmaların devam etmesinin kursumuz adına iyi olacağını düşünüyorum.

Katılımcı Görüşü-4:

Bence orada böyle şeyler olmalı

Katılımcı Görüşü-5:

Gök iyi eğlenceliydi
güzel bir etkinlikti.

Katılımcı Görüşü-6:

Bu araştırmada çok memnun oldum
çok iyi geldi

Zr

K

.)

Katılımcı Görüşü-7:

Bence yapılan bu uygulamaya özel bir es-
gulamaydı. Tekrar olmasını isterim,

Katılımcı Görüşü-8:

Bu çalışmanın bana faydalı olduğunu düşünüyorum
her şey için çok teşekkür ederim...

Katılımcı Görüşü-9:

Bence yardımcı oldu iyi geçti
Çok güzel bir deneydi.

Katılımcı Görüşü-10:

Çok eğlenceliydi, rahatladım ve kendimi mutlu
hissettim. Kendimizi anlamamızı sağladı.

Katılımcı Görüşü-11:

Bu Araştırmadan memnunuz
Benim için Araştırma iyi geçti.

Ek-8: Enstitü Etik Kurul Toplantı Tutanağı

T. C.
KÜTAHYA DÜMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve
Yayın Etiği Kurulu

TOPLANTI TUTANAĞI

Toplantı Tarihi: 20.10.2022

Toplantı Sayısı: 2022/09

GÜNDEM 13: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'nün 14.10.2022 tarihli ve 147119 sayılı yazısı gereğince; Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Tezli Yüksek Lisans programı öğrencisi Zeynep ÖZTÜRK'ün "*Manevi danışmanlık ve Rehberliğin Hafızlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik İyi Oluşuna Etkisi*" başlıklı başlıklı akademik çalışmasında kullanılmak üzere, uygulama, görüşme ve anket yapma talebinin etik açıdan uygunluğu üzerine görüşme

KARAR 13 : Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'nün 14.10.2022 tarihli ve 147119 sayılı yazısı gereğince; Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Tezli Yüksek Lisans programı öğrencisi Zeynep ÖZTÜRK'ün "*Manevi danışmanlık ve Rehberliğin Hafızlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik İyi Oluşuna Etkisi*" başlıklı başlıklı akademik çalışmasında kullanılmak üzere, uygulama, görüşme ve anket yapma talebinin etik açıdan uygunluğu üzerine görüşüldü.

Yapılan görüşmeler ve değerlendirmeler sonucunda, çalışma kapsamında yapılacak olan uygulama, anket-görüşme sorularının ve ölçeklerin, gerekli izinlerin alınması kaydıyla, fikri, hukuki ve telif hakları bakımından sorumluluğu başvurucuya ait olmak üzere etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

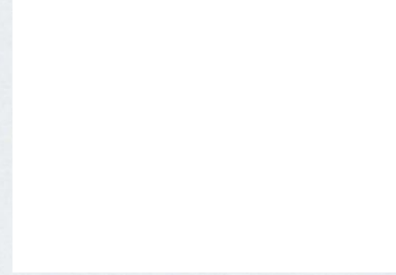
T.C.
KÜTAHYA DULUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YÖNETİM KURULU KARARLARI

TOPLANTI SAYISI:17

TOPLANTI TARİHİ:05.04.2024

05-Anket/ Uygulama/Çalışma Talebi-Kurum İzni: Enstitümüz Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi Zeynep ÖZTÜRK'ün 01.04.2024 tarihli ve 283757 sayılı dilekçesinin görüşülmesi.

2024 Karar 275/1: Enstitümüz Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Tezli Yüksek Lisans programı öğrencisi Zeynep ÖZTÜRK'ün "*Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Haftalık Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik İyi Oluşuna Etkisi*" başlıklı çalışmasında kullanmak üzere çalışma yapma talebi uygun görülmüş olup, ilgili kurumdan gerekli izinlerin alınmak üzere alınan kararın Rektörlük Makamına gönderilmesinin **uygunluğuna;**

Ek- 9: Araştırma Yapılacak Kurumdan Alınan İzin

Ek-1.

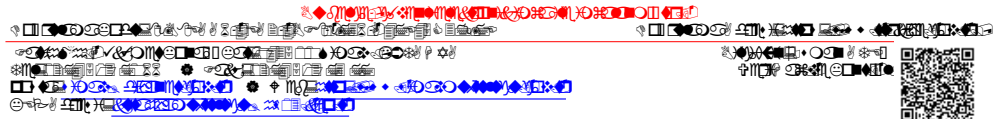
KAYMAKAMLIK MAKAMINA

İlgi : Kütahya İl Müftülüğü'nün 24.04.2024 tarihli ve E-87939758-250-4981250 sayılı yazısı.

İlgi'de kayıtlı yazı gereği, İlçe Vaizi Zeynep ÖZTÜRK'ün, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Disiplinlerarası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi olarak "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hafızlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik İyi Oluşuna Etkisi" konulu tez çalışması kapsamında anket uygulaması yapabilmesi Müftülüğümüzce uygun görülmüş olup, Makamınızca da uygun görülmesi halinde gerekli izin verilebilmesi hususunu; Olurlarınıza arz ederim.

Hasan SERÇE
İlçe Müftüsü

OLUR
Bünyamin KARALOĞLU
Kaymakam

Ek- 10: Değer Odaklı Manevi Destek Uygulaması Oturumlarında Kullanılan Formlar

AD- SOYAD:

1. OTURUM: DEĞERLERE YOLCULUK

Değerli Katılımcı, oturumumuzda paylaştıklarımız doğrultusunda bu etkinlikte değerlerimizi netleştirip, bizim için önem sıralarını belirleyeceğiz. Değerlerimizi belirledikten sonra bu değerleri düşünerek 10 yıl sonra kendimizi nerede görüyoruz hayal edelim. 10 yıl sonraki kendimizle bir gün geçirelim. 10 yıl sonraki kendimize ne mesajımız var, ona ne söylemek isteriz, gelecekteki kendimize neyi daha farklı yapmasını önerirdik? Lütfen bunları düşünerek bir mektup yazalım...

DEĞERLER FORMU

Kişisel Gelişim ve Öğrenme	Dürüstlük ve Doğruluk	İnanç (Maneviyat)	Merhamet	Başkalarını Anlamak
Destekleyici İlişkiler (Aile, Arkadaş ve Çevre)	Sosyal Kaygılar (Ortak İyiliği Düşünmek, Gelecek Nesilleri Önemsemek, Zarardan Uzak Durmak)			
Yardım Etmek	Hizmet Etmek	Adalet	Alçak Gönüllülük (Tevazu)	Affetmek
Öz Denetim (Nefis Muhasebesi)	Sorumluluk	Öğretmek	Sabır	Yaratıcı'ya Şükretmek
Yaratıcı'ya Teslimiyet	Başarı	Güven	Sevgi	Hoşgörü
Saygı	Kanaatkarlık	Temizlik	Cesaret	Liderlik
Cesaret	Nezaket	Sözünde Durmak	Özgüven	Empati
Cömertlik	Dostluk	Selamlaşma	Estetik	
Yaşlılara Hürmet Etmek	Mizah	Çalışkanlık	Sağlıklı İletişim	Şefkat Göstermek
.....				

DEĞER LİSTEM

1-	6-
2-	7-
3-	8-
4-	9-
5-	10

GELECEKTEKİ KENDİME MEKTUP:

MANEVİ DEĞERLER UĞRUNA EYLEME GEÇMEK

Kısa Vadeli Hedeflerim	
Orta Vadeli Hedeflerim	
Uzun Vadeli Hedeflerim	

AD- SOYAD:

2. OTURUM: HİLM/ YUMUŞAK DAVRANMA

Hilm: Ağırbaşlılık, yumuşak davranma, sebat, öfke sırasında kendini kontrol etmek, tahammül etmek, akıllı ve uygarca davranmak, intikam duygusu ile hareket etmemek anlamlarını içerir. Hilm ile biz öfke duygusunun hararetinden nefsimizi koruruz.

Gücü yettiği halde sabır ve hoşgörüyle davrananlar hilm sahibidir.

"Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış. Karar verince de Allah'a güven doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever"(3/159) ayet-i kerimesi Peygamberimizin (sas) insanlara hilm sıfatı üzerine davranması ve bunun faydası üzerinde durur. Oturumda da ele aldığımız gibi Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerden bu noktada örnekler vardır.

Oturumdaki "Hilm" hakkında paylaşımlar doğrultusunda,

A- Herhangi bir öfkelendiğiniz olayı/iletişimi düşünüp, öfkelendiğinizde neler yaptığınızı yazınız. Öfkeli olarak uyguladığınız stratejilerde (kaçma, kaçınma, pasif saldırganlık -kendini suçlama, kin duyma, başkalarına dolaylı olarak zarar vermeye çalışma, kişileri olaylar karşısında manipüle etme-, tehdit etme, kötü söz söyleme, taşkın davranışlarda bulunma, öç alma ve benzeri stratejiler) neler yaşadığınız ve nasıl tepkiler aldınız?

B- Maneviyat ve Yaratıcı ile olan ilişkiniz öfke ve saldırganlıkla ilgili durumunuzu nasıl etkiler?

C- Maneviyatınızın daha güçlü ve zayıf olduğu anları düşündüğünüzde öfke düzenlemede nasıl değişiklikler oluyor?

D- Yakın zamanda öfke yaşadığınız ve devamında işlevsiz bir davranışla karşılık verdiğiniz bir olayı zihninizde canlandırın. Bu olay esnasında hilm sıfatını düşünerek neleri daha farklı yapabiliirdiniz? Aklınıza gelenleri lütfen yazınız. Eğer hilm sıfatıyla problemi çözseydiniz nasıl tepkiler alırdınız sonuç nasıl değişirdi?

ÖDEV: Oturumumuz doğrultusunda hilm sıfatını ve manevi kaynaklarınızı düşünerek belirleyeceğiniz stratejilerinizi karşılaştığınız çatışmalı durumlarda kullanabilirsiniz.

AD- SOYAD:

3. OTURUM: AFFETMENİN HAFİFLİĞİ

İnsan sosyal bir varlıktır. Yaşam boyunca birçok insanla iletişim kurar ve birlikte yaşar. Bu süreçte iletişimde birtakım çatışmaların çıkması muhtemeldir. Bu çatışmaların sonucundaysa ilişkilerin sağlıklı bir şekilde tekrar devam edebilmesi için insanın en büyük güçlerinden biri olan affetmenin önemi ortaya çıkar.

Affetmek bizi psikolojik olarak daha iyi hale getirir ve birçok probleme karşı koruyucu bir niteliktedir. Dinimizde affetmek önemli kavramlardan birisidir. Affetmeye ve Allah'ın bağışlayıcı oluşuna birçok ayette vurgu vardır. Tövbe de affetme ile yakından ilişkilidir.

Affetmek bizi öfkeden kurtarır. Öfkenin sonucu olan suçluluk can kurtarır. Acı tecrübeleri unutmaya yardım eder.

AFFETMENİN FAYDALARI

Fiziksel Sağlık:

Ruh Sağlığı:

İlişki:

Maneviyat:

AD- SOYAD:.....

4. OTURUM: SABIR

Sabır: Üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belalar karşısında direnç gösterme, olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanettir. Zorluklar ve güçlükler karşısında dayanıklı olma ve bekleyebilme eğilimidir.

Sabır, kendisine sahip olan kişiye çok yarar sağlar. Sabırla duygular kontrol altına alınır, öz kontrol sağlanır ve davranış kontrolü sağlanır. Sabırla biz gelecekteki faydalara odaklanırsınız. Sabır bize güç verir ve sabırla biz içimizde bulunduğumuz durumdan kazanımlar çıkarırsınız ve devam edebilmek için motivasyon bulursunuz.

Kuran-ı Kerim’de insanın hayatta çeşitli sınavlarla karşılaşacağı ve bu sınavlarda sabır gösterdiği takdirde mükafatlandırılacağından bahsedilmiştir. Hadis-i şeriflerde de sabır övülür. Allah Rasulü (sas), “Kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir ikram verilmemiştir” buyurmuştur. Peygamber sas, yaşamı boyunca sabır konusunda en büyük örneği göstermiştir.

Lütfen “SABIR” konulu oturumumuz doğrultusunda sabır ile ilgili duygularınızı ifade eden bir (veya birkaç) cümle yazınız.

AD- SOYAD:

5. OTURUM: MANEVİ BAŞ ETME KARTI

Günlük hayatta birçok durumla ve zorlayıcı yaşam olayla karşılaşabilmekteyiz. Bunların olumsuz etkisine karşı baş etmeye çalışmaktayız. Baş etme, günlük hayatta karşılaştığımız güçlükler ve stresli durumlardan kaynaklı fiziksel, duygusal ve psikolojik yükü azaltmaya amaçlayan tepkilerdir. Maneviyat da baş etme de kullandığımız bir durumdur.

Manevi baş etme kartları, maneviyatı kullanarak geleceğe dair umut, sıkıntılara tahammül ve değerlerimizi desteklemeyi içeren kanıt listesidir. Sıkıntılı durumlarda manevi baş etme kartlarına başvurabilir ve kendi kendimize yardım edebiliriz.

- Geçmişte yaşadığınız sorunda manevi kaynaklarınızı nasıl kullandığınızı düşünün.
- Sizi rahatsız eden problem belirleyin. Bu problemin çözümünde sizin için anlamı olan, problemin belirtilerini azaltan ve geleceğe dair umudunuzu artıran manevi ifadeler bulun.
- Manevi baş etme ifadelerinizi yazın.

ÖRNEK: Allah her zaman yanımdadır. Allah ol der ve oluverir. Her şeyde vardır bir hayır...

MANEVİ BAŞ ETME İFADELERİM

.....

.....

.....

.....

.....

- Yazdığınız manevi baş etme kartındaki ifadeler gibi kendiniz için manevi baş etme ifadeleri yazan bir kağıt hazırlayın ve bunu günde birkaç kere veya problem ortaya çıktığında tekrarlayın. İfadelerinizi ihtiyacınıza göre ilerleyen süreçlerde güncelleyin.

AD- SOYAD:

6. OTURUM: DUA BAĞIM

Dua, Allah’a sığınma ve O’nun yardımına başvurmadır. Allah’la yakınlık kurma çabasıdır. İnsan ve Allah arasında bir haberleşme ve iletişimdir. O’na yalvarma, yakarma, O’ndan bir şey isteme, işlediğimiz herhangi bir suçtan dolayı bağışlanmayı arzu etmektir.

- Günlük hayatınızda dua etmenin nasıl bir yeri olduğunu düşünün.
- Hangi durumlarda ve ortamlarda dua etmekte olduğunuzu düşünün.
- Daha çok kimin için dua ettiğinizi ve başkaları ile ilgili dualarda kendinizi nasıl hissettiğinizi düşünün.

“Dua Bağı” oturumu bağlamında sizi olumlu anlamda etkileyen dualar yazınız.

EN ÖNEMLİ DUAM:

DUA BAĞIM: Kendiniz, aileniz, arkadaşlarınız vs ile alakalı dualarınızı yazınız.

[illegible]

KAYNAKÇA

- Abdülbaki, M. F. (1996). *el-Mu'cem'l-mfrehres li elfzi'l-Kur'ani'l-Kerm*, Kahire: Darü'l-Hadis.
- Acar, M. C. (2018). *Bireysel psikolojik danışma sürecinde dini boyut: Üniversite ğrencileri ile yapılan bir araştırtma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Ağlkaya Şahin, Z. (2017). *Manevi bakım ve danışmanlık (Almanya rneğ)*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları.
- Akbolat, A. (2022). *Kronik hastalarda iyi oluş ve maneviyat: nitel bir araştırtma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Akça Koca, D. ve Şahin, Y. (2022). Manevi psikolojik danışmanlık yeterlilikleri. İçinde H. Ekşi (Ed.), *Manevi yönelimli psikolojik danışma* (2. bs., s. 173-190). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akın ve ark. (2016). Stirling çocuklar için duygusal ve psikolojik iyi oluş leğ'nin Türkçe formu'nun geçerlilik ve gvenirliğ. İçinde V. Sakarya'da eğitim araştırtmaları kongresi bildiriler kitabı (s. 74- 79). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Alataş, G. ve elik, A. (2021). Afetlerde manevi destek hizmetleri. İçinde O. Gürsu, . F. Söylev ve B. Demirtaş (Ed.), *Olağnst durumlarda manevi danışmanlık ve rehberlik: disiplinlerarası araştırtmalar* (s. 98- 105). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Algur, H. (2018a). *Hafızlık eğitimi alan bireylerin motivasyon ve psiko-sosyal durumlarının din eğitimi açısından değrlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, orum.
- (2018b). Nitelikli bir hafızlık eğitimi için neriler. *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities*, 2, 243- 288.
- Altaş, N. (1999). Hastanelerde dini danışmanlık hizmetleri: Türkiye uygulaması üzerine deneysel bir araştırtma, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39(1), 599-659.

- (2003). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41, 327-350.
- (2017). Hastanelerde dinî danışmanlık uygulamalarında amaç belirleme (uygulama için temel hareket noktaları), *Diyanet İlmi Dergi*, 53(1), 11-42.
- Altıntaş, M. E. (2018). Hastanelerde gerçekleştirilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri üzerine nitel bir araştırma (Kayseri örneği), *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11, 221-256.
- Angın, Y. (2016). *Aile ve dini rehberlik bürosu görevlerini karşılaştığı psikososyal sorunlara yaklaşımlarının dini danışmanlık ve rehberlik açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Aşıkoğlu, N. Y. (2008). Din hizmetlerinin sunumunda alternatif yöntem dini danışmanlık. İçinde I. *Din Hizmetleri Sempozyumu* (C. 2, s. 543-549). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Aşlamacı, İ. ve Yılmaz, A. (2019). Cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberliği niteliği: cezaevi vaizlerinin görüşlerine dayalı nitel bir araştırma. İçinde M. Zengin, vd. (Ed.), *Cezaevi hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik* (s. 17- 38). İstanbul: DEM Yayınları.
- Avcılar, S. (2021). *Hafızlık proje okullarında hafızlık eğitim alan öğrencilerin psikososyal durumları ile motivasyon düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Rize.
- Ay, M. (2017). *İslami açıdan manevi rehberlik ve manevi rehberin özellikleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Avrupa İslam Üniversitesi, Rotterdam.
- Aybey, S. (2015a). Diyanet İşleri Başkanlığı *aile ve dini rehberlik bürolarına gelen soruların analiz ve değerlendirmesi (Ege bölgesi örneği)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- (2015b). Dini danışmanlık bağlamında aile ve dini rehberlik büroları. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 137-152.
- (2016). Boşanma sorunlarında dini danışmanlık ve rehberlik: Diyanet İşleri Başkanlığı örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), 1447-1465. <https://doi.org/10.17755/esosder.263246>

- (2020). Eğitimde yeni bir tecrübe: örgün eğitimle birlikte hafızlık -önemi, problemleri ve beklentiler-. *EKEV Akademi Dergisi*, 24(82), 383- 412.
- Aydın, G. (2019). *Ayetler ve hadisler ışığında hastalara manevi destek*. Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Aydınbaş, E. (2021). *Kuşaklararası manevi güçlenme eğitimi programı: yaşlılar ve çocuklar ile uygulama örneği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ayhan, H. (2019). *Dinî tutumun adalete duyarlılık, ahlaki yüreklilik ve psikolojik iyi oluş üzerine etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Ayten, A. ve Özkan, A. (2020). *Hastanelerde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri* (2. bs). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Bağımlılık nedir?. (2024, 24 Ocak). Erişim adresi: <https://bmyk.gov.tr/TR-67179/bagimlilik-nedir.html>.
- Baygeldi, M. R. (2018). Türkiye’de modern sorunlara dini bir çözüm olarak manevi danışmanlık uygulaması: mevcut durum ve öneriler. *SETA*, 234, 7-31.
- Baygeldi, M. R., Toklucu-Sundaram, D. K. ve Ataman, K. (2019). Cezaevi kültüründe maneviyat: Sincan F tipi cezaevi örneği. İçinde M. Zengin, vd. (Ed.), *Cezaevi hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik* (s. 39- 56). İstanbul: DEM Yayınları.
- Baysal, M. (2022). Positive psychology and spirituality: a review study. *Spiritual Psychology and Counseling*, 7(3), 359-388.
- Bilgiç, Ş. (2019). Denetimli serbestlik uygulamalarında manevi danışmanlık ve rehberlik. İçinde M. Zengin, vd. (Ed.), *Cezaevi hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik* (s. 57- 76). İstanbul: DEM Yayınları.
- Boyalı, C. (2022a). Affetmenin hafifliği. İçinde H. Ekşi (Ed.), *Psikoterapi ve psikolojik danışmada manevi yönelimli 101 teknik vaka örnekleriyle* (s. 3- 9). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- . (2022b). Manevi baş etme kartı. İçinde H. Ekşi (Ed.), *Psikoterapi ve psikolojik danışmada manevi yönelimli 101 teknik vaka örnekleriyle* (s. 221- 224). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bozkurt, N. (1993). Dârülkurra. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 8, s. 543- 545). İstanbul: TDV.
- . (1997). Hâfız. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 15, s. 74- 78). İstanbul: TDV.
- Bradburn, N. M. (1969). *The Structure of Psychological Well-Being*. Aldine: Chicago.
Retrieved from: https://www.norc.org/content/dam/norc-org/pdfs/BradburnN_Struc_Psych_Well_Being.pdf
- Buldur, A. H. (2020). *Plansız gebeliklerde manevi desteğini rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bulut, A. (2011). *Din eğitiminde rehberlik ve psikolojik danışmanlık*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2023). *Deneyisel desenler öntest-sontest kontrol grubu desen ve veri analizi* (9. bs), Ankara: Pegem Akademi.
- Büyükyılmaz, O ve Acar, B. (2022). Ceza İnfaz kurumlarındaki psikologların iyi oluşları üzerinde psikolojik dayanıklılığın etkisi. *İş ve İnsan Dergisi*, 9(1), 45-59.
- Can, S. (2020). Allah’a iman’ın psiko-sosyal temelleri (Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında bir değerlendirme). *Siirt Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2), 473-501.
- Cebeci, S. (2010). Kur’an öğretim geleneği olarak hafızlık eğitimi. *Diyanet İlmî Dergi*, 46(4), 7-22.
- Cebeci, S. ve Ünsal, B. (2006). Hafızlık eğitimi ve sorunları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(11), 27-52.
- Cerrahoğlu, İ. (1996). *Tefsir tarihi I* (C.I). Ankara: Fecr Yayınevi.
- . (1997). *Tefsir usulü* (11. bs.). Ankara: TDV Yayınları.
- Constitution of the World Health Organization. (2024, 20 Haziran). Retrieved from: <https://www.who.int/about/governance/constitution>.

- Cormier, S. & Hackney, H. (2008). *Psikolojik danışma ilke ve teknikleri: psikolojik yardım süreci el kitabı* (T. Ergene ve S. Aydemir Sevim, Çev.). Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Coşkunsever, A. (2016). *Sosyal hizmet kurumlarında dini danışmanlık ve rehberlik (yetiştirme yurdu ve bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezi örneği)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Counseling-psychology. (2024, 20 Haziran). Retrieved from: <https://dictionary.apa.org/counseling-psychology>.
- Çakır, M. (2007). *Fezâilü'l-Kur'an hadisleri çerçevesinde Kur'an'ın ezberlenmesi ile ilgili rivayetlerin tahrîc ve değerlendirmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çalışkan, S. (2021). *Ergenlerin sahip olduğu gelecek beklentisi, umut ve psikolojik iyi oluş düzeyi arasındaki yordayıcı ilişkiler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Çaylı, A. F. (2005). *Kur'an kursu öğretmenlerine göre hafızlık öğretimi ve problemleri (göller bölgesi örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Çelikten, G. (2021). *Özel öğrenme güçlüğü olan çocukların manevi ihtiyaçları ve annelerine uygulanan manevi güçlenme ve bakım programının etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çetin, İ. (2021). *Aile içi sorunlara yönelik koruyucu manevi rehberlik*. Ankara: Kuytu Yayınları.
- Çetin Güngör, H. (2012). *Sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumlarındaki öğrencilerde dini algının psikolojik temelleri ve dini danışmanlık rehberlik* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Çetinkaya, M. (2017). *The relationship between spiritual experience and happiness among london muslim youth* (Unpublished Master's Thesis). King's Collage London, London.

- Çıtırık, A. N. (2023). *Aile ve dini rehberlik büroları bağlamında ailelerin karşılaştığı dini-manevi sorunlar (Ankara ili örneği)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çoban, Y. (2021). Kur'an kursu öğrencilerinde öznel iyi olma hali ve kaygı ilişkisi, *14*, 337-369.
- Dağcı, A. (2020). *Huzurevi yaşlılarının manevi gereksinimlerinin belirlenmesi ve değer odaklı manevi bakım programının umut, psikolojik iyi oluş ve tanrı algısı düzeyleri üzerindeki etkililiğinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dartma, B. (Ed.). (2019). *Tefsir tarihi ve usulü*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Demir, İ. (2023). *Manevi danışmanlar gözüyle hastanelerde manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamaları üzerine nitel bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Demir, K. (2019). *Hafızlık eğitimi almış bireylerin benlik saygısı üzerine dijital bir çalışma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demirbaş, S., (2017). Ergenlik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri (MDR). İçinde A. Ayten (Ed.), *Manevi danışmanlık ve rehberlik teori ve uygulama alanları* (s. 103-146). İstanbul: DEM.
- Demirci, M. (2015). *Kur'an Tarihi* (8. bs). İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
- Dinç, S. (2017). Travma sonrası stres bozukluğunun terapisinde manevi yönelimli teknikler ve uygulamalar. İçinde H. Ekşi (Ed.), *Psikoterapi ve psikolojik danışmada maneviyat kuramlar ve uygulamalar* (s. 283- 310). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2017). Hâfız. İçinde *Dini kavramlar sözlüğü* (7. bs, s. 214). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı 2010 Hafızlık Eğitimi Programı. (2024, 21 Mart). Erişim adresi: <https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/Hafızlık%20Eğitimi%20Programı%20-%202010.pdf>

Diyanet İşleri Başkanlığının Bağımlılıkla Mücadele Hizmetlerine Dair Çalışma Usul ve Esasları. (2024, 25 Ocak). Erişim adresi: <https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Documents/Diyanet%20İşleri%20Başkanlığının%20Bağımlılıkla%20Mücadele%20Hizmetlerine%20Dair%20Çalışma%20Usul%20ve%20Esasları.pdf>

Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (2024, 25 Mayıs). Resmi Gazete (Sayı: 2911). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.633.pdf>

Doğan, M. (2017). Hastane örneği üzerinden manevî danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine genel bir bakış. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21(2), 1267-1304. doi: 10.18505/cuid.347681.

Düzgüner, S. (2021). *Maneviyat algısı ve yansımaları (Türkiye- Amerika karşılaştırması)*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Düzgüner, S. ve Ayten A. (2020). *Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri temel bilgiler kılavuzu* (2. bs). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Düzgüner, S. ve Soykök, M. (2020). *Gençlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri* (2. bs). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Düzgüner, S. ve Telek S. (2020). *Huzurevi, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri* (2. bs). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Ekinci, Ü. (2021). *Hafızlık öğreticilerinin mesleki yeterliliklerine ilişkin görüşleri üzerine nitel bir araştırma (İstanbul örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ekşi, H. (Ed.). (2017). *Psikoterapi ve psikolojik danışma da maneviyat: kuramlar ve uygulamalar*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

-----, (Ed.). (2022a). *Manevi yönelimli psikolojik danışma* (2. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

-----,(Ed.). (2022b). *Psikoterapi ve psikolojik danışmada manevi yönelimli 101 teknik vaka örnekleriyle*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Ekşi, H., Kaya, Ç. ve Okan, N. (2022). Maneviyat ve psikolojik danışma. İçinde H. Ekşi (Ed.), *Manevi yönelimli psikolojik danışma* (2. bs., s. 1-24). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ekşi, H. ve Keçeci, B. (2022). Manevi yönelimli psikolojik danışmanlığın kültürel temelleri. İçinde H. Ekşi (Ed.), *Manevi yönelimli psikolojik danışma* (2. bs., s. 69-93). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Eminoğlu, Z. (2017). Bağımlılık ile mücadelede maneviyat ve manevi uygulamalar. İçinde H. Ekşi (Ed.), *Psikoterapi ve psikolojik danışmada maneviyat kuramlar ve uygulamalar* (s. 331- 352). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Emirza, E. G. (2018). *Kadın konukevlerinde kalan şiddet mağduru kadınlarda çocukluk çağı travmaları, spiritüellik ve çatışma yöntemleri açısından psikolojik belirtilerin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ercan, İ. ve Kan, İ. (2004). Ölçeklerde güvenirlik ve geçerlik. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30(3), 211-216.
- Fragar, R. (2009). *Manevi rehberlik ve beni örtüsü psikolojisi üzerine paylaşımlar* (Ö. Çolakoğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Fredrickson, B. L. (2001), The role of positive emotions in positive psychology: the broaden-and-build theory of positive emotions. *NIH-PA*, 56(3), 218-226.
- George, D. & Mallery, P. (2016) *IBM SPSS Statistics 23 Step by Step: A Simple Guide and Reference* (14th Edition). New York: Routledge.
- Göka, E. (2021). *Psikoloji, varoluş ve maneviyat*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Göregen, F. (2022). *Değer odaklı manevi güçlenme ve bakım programının (DOMAB) din eğitimi alan ergen bireylerin öfke ve affetme eğilimleri üzerindeki etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gören, A. B. (2023). *Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları sistematik bir analiz*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık.

- Gülcan Çakmak, B. (2022). Sabır. İçinde H. Ekşi (Ed.), *Psikoterapi ve psikolojik danışmada manevi yönelimli 101 teknik vaka örnekleriyle* (s. 493- 496). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gülmez, Ç. ve Yenen, H. (2020). *Kadın konukevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri* (2. bs). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Güngör, Ö. (2018). *Klasik ve modern sistemde hafızlık yapan bireylerde öznel iyi oluş ve sosyal kaygı ilişkisi üzerine bir çalışma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Gürsu, O. (2022). *Manevi danışmanlar için kılavuz danışma ilke, beceri ve teknikleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Gürsu, O. ve İşbilen, N. (2020). *Bağımlılara yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri* (2. bs). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Hökelekli, H. (2001). *Din psikolojisi* (4. baskı). Ankara: TDV Yayınları.
- Irmak, S. (2014). *Kadın konuk evlerinin kadına yönelik şiddeti azaltmadaki rolleri: Kocaeli, Bursa, Yalova örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Işık, H. (2019). Türkiye'deki ceza infaz kurumlarında manevi danışmanlığın imkanı üzerinde bir değerlendirme. İçinde M. Zengin (Ed.), *Cezaevi hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik* (s. 101- 133). İstanbul: DEM Yayınları.
- (2020). Ceza infaz kurumlarındaki çocuklara manevi rehberlik sağlamada Diyanet İşleri Başkanlığının yeri önemi ve yeterlilik durumu. İçinde *Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Peygamberimiz ve Çocuk* (s. 927-952). İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Işık, H. ve Karaman, K. (2020). *Ceza infaz kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri* (2. bs). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- İmamoğlu, A. (2008). Afet sırasında yapılacak psikososyal destek sürecinde din hizmetlerinin yeri ve önemi. İçinde *Olağanüstü hallerde din hizmetleri: disiplinlerarası araştırmalar* (s. 35- 42). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- İmre, O. (2022). *Ruhsal sorunlarda din ve maneviyat ruh sağlığı çalışanları manevi destek uzmanları ve herkes için örnek vakalar*. İstanbul: Kitap Arası Yayınları.
- İnce, A, Temiz, Y. E. ve Erdiñ, Z. (2023). 6 şubat Kahramanmaraş depremlerinde din hizmetleri: manevi danışmanlık ve rehberlik bağlamında bir saha araştırması. *Eskiyeñi* 50, 683-704. <https://doi.org/10.37697/eskiyeñi.1286299>
- İşbilen, N. (2022). *Maneviyat temelli bağımlılık danışmanlığı: alkol ve madde bağımlılığın rehabilitasyon sürecinde bir model önerisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İşbilici, H. İ. (2021). *Türkiye ve dünyada online manevi danışmanlık*. İstanbul: İskenderiye Kitap.
- Kahneman, D. & Deaton, A. (2010). High income improves evaluation of life but not emotional well-being. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107(38), 16489–16493. <https://www.pnas.org/doi/epdf/10.1073/pnas.1011492107>.
- Kahvecioğlu Karaca, F. (2010). *Din hizmetlerinde dini danışmanlık ve rehberlik*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kanarya, B. (2016). *Fedâilü'l-Kur'an cinayetlerinin sıhhati ve bu rivayetlerin oluşturduğu Kur'an tasavvuru* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Kaplan, D. M., Tarvydas, V. M & Gladding S.T. (2014). A vision for the future of counseling: the new consensus definition of counseling. *Journal of Counseling and Development*, 92, 366-372.
- Kara, E. (2018). Engelli çocuğa sahip annelere yönelik manevi destek ile güçlendirme uygulaması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(58), 311- 322. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.2449>.
- (2019). Dini inancını bilişsel davranışçı terapiye entegresi. *Dini Araştırmalar*, 22(55), 159-180.
- Kara, M. (2021). Hâfızlık- meal/ tefsir ilişkisi. İçinde H. Şahin Aynur (Ed.), *Çeşitli yönleriyle hafızlık eğitimi* (s. 137- 181). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

- Karabacak, M. K. (2015). *Aile içi çatışma ve anlaşmazlıkların çözümünde dini danışmanlığın önemi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Karagöz, İ. (2015). Kurum bakımı alan yaşlılara yönelik din hizmetleri. İçinde H. Martı (Ed.), *Sosyal hizmet kurumlarında din hizmetleri rehberi* (s. 195- 199). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karagöz, S. (2017). Özel gereksinimli çocuk sahibi anne-babalar için manevi danışmanlık ve rehberlik. İçinde A. Ayten (Ed.), *Manevi danışmanlık ve rehberlik teori ve uygulama alanları* (s. 147-190). İstanbul: DEM.
- (2020). *Manevi içerikli grup rehberliğinin özel gereksinimli çocuk sahibi annelerin dini başa çıkma, psikolojik iyi oluş ve kaygı düzeyini etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karagöz, S. ve Gümüş Böke, E. (2020). *Aile ve dini rehberlik merkezlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri* (2. bs). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karaköse, R. (2021). Salgın zamanında yaşlılara yönelik manevi destek hizmetleri. İçinde O. Gürsu, Ö. F. Söylev ve B. Demirtaş (Ed.), *Olağanüstü durumlarda manevi danışmanlık ve rehberlik: disiplinlerarası araştırmalar* (s. 106- 130). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karaman, K. (2019). Ceza İnfaz kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde vaka örnekleri. İçinde M. Zengin, vd. (Ed.), *Cezaevi hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik* (s. 191- 207). İstanbul: DEM Yayınları.
- Karasar, N. (2019). *Bilimsel araştırma yöntemi kavramlar ilkeler teknikler* (34. bs.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Karataş, Z. (2011). *Evde bakım hizmeti sunan aile bireyi bakıcıların moral ve manevi değerlerinin başa çıkmadaki etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- (2020). Yaşlılara yönelik manevi desteğin önemi. İçinde B. Demirtaş (Ed.), *Salgın zamanında manevi destek* (2. bs., s. 89-101). İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Kasapoğlu, F. (2019). *Psikolojik danışmanların danışma sürecinde manevi konulara ilişkin tutumlarının manevi yönelimleri ve etkili danışman nitelikleri açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- , (2020). *Psikolojik danışmanların manevi konulara ilişkin tutumları*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Kavas, E. (2013). *Dini tutum-stresle başa çıkma ilişkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kaya Göktepe, A. (2017). Yaşlılara yönelik manevi danışmanlık ve rehberlikte yeni bir model önerisi: “hayat ağacı modeli”. İçinde A. Ayten (Ed.), *Manevi danışmanlık ve rehberlik teori ve uygulama alanları* (s. 233-272). İstanbul: DEM.
- Kaya Göktepe, A. ve Coşkunsever, A. (2020). *Çocuk evi, çocuk evleri sitesi ve çocuk destek merkezlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik* (2. bs). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kaya Memiş, A. (2018). *Okul nezaket algısının ilkokul öğrencilerinin psikolojik ve duygusal iyi oluşları ile ilişkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Kendirli, A. (2023). Kadın konukevleri: kadına şiddet ve maneviyat algısı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Kılıç, S. (2016). Cronbach’ın alfa güvenirlik katsayısı. *Journal of Mood Disorders*, 6(1), 47- 48.
- Kılınç, M. (2017). Psikolojik iyi oluşun ve yordayıcıları olarak öz-yeterlik ve etkileşim kaygısı. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(13), 207- 216.
- Kılınçer, H. (2017). Manevi danışmanlık ve rehberlik (MDR) üzerine: psikoloji, ilahiyat ve tıp alanlarında maneviyat ve MDR algısı. İçinde A. Ayten (Ed.), *Manevi danışmanlık ve rehberlik teori ve uygulama alanları* (s. 19-60). İstanbul: DEM.
- Kocadaş, B. (2023). Üniversite gençliğinin bağımlılık üzerine düşünceleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 171-184. doi: 10.22437/ksusbd.1232807

- Koç, M. (2016). *Manevi (psikolojik) danışmanlık müslüman-Türk diasporası örneği* (2. bs.). Bursa: Emin Yayınları.
- (2017). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hastanelerdeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri (1995-2015) sınırlılıklar ve bir eğitim programı önerisi. *Diyanet İlmi Dergi*, 53(4), 201-241.
- (2019). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri (1950- 2018): sınırlılıklar ve bir eğitim programı. İçinde M. Zengin, vd. (Ed.), *Cezaevi hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik* (s. 135-190). İstanbul: DEM Yayınları.
- Kondi, Ş. (Ed.). (2023). *Bağımlılıkla mücadele hatıraları* (2. bs.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Korkut-Owen, F. ve Owen D. W. (2012). İyilik hali yıldızı modeli, uygulanması ve değerlendirilmesi, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(9), 24-33.
- Korkut Owen, F. ve Demirbaş Çelik, N. (2018). Yaşam boyu sağlıklı yaşam ve iyilik hali. *Psikiyatri de Güncel Yaklaşımlar*, 10(4), 440-453.
- Kozakoğlu, E. (2019). *Örgün eğitimle birlikte hafızlık projesi ve Kur'an eğitimine katkısı (Konya Selçuklu Mustafa Büyükkaplan Hafız İmam Hatip Ortaokulu örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kula, N. (2006). İstenmedik ve beklenmedik olaylarla karşılaşan bireylere yönelik moral ve manevî desteğin önemi (depresyon ve bedensel engellilik örneği). *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6(2), 73-94.
- (2012). *Engelli birey ve ailesinin psiko-sosyal sorunları ve manevi destek*. Din, Felsefe ve Bilim Işığında Engelli Olmak ve Sorunları Sempozyumu (s. 74- 105), İstanbul.
- (2019). Ah etmek ya da af etmek: manevi danışmanlık açısından hapisane olgusuna Hz. Yusuf örneğiyle bakmak. İçinde M. Zengin, vd. (Ed.), *Cezaevi hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik* (s. 311- 329). İstanbul: DEM Yayınları.
- Kula, M. N. ve Sel, S. (2020). *Engellilere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri* (2. bs.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Kula Kartal, S. ve Mor Dirlik, E. (2016). Geçerlik kavramının tarihsel gelişimi ve güvenilirlikte en çok tercih edilen yöntem: Cronbach Alfa Katsayısı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(4), 1865-1879.
- Kurt, E. (2021). *Kanser hastalarında manevi danışmanlık uygulamalarının kaygı yaşam kalitesi üzerindeki etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kurt, Y. (2012). Kur'an'ın korunmasında hafızlık müessesesi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(22), 229- 251. <https://doi.org/10.14395/jdiv39>.
- Küden, L. (2022). *Manevi ve psikolojik danışmanların içsel spiritüellik ve kişilik düzeyleri arasındaki farklılıkların incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Kütük Yılmaz, P. (2017). Kanser hastaları ve yakınlarına yönelik maneviyat ve anlam odaklı psikoterapi. İçinde H. Ekşi (Ed.), *Psikoterapi ve psikolojik danışmada maneviyat kuramlar ve uygulamalar* (s. 311- 330). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Martı, H. (Ed.). (2015). *Sosyal hizmet kurumlarında din hizmetleri rehberi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396. Retrieved from: https://www.academia.edu/9415670/A_Theory_of_Human_Motivation_Abraham_H_Maslow_Psychological_Review_Vol_50_No_4_July_1943.
- Mathews, I. (2017). *Sosyal hizmet ve maneviyat* (N. Özmen, Çev.). İstanbul: Bilge Yayıncılık.
- MDR Nedir? (2024, 24 Mart). Erişim adresi: <https://mdr.org.tr/mdr-nedir/>.
- MDR Meslek Standardı Hakkında (2024, 24 Mart). Erişim adresi: <https://mdr.org.tr/mesleki-mevzuat/>.
- Memiş, H. (2018). *Manevi danışmanlık uygulamalarının ergenlerin ergenlik sorunlarıyla başa çıkma düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Meydan, H. (2015). *Din eğitiminde manevi boyut*. İstanbul: DEM Yayınları.
- McLeod, J. (2003). *An introduction to counselling* (3 rd ed.). New York: McGraw-Hill.

- Nawaz N. & Jahangir S.F. (2015) Effects of memorizing quran by heart (hifz) on later academic achievement. *Journal of Islamic Studies and Culture*, 3(1), 58-64. <http://dx.doi.org/10.15640/jisc.v3n1a8>.
- Odabaş, Y. (2021). *Hemşirelikte manevi bakım adımları*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Ok, Ü. (2008). İnanç bakım ve danışmanlığı: bir model geliştirme denemesi. İçinde *I. Din Hizmetleri Sempozyumu* (C. 2, s. 550-574). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- (2015). Dini danışmanlık: tanım ve uygulama. İçinde H. Martı (Ed.), *Sosyal hizmet kurumlarında din hizmetleri rehberi* (2. bs., s. 19-47). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Okan, N. ve Ekşi, H. (2017). Spirituality in logotherapy. *Spiritual Psychology and Counseling*, 2(2), 143-164.
- Öcal, M. (2004a). *Eğitimde rehberlik*. İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları.
- (2004b). Türkiye’de Kur’an eğitim ve öğretiminde görülen gelişmeler ve bir icâzetname örneği. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 81- 140.
- Öz, M. (2002). Kurrâ. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*. (C. 26, s. 445- 446). İstanbul: TDV.
- Özalp, A. (2021). *Avusturya hastanelerinde müslüman hastalara sunulan manevi rehberlik hizmetleri*. İstanbul: Sokak Yayın Grubu.
- Özcan, G., Erduran Tekin, Ö ve Kaplaner, K. (2022). Psikolojik danışma kuramları ve maneviyat. İçinde H. Ekşi (Ed.), *Manevi yönelimli psikolojik danışma* (2. bs., s. 26-70). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özdemir, S. (2017). Engelli bireylerin mânevî rehabilitelerinde iletişimin önemi. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38, 137- 159.
- Özdoğan, Ö. (2019). Değer odaklı manevi güçlenme ve bakım programının geliştirilmesi ve uygulanması. İçinde Ö. Güngör (Ed.) *5. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Kitabı* (s. 907-912). Ankara: Segaya Yayıncılık.
- Özgül, N. (2019). *Pozitif psikoloji bağlamında LGBT bireylerde dini- manevi tutum ve davranışlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

- Özkan, A. (2017). Hastanelerde sunulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri üzerine bir araştırma. İçinde A. Ayten (Ed.), *Manevi danışmanlık ve rehberlik teori ve uygulama alanları* (s. 61-101). İstanbul: DEM.
- (2019). *Türkiye’de sağlık hizmetlerinde manevi danışmanlık: bir karma yöntem araştırması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özoğlu, S. Ç. (2007). *Eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma* (3. bs.). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Öztürk, E. (2019). *Aile bütünlüğünün korunması kapsamında Diyanet İşleri Başkanlığı aile ve dini rehberlik bürolarının işlevi: Antalya Müftülüğü örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Öztürk, Y. E ve Kırac, R. (2019). Sağlık ve hastalık. İçinde M. Dalkılıç (Ed.), *Scientific developments* (s. 382-389). Gece Akademi: Ankara.
- Özyazıcı, A. (2017). *Alkollü içkiler sigara ve madde bağımlılığı* (12. bs.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Parlak, A. (2019). *Cezaevlerinde dini danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin verimliliği (Yozgat cezaevi örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Psychological Counseling. (2022, 1 Kasım). Erişim adresi: <https://dictionary.apa.org/psychological-counseling>.
- Roy, P. (2009). Manevi rehberlikte dört düstur. İçinde R. Frager (Ed.), *Manevi rehberlik ve benötesi psikolojisi üzerine paylaşımlar* (Ö. Çolakoğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ryff, C. D. & Singer, B. H. (2008). Now thyself and become what you are: a eudaimonic approach to psychological well-being. *Journal of Happiness Studies*, 9, 13-39.
- Sak, R., vd. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250. <http://doi.org/10.33400/kuje.843306>.
- Schlauch, C. R. (1985). Defining pastoral psychotherapy. *Journal of Pastoral Care*, 39(3), 219-228.

- Seyyar, A. (2016). *Olağanüstü durumlarda acil manevi destek*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Solmaz, A. (2019). *Psikolojik iyi oluş ve manevi yönelimin üniversite öğrencilerinin internet bağımlılığı düzeyi üzerindeki etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Söylev, Ö. F. (2020). *Manevi bakım ve danışma psikolojisi kavram, kuram ve uygulamalar* (2. bs.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- (2021). Afetlerin ruh sağlığı üzerindeki etkileri ile başa çıkma stratejisi olarak kader inancı. İçinde O. Gürsu, Ö. F. Söylev ve B. Demirtaş (Ed.), *Olağanüstü durumlarda manevi danışmanlık ve rehberlik: disiplinlerarası araştırmalar* (s. 106-130). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Subaşı, Z. (2017). Cinsel sorunlarda manevi danışmanlık ve rehberlik (MDR) uygulamaları. İçinde A. Ayten (Ed.), *Manevi danışmanlık ve rehberlik teori ve uygulama alanları* (s. 191-234). İstanbul: DEM.
- Şahin, H. (2011). Başlangıcından günümüze kadar İslam coğrafyasında hafızlık tedrisatı. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11(2), 199- 220.
- Şahin, T. K. (2010). *Dinî danışmanlık bağlamında aile irşat ve rehberlik bürosu faaliyetleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şamar, B. ve Buz, S. (2022). Bağımlılık rehabilitasyonunda sosyal hizmet uygulamaları: Erenköy bahar modeli. *Bağımlılık Dergisi*, 23(2), 221-232.
- Şekerci, A. ve Çakmak, A. (2023). Hafızlık eğitiminde Kur'an kursu terki. *Hitit İlahiyat Dergisi*, 22(1), 359- 392. <https://doi.org/10.14395/hid.1160427>.
- Şentepe, A. (2015). Yaşlılık döneminde dini başa çıkma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 186-205.
- Şentürk, H. (2020). Hastanelerde manevi danışmanlık hizmetleri ihtiyacı üzerine pilot bir araştırma, SDÜ Hastanesi örneği. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 373-396.
- Şirin, T. (2018). *Manevi danışmanlıkta ihsan modeli*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Tarhan, N. (2015). Yaşlanma psikolojisi. İçinde H. Martı (Ed.), *Sosyal hizmet kurumlarında din hizmetleri rehberi* (2. bs., s. 19-47). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Taşkın, H. H. (2019). *Lise öğrencilerindeki akademik başarı ve sınav kaygısı ile manevi danışmanlık ve rehberlik ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Tekeş, A. (2019). *Manevi bakım hizmetlerinin kaygı, depresyon ve umutsuzluk üzerine etkisi (Kayseri kapalı ceza infaz kurumu örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Tekin, C. ve Şanver, M. (2019). Hükümlü ve tutukluların rehabilitasyon ve resosyalizasyonunda manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin yeri ve rolü. İçinde M. Zengin, vd. (Ed.), *Cezaevi hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik* (s. 259- 286). İstanbul: DEM Yayınları.
- Tınaztepe, C. (2010). *The effect of desire for change on the relationship between perceived uncertainty and job related affective well being* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tıraş, E. ve Aydeniz, N. (2023). Türkiye’de manevi danışmanlık üzerine hazırlanmış lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 9(31), 39-50.
- Tunç, Y. (2008). *Kur’ân hafızlığı ve müslümanın dinî hayatındaki önemi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Maneviyat. İçinde *Güncel Türkçe Sözlük*. (2024, 16 Ocak). Erişim adresi: <http://sozluk.gov.tr>
- Uğurlu, H. (2017). Dini danışmanlık eğitimi: Amerika örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 2522-2545.
- Ulu, M. ve Tekeş, A. (2019). Hükümlülerin duygu durumlarına manevi danışmanlık ve rehberliğin etkisi üzerine bir grup çalışması. İçinde M. Zengin, vd. (Ed.), *Cezaevi hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik* (s. 359- 374). İstanbul: DEM Yayınları.

- Ulu, M. ve Bakaç, Z. (2023). Hafızlık eğitiminin bireyin duygu durumuna etkisi. *Erciyes Akademi*, 37(4), 1703-1724.
- Ulu Dikilitaş, F. (2022). *İşitme engelli bireylerin manevi ihtiyaçları ve ailelerinin tanrı algısı ile psikolojik iyi oluş düzeylerini değer odaklı manevi güçlenme ve bakım programının etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uzbay, İ. T. (2009). Madde bağımlılığının tarihçesi, tanımı, genel bilgiler ve bağımlılık yapan maddeler. *Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*, 21(22), 5-15.
- Ümmet, D. ve Yalın, H. S. (2020). Üniversite öğrencilerinde psikolojik iyi oluşu artırmaya yönelik bir psiko-eğitim programının etkinliğinin sınanması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 24(3), 575- 587.
- Varol, M. B. (2000). Hulefâ-i râşidîn dönemi eğitim ve öğretim faaliyetlerine genel bir bakış. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(10), 479- 504.
- , (2001). Hulefâ-i râşidîn dönemi eğitim ve öğretim faaliyetlerine genel bir bakış (II) (eğitim öğretim kurumları ve metotları). *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(11), 157- 175.
- Yeşilyaprak, B. (2012). *Eğitimde rehberlik hizmetleri* (20. baskı). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- , (2022). *Okullarda rehberlik ve psikolojik danışma uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yusufoğlu, K. (2021). *İmam Hatip ortaokullarında örgün eğitimle hafızlık projesinin uygulanması ve yönetimine dair paydaş görüşlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Waterman, A. S. (1993). Two conceptions of happiness: contrasts of personal expressiveness (eudaimonia) and hedonic enjoyment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(4), 678-691.
- Yaman, A. (2015). *Ahlak ve hukuk ekseninde aile hayatımız*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Yapıcı, A. (2020). Zor zamanlarda dindarlık ve maneviyatın ruh sağlığı ile ilişkisi. İçinde B. Demirtaş (Ed.), *Salgın zamanında manevi destek* (2. bs., s. 35-47). İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yavuz, O. (2022). Hilm/ yumuşak davranma. İçinde H. Ekşi (Ed.), *Psikoterapi ve psikolojik danışmada manevi yönelimli 101 teknik vaka örnekleriyle* (s. 141- 147). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yavuz, O. ve Keskinoglu, M. Ş. (2022). Dua Bağım. İçinde H. Ekşi (Ed.), *Psikoterapi ve psikolojik danışmada manevi yönelimli 101 teknik vaka örnekleriyle* (s. 77- 83). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yavuz, O. ve Ekşi, H. (Ed.). (2022). Değerlere yolculuk. İçinde *Psikoterapi ve psikolojik danışmada manevi yönelimli 101 teknik vaka örnekleriyle* (s. 53- 60). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yazır, M. H. (2003). *Hak dini Kur'an dili*. (C. 6, Sad. S. Gülle). İstanbul: Huzur Yayınları.
- Yetimova, P. (2018). *Ortaokula devam eden öğrencilerin hafızlık eğitiminde yaşanan sorunlar ve çözüm önerilerine yönelik bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, M. (2019). *İhsan modeli ile manevi danışmanlık uygulamalarının psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki iyileştirici etkisi üzerine deneysel bir çalışma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldızhan, Ş. (2023). *Hastanelerde yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde problem ve beklentiler* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Yusupu, R. (2017). Yaşlılık sorunları ile baş etmede maneviyat ve manevi danışmanlık. İçinde H. Ekşi (Ed.), *Psikoterapi ve psikolojik danışmada maneviyat kuramlar ve uygulamalar* (s. 353- 374). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Zinnbauer B. J., vd. (1997). Religion and spirituality: unfuzzifying the fuzzy. *Journal for The Scientific Study of Religion*, 36(4), 549-564.
- Zürkânî, M. A. (2015). *Kur'ân ilimleri menâhilü'l-ırfân tercümesi* (H. Aldemir, Çev., F. Akcaoglu, Ed.). I. Cilt. İstanbul: Beka Yayıncılık.

DİZİN

-B-

Bağımlılık, 26, 27, 94, 98, 107

-D-

Danışan, 9, 17, 18, 36

-E-

Engellilik, 25, 26

Ergenlik, 39, 96

-H-

Hafız, ix, 5, 45, 46, 103

Hafızlık Eğitimi, v, ix, xi, 6, 46, 49, 61,
77, 78, 79, 84, 97

-M-

Manevi Danışman, v, ix, x, xiii, 5, 11,
14, 16, 18, 20, 21, 24, 26, 28, 31, 34,
36, 37, 38, 41, 42, 43, 59, 65, 77, 78,
79, 82, 83, 84

Manevi Destek, 44

Maneviyat, v, 15, 55, 64, 97, 98, 100,
108

-P-

Psikolojik Danışma, ix, xii, xiii, 8, 11,
14, 45, 62

Psikolojik İyi Oluş, v, ix, x, xi, xii, xiii,
6, 55, 59, 60, 69, 71, 72, 74, 79, 80,
81